

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА
АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ
РЕСПУБЛИКАНСКОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ
«КРЫМСКИЙ ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ»

**УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
КРЫМСКОГО ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

Выпуск 33

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Симферополь
2012

Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
выдано Государственным комитетом телевидения и радиовещания Украины 12.01.2006 г.
Серия КВ № 10833.

Сборник включен в перечень научных специальных изданий.
Постановление президиума ВАК Украины № 1-05/2 от 10.03.2010 г.

Редакционная коллегия:

Абдуллаев Р. А., д.э.н., профессор (главный редактор)
Адаманова З. О., д.э.н., доцент
Василенко В.А., д.э.н., профессор
Османов И. Х., д.э.н., профессор
Стефаненко М. Н., д.э.н., доцент
Чепурко В. В., д.э.н., профессор

Фазылова А. Р. (ответственный редактор)

Печатается по решению Ученого совета Республиканского высшего учебного заведения «Крымский инженерно-педагогический университет». Протокол № 11 от 28.04.2012 г.

Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. Выпуск 33. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2012. – 238 с.

В сборник включены статьи по экономическим направлениям научно-исследовательской деятельности, подготовленные профессорско-преподавательским составом, научными работниками, аспирантами и студентами Крымского инженерно-педагогического университета, а также других вузов.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов и студентов высших учебных заведений.

Друкується за рішенням Вченої ради Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет». Протокол № 11 від 28.04.2012 р.

Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. Випуск 33. Економічні науки. – Сімферополь : НИЦ КИПУ, 2012. – 238 с.

У збірник вміщено статті з економічних напрямів науково-дослідної діяльності, які підготовлені професорсько-викладацьким складом, науковцями, аспірантами, студентами Кримського інженерно-педагогічного університету, а також інших ВНЗ.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів.

СОДЕРЖАНИЕ

Раздел 1. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

Абдураимова Э. Д. Современное состояние использования земельных ресурсов агроформирований Крыма	5
Алімова А. Е. Конкуренція і конкурентоспроможність: економічна сутність та чинники впливу	9
Байрам У. Р. Проблеми, недоліки та перспективи розвитку банківських операцій з пластиковими картками	13
Білик В. В. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання	18
Бондаренко О. С. Стратегия управления инвестиционным процессом в санаторно-курортном комплексе	22
Бутенко О. І. Проблеми капіталізації вітчизняного банківського сектору у контексті вимог Базеля III	26
Ваниева Э. А. Усовершенствование классификации денежных потоков с учетом современных условий хозяйствования	31
Долинко В. В., Байракова И. В. Влияние инвестиционной привлекательности промышленности регионов на рост национального дохода Украины	35
Копилець П. М. Організація інформаційно-логістичної системи на підприємствах машинобудування	40
Лебедева Л. Н., Полуэктова Н. Р. Учет реальных опционов при оценке эффективности проектов внедрения информационных систем	43
Мусаєв Е. К. Інвестиційно-інноваційні напрями розвитку агропромислового комплексу	47
Рибінцев В. О., Головань О. О. Впровадження методичного підходу визначення конкурентоспроможності банківських послуг фізичним особам	51
Смедласва Е. М. Теоретичні основи формування ринку праці в аграрному секторі економіки у сучасних умовах	55
Стефаненко М. М., Яковіна Я. Л. Бюджетно-фінансова безпека: місце в системі управління бюджетною установою та пріоритети посилення на сучасному етапі розвитку економіки	60
Стефаненко М. М. Інституційні основи стратегії фінансової безпеки України	63
Мандражи З. Р., Карабаш Э. У. Ресурсный потенциал как фактор оценки конкурентоспособности строительного предприятия	68
Чалий І. Г. Формування системи ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління майном в системі житлового будівництва	71
Чекмарева Т. М., Коцюба М. П. Роль особо охраняемых природных территорий Украины и их социально-экономическая эффективность	77
Челебджанова Э. Б. Мотивация экономической активности населения в аграрном секторе экономики	82

Раздел 2. МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА

Адаманова З. О. Специфика посттранзитивного трансформационного кризиса	86
Адельсеитова Э. Б. Международный туризм как специфическая форма международной торговли услугами	91
Джеппарова З. Р. Финансовая глобализация: специфика современного периода мирохозяйственных отношений	94
Зиятдинова Н. Р. Миграционные потоки населения Украины в контексте развития международной экономической интеграции	99
Кальченко Т. В., Остапюк А. О. Глобальні економічні процеси: формування, розвиток і сучасна інституціоналізація	103

Петрашко Л. П. Крос-культурні аспекти корпоративної соціальної відповідальності: китайський досвід	108
Сейдаметова З. С., Темненко В. А. Глобальная индустрия дата-центров: инвестиции, качество персонала, заработная плата	114
Фролова Т. О. Інвестиційна мотивація корпоративних суб'єктів глобального ринку	121

Раздел 3. УЧЕТ И АУДИТ

Аблязова С. А., Трубанова Н. Ф. Вдосконалення методики складання звіту про фінансові результати підприємства згідно вимог МСФЗ	129
Бабкова Э. Г. Активизация инвестиционной деятельности коммерческих банков	133
Головай Н. М. Принципи і якісні характеристики фінансової звітності відповідно до міжнародних та вітчизняних стандартів обліку	136
Джаферова Л. Р. Інституціональний підхід до створення позитивного середовища розвитку ефективної моделі бухгалтерського обліку країни	140
Джелялова Н. Б., Аблязова С. А. Організаційно-методичні основи складання фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва	145
Каджаметова Т. Н. Учетная политика предприятия в части амортизации необоротных активов	150
Керимов А. Т. Внешний конкурентный бенчмаркинг в управленческом учете банка	153
Крутова А. С. Облікове забезпечення управління торгівлею в інформаційній економіці	160
Мерджанова Л. З., Завгородняя Е. Д. Новые подходы к начислению, выплате и учету пособия по временной утрате трудоспособности в 2011 году	165
Нестеренко О. О. Інформаційні технології управління підприємствами роздрібною торгівлі	170
Польова Н. М. Методика аналізу та оцінки інноваційної діяльності підприємства	175
Сейдаметова Л. Д., Абдуллаев Р. А. Бухгалтерский учет как ключевой элемент обеспечения экономической безопасности предприятия	181
Чумак О. В. Створення і розміщення web-сайту: організація облікових процедур	186
Щербатих Д. В. Оцінка ймовірності банкрутства підприємств машинобудування в Черкаській області	191

Раздел 4. МЕНЕДЖМЕНТ, ТУРИЗМ И РЕКРЕАЦИЯ

Абдулхаиров А. З. Стратегическое планирование как основа управления крымским туризмом	195
Аджимет Г. Х., Усманова Э. А. Анализ современного состояния и перспективы развития гостиничного комплекса АРК	201
Веретехин А. В. Анализ маркетингового менеджмента предприятий в современных условиях Украины	205
Ганиева А. К., Шаран Е. А. Управление трудовыми ресурсами в сервисных организациях Украины	211
Ільєнко Ю. І. Новітні інтернет-технології у туризмі	213
Ібрагімов Е. Е. Організаційні знання підприємства: структуризація, технології управління, культура спільного використання	217
Крылов В. С. Экономическое поведение: модель целевого поведения	221
Куницын С. В. Формирование туристско-рекреационного потенциала территорий и его продукта	224
Шершньова Г. В. Інформаційно-комунікаційна підтримка взаємовідносин постачальників і торговельних мереж в управлінні товарним асортиментом	230

Раздел 1. НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

УДК 332.234.4:631.145(477.75)

Абдураимова Э. Д.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ АГРОФОРМИРОВАНИЙ КРЫМА

У статті розглядається сучасний стан використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств Криму. Проаналізовано ефективність використання земель у динаміці.

Ключові слова: земельні ресурси, сільськогосподарські підприємства, ефективність використання земель, землевіддача.

В статье рассматривается современное состояние использования земельных ресурсов агроформирований Крыма. Анализируется эффективность использования земли в динамике.

Ключевые слова: земельные ресурсы, сельхозпредприятия, эффективность использования земли, землеотдача.

In the article modern condition of use of land resources of Crimea is examined. Efficiency of use of land evolution is analyzed.

Key words: land resources, the enterprises of agricultural sector, efficiency of use of land.

Постановка проблемы. Земля является основным элементом национального богатства и главным средством производства в сельском хозяйстве. Поэтому рациональное использование земельных ресурсов имеет большое значение для развития национальной экономики. С ним тесно связаны объем производства сельскохозяйственной продукции и продовольственная проблема. Каждое агропредприятие должно эффективно использовать землю, бережно относиться к ней, повышать ее плодородие, не допускать эрозии почв, заболачивания, зарастания сорняками и т. д. В процессе трансформационных преобразований в аграрном секторе вопросы количественного определения и практического использования земель сельскохозяйственного назначения приобретают все большую актуальность.

Анализ публикаций. Научным исследованиям по вопросам количественного определения и практического использования земель сельскохозяйственного назначения ранее уже уделялось значительное внимание. Вопросы развития и совершенствования земельных отношений нашли отражение в работах В. И. Сафоновой [1], И. Р. Михасюка [2]. Перспективам развития малых форм хозяйствования посвящены работы Абдуллаева Р. А. [3]. Оценка эффективности использования потенциала аграрного предприятия рассматривается в работах Плотник О. Д. [4]. Однако вопросы использования земельных ресурсов предприятий аграрного сектора на современном этапе не достаточно освещены. Кроме того, для более объективного анализа необходимо использование обновленных статистических данных.

Целью исследования является оценка современного состояния использования сельскохозяйственных угодий агроформирований Крыма, а именно проведение количественного и качественного анализа земель, анализа структуры землепользования, оценка эффективности использования сельхозугодий и разработка рекомендаций по улучшению состояния земель в целом.

Изложение основного материала. Во владении и пользовании сельскохозяйственных товаропроизводителей в конце 2010 года находилось 1498,1 тыс. га сельскохозяйственных угодий. Анализ наличия и использования сельскохозяйственной земли Автономной республики Крым показывает, что за период 1995–2010 гг. произошло значительное уменьшение сельскохозяйственных угодий, находящихся в распоряжении сельхозпредприятий и граждан (на 231,5 тыс. га).

Для регионального землепользования было характерно ежегодное уменьшение количества сельскохозяйственных угодий вплоть до 2007 г. (рис. 1).

Это свидетельствует о том, что сельскохозяйственные земли выводились из оборота, что связано с общим истощением сельскохозяйственных земель из-за снижения уровня внесения органических и минеральных удобрений, нарушения севооборотов, недостаточно эффективной технологии обработки земли. Однако начиная с 2008 г. динамика тренда незначительно изменилась в сторону увеличения. Так, в 2008 г. абсолютный прирост количества используемых сельскохозяйственных угодий составил 17,8 тыс. га, в 2009 г. – 7,8 тыс. га.

Несмотря на уменьшение площади сельхозугодий в абсолютных величинах за период 1995–2010 гг., удельный вес этой категории зе-

мель увеличился на 7,8% (с 88,4% в 1995 г. до 96,2% в 2010 г). Это говорит о высоком уровне сельскохозяйственной освоенности земель.

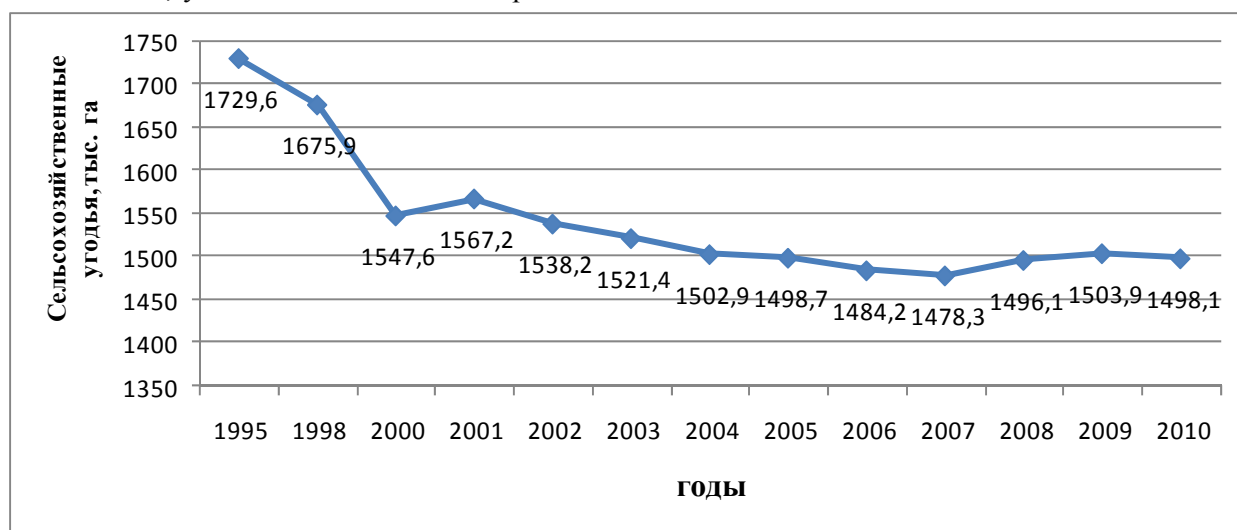

Рис. 1. Динамика количества сельскохозяйственных угодий сельхозпредприятий и граждан в Крыму за период с 1995 по 2010 гг.*

*Составлено автором на основе данных Главного управления статистики в АРК [7; 8].

Анализ структуры сельскохозяйственных угодий за исследуемый период свидетельствует об увеличении доли пахотных земель (на 8,6%)

и сокращения удельного веса пастбищ (на 6,14%) (табл. 1).

Таблица 1.

Анализ структуры землепользования АРК.*

Показатели	1995 г.		2000 г.		2003 г.		2009 г.		2010 г.	
	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%
Земли сельхозпредприятий и граждан	1957,0	100,0	1654,1	100,0	1595,1	100,0	1564,1	100,0	1557,7	100,0
В том числе всего сельхозугодий, в том числе:	1729,6	88,4	1547,6	93,6	1521,4	95,4	1503,9	68,9	1498,1	96,2
- пашня	1233,0	71,3	1165,2	75,3	1181,6	77,7	1198,4	79,7	1196,7	79,9
- сенокосы	0,7	0,04	0,5	0,03	0,48	0,03	0,5	0,03	0,5	0,03
- пастбища	348,2	20,1	235,7	15,2	235,6	15,5	211,9	14,1	209,1	13,96
- многолетние насаждения	106,1	6,1	73,4	6,3	103,7	6,8	78,4	5,2	77,9	5,2

*Составлено автором на основе данных Главного управления статистики в АРК [7; 8].

С введением различных видов и форм земельной собственности и хозяйствования на земле ослаблен контроль за качеством почвенного покрова и состоянием агроландшафтов. Поэтому необходим постоянный мониторинг количества и качества земельных ресурсов, учет предельно допустимой нагрузки на почву и предельно допустимых концентраций вредных веществ как в самой почве, так и в продукции сельскохозяйственного производства.

Качественная оценка сельскохозяйственных земель должна проводиться один раз в пять лет. Однако из-за отсутствия финансирования данное мероприятие не проводилось в течение последних 15 лет. Поэтому для анализа приводит-

ся качественная оценка сельскохозяйственных угодий и пахотных земель за 1996 г. по данным Республиканского комитета по земельным ресурсам АРК [3]. При проведении качественной оценки сельскохозяйственных угодий по данным Республиканского комитета по земельным ресурсам АРК было обследовано 95% их общей площади. Это позволяет говорить о значительном охвате земель и достоверности данных. По результатам анализа засоленные земли составляли 11,9% обследуемой площади сельскохозяйственных угодий, переувлажненные – 10,6%, каменистые – 12,3%, а подверженные водной и ветровой эрозии – 2,8%. В целом, доля земель с наличием признаков, отрицательно влияющих

на плодородие, составила 37,6% обследуемой площади сельскохозяйственных угодий.

К числу наиболее острых современных экологических и экономических проблем относится прогрессирующая деградация земель и связанное с этим образованием экологически несбалансированных, низкопродуктивных агроландшафтов. Причиной этого послужила непродуманная экономическая политика государства, в результате которой произошло снижение площадей наиболее ценных сельскохозяйственных угодий, а резкое сокращение инвестиций в мелиорацию, химизацию, противоэрозионные мероприятия снизило продуктивность земель, вызвало катастрофическое нарастание процессов водной эрозии и дефляции.

Основными факторами появления и развития деградационных процессов являются чрезмерное расширение площади пашни, эрозия почв, нерациональное сельскохозяйственное использование земель, техногенное загрязнение почв и др.

Высокий уровень сельскохозяйственной освоенности земель приводит к нарушению экологически сбалансированного соотношения сельскохозяйственных угодий, лесов и водоемов, что обуславливает нагрузку на экосферу и приводит к появлению деградационных процессов.

Другим наиболее важным фактором роста деградации является эрозия почв. Эрозия почв – процесс разрушения и сноса верхних, обладающих самым большим плодородием слоев почвы. Различают естественную и ускоренную (антропогенную) эрозии почв. Естественная эрозия протекает очень медленно, и в ходе ее плодородие почв не снижается. Ускоренная эрозия почв вызвана нерациональной хозяйственной деятельностью человека, в результате которой активизируются и усиливаются естественные эрозии (неправильная обработка и орошение почвы, бесконтрольный выпас скота, вырубка лесов, осушение болот и т. п.).

Нерациональное сельскохозяйственное использование земель приводит к снижению плодородия почв через их переуплотнение (особенно черноземов), потере комковато-зернистой структуры, водопроницаемости и аэрационной способности и имеет негативные экологические последствия.

В последнее время усилились процессы деградации почвенного покрова, которые обусловлены техногенным загрязнением. Наибольшую опасность для окружающей природной среды представляет загрязнение почв тяжелыми металлами, возбудителями болезней.

Для преодоления кризисного состояния в сфере использования и охраны земель, в част-

ности земель сельскохозяйственного назначения, разработана Республиканская программа использования и охраны земель в Автономной Республике Крым на 2010–2015 годы. Цель Программы состоит в проведении в Крыму государственной региональной политики, направленной, в том числе и на рациональное использование и охрану сельскохозяйственных земель, защиту их от истощения, деградации, загрязнения; повышение урожаев сельскохозяйственных культур; увеличение объема производства высококачественной и экологически чистой продукции и т. д. Стоимость реализации Программы в части земель сельскохозяйственного назначения составляет ориентировочно 14500 тыс. грн., причем большая часть от этой суммы (85%) должна финансироваться за счет местных бюджетов.

С учетом критического состояния земель сельскохозяйственного назначения и невозможности в ближайшем будущем самовоспроизведения их свойств, а также результатов мониторинга грунтов, Программой предусмотрено осуществление мероприятий по повышению уровня плодородия почв земель сельскохозяйственного назначения путем проведения ряда работ по улучшению качественного и количественного состояния земель сельскохозяйственного назначения, в частности повышения уровня применения удобрений в оптимальных нормах и соотношениях, проведения химической мелиорации почв в научно обоснованных объемах, внедрения научно обоснованных севооборотов, элементов биологизации земледелия, ресурсо- и энергосберегающих технологий восстановления плодородия почв и ведения земледелия [4].

Реформирование аграрного сектора экономики в целом и рынка земли в частности выдвигают на первый план необходимость повышения эффективности использования земли, оценка которой в сложившейся практике анализа хозяйственной деятельности осуществляется через показатель землеотдачи. Данный показатель наглядно иллюстрирует величину дохода или прибыли, полученную с 1 га сельскохозяйственных угодий (рис. 2).

Значительный разброс данного показателя за исследуемый период обусловлен различным значением прибыли или убытка агроформирований за каждый отчетный год. Однако, в целом за период с 2000–2010 гг. следует отметить положительную тенденцию в динамике эффективности использования сельхозземли в Крыму.

Снижение землеотдачи в отдельные годы в определенной мере было обусловлено сокращением количества вносимых минеральных и органических удобрений. На протяжении 20 лет в

Крыму наблюдается устойчивая тенденция сокращения количества удобрений, вносимых под сельскохозяйственные культуры. Так, в 2010 г. было внесено 44 кг минеральных удобрений на 1 га посевной площади, что в 2,4 раза ниже

уровня 1990 г. Объем органических удобрений в 2010 г. составил лишь 9,8% от уровня 1990 г. Практически все сельскохозяйственные культуры недополучают минеральные и органические удобрения.

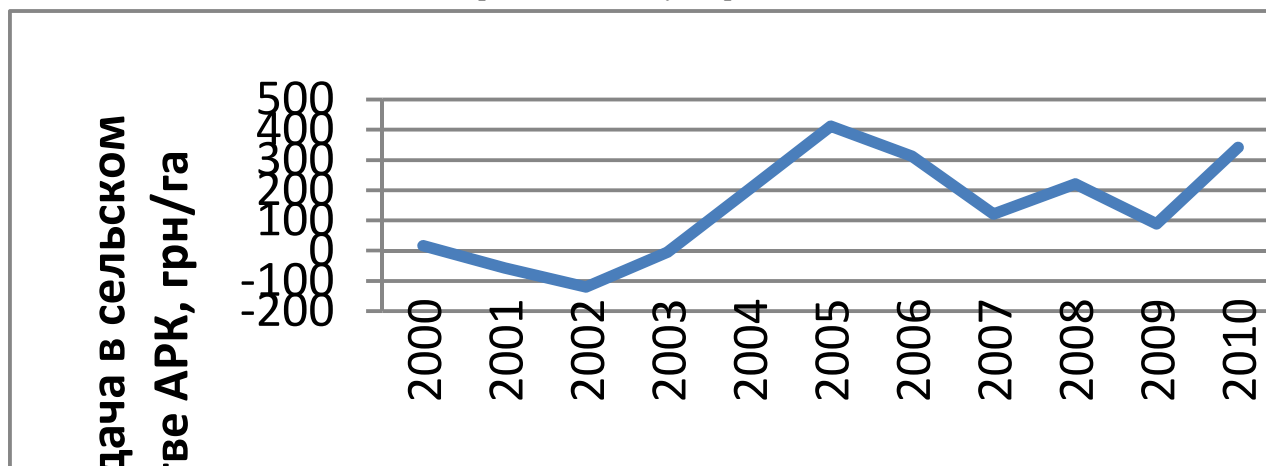

Рис. 2. Динамика показателя землеотдачи сельскохозяйственных предприятий Крыма за период с 2000 по 2010 гг.*

*Источник: составлено автором на основе данных Главного управления статистики в АРК [7; 8].

Выводы. В результате исследования выявлено, что современное состояние использования земельных ресурсов сельскохозяйственного назначения характеризуется как нерациональное и имеет тенденцию к ухудшению.

Такая ситуация связана со следующими факторами:

- с высоким уровнем сельскохозяйственного освоения территории;
- с неравномерным сельскохозяйственным освоением территории, вследствие чего распаханность земель в отдельных районах достигла чрезмерных размеров;
- с интенсивным развитием деградационных процессов и наличием значительных площадей деградированных земель;
- с наличием земель, непригодных для сельскохозяйственной деятельности;
- с отсутствием до последнего времени программ комплексного решения вопросов относительно использования и охраны земель;
- с недостаточностью нормативно-правовых актов и актов нормативно-технического характера, которые регулируют использование и охрану земель.

Изменить сложившуюся ситуацию сможет проведение политики рационального землепользования на государственном уровне. Для преодоления кризисного состояния в сфере использования земель сельскохозяйственного назначения необходимо применение превентивных, природоохранных мер, определенных общегосударственной программой использования и охраны земель на 2010–2015 годы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сафонова В. И. Диалектика земельных отношений в Украине и АР Крым / В. И. Сафонова. – Симферополь : Оригинал-М, 2008. – 406 с.
2. Михасюк И. Р. Совершенствование земельных отношений в Украине / И. Р. Михасюк. – Львов, 2002. – 423 с.
3. Абдуллаев Р. А. Перспективы развития малых форм хозяйствования в АПК / Р. А. Абдуллаев, Н. Р. Зиятдинова // Ученые записки ТНУ им. В. И. Вернадского. Экономика. – Т. 19(58). – № 2. – Симферополь, 2006. – С. 3–9.
4. Плотник О. Д. Методика оцінки ефективності використання потенціалу аграрних підприємств / О. Д. Плотник // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Симферополь : ДІАЙП, 2010. – С. 148–150.
5. Техническая документация по характеристике сельскохозяйственных угодий по механическому составу почв и признакам, влияющим на плодородие по АРК / Республиканский комитет по земельным ресурсам АРК. – Симферополь, 1996. – 377 с.
6. Республиканская программа использования и охраны земель в Автономной Республике Крым на 2010–2015 годы, утв. ВР АРК 20.10.2010 г. № 1912-5/10 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rescomzem.gov.ua/zemelnoe-zakonodatelstvo/normativnyie-dokumentyi-reskomzema-kryima/novyyj-resurs12.html>.
7. Статистический ежегодник «Сельское хозяйство Крыма» за 2004 год / [ответств. за выпуск О. В. Нагнибеда] ; Главное управление статистики в АРК. – Симферополь, 2005. – 199 с.
8. Статистичний збірник. Сільське господарство Автономної Республіки Крим – 2010 / [відповід. за випуск М. В. Березовська] ; Головне управління статистики в АРК. – Симферополь, 2011. – 216 с.

КОНКУРЕНЦІЯ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ

В статті здійснені теоретичні дослідження наукових підходів щодо визначення сутності економічних категорій «конкуренція» та «конкурентоспроможність» з позиції різних авторів, проведена класифікація чинників конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, галузь, підприємство, національна економіка, продукція.

В статье приведены теоретические исследования научных подходов к определению сущности экономических категорий «конкуренция» и «конкурентоспособность» с позиции различных авторов, представлена классификация факторов конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, отрасль, предприятие, национальная экономика, продукция.

The article made the theoretical study of the scientific approaches to defining the essence of economic categories «competition» and «competitiveness» of the positions of various authors, given the classification of factors of competitiveness.

Key words: competition, competitive, industry, national economy, enterprise products.

Постановка проблеми. Останнім часом в умовах глобалізації, процесів інтеграції економіки спостерігається посилення конкуренції, притаманне для всіх країн і галузей економіки. Однією з головних причин низької конкурентоспроможності українських підприємств є недостатня здатність боротися за розширення своєї частки на внутрішньому та зовнішньому ринках, просувати свої товари та завойовувати споживача, поставивши інтереси останнього в центр своєї виробничої та комерційної діяльності.

У зв'язку з цим постає гостра проблема оцінки рівня конкурентоспроможності, а тому підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників має стати найважливішим пріоритетним напрямком їх конкурентної політики.

Аналіз літератури. Науково-теоретичні аспекти конкуренції були започатковані та узагальнені А. Смітом. Дослідження поняття «конкуренції» як економічної категорії проводили Д. Рікардо, Дж. Робінзон, Й. Шумпетер, Ф. А. Хайек, К. Р. Макконел та С. Л. Брю [1], М. Е. Портер [2] та інші.

Висвітленню проблеми конкуренції та конкурентоспроможності присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених: П. Р. Пуцентайло [2], О. В. Рибакіної [4], В. А. Ільяшенко [7], В. А. Гончаров [5], Р. Л. Лупак [6] та ін. В своїх роботах ними розглянуті питання визначення сутності понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність», визначення ступеня впливу різноманітних факторів на рівень конкурентоспроможності продукції, підприємства та країни в цілому.

Метою дослідження є розгляд основних теоретичних питань конкурентоспроможності, вивчення вітчизняного та світового досвіду з даної проблематики, спроба формування комплексного поняття конкурентоспроможності та чинників впливу на неї.

Виклад основного матеріалу. Під впливом сучасних трансформаційних та інтеграційних процесів, які супроводжують розвиток сучасної світової економіки, дотепер тривають дискусії стосовно визначення змістового і повного поняття конкурентоспроможності.

Однак універсального визначення поняття конкурентоспроможності не може існувати, насамперед через те, що залежить стосовно якого об'єкту або суб'єкту воно застосовується.

Поняття «конкурентоспроможність» є похідною поняття «конкуренція», яка представляє собою механізм регулювання ринкової економіки.

Термін «конкуренція» (з лат. concurrentia) означає змагання, суперництво. Як економічна категорія, конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення своїх інтересів, пов'язаних з продажем цієї продукції, виконаних робіт, наданням послуг одним і тим же споживачем [6, с. 92].

Закон України «Про захист економічної конкуренції» характеризує поняття «економічна конкуренція» як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями,

а окремих суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [1, с. 51].

Великий внесок в трактування поняття конкуренція внесли великі класики економічної теорії, провідні російські та вітчизняні вчені (табл. 1).

Таблиця 1.

Визначення сутності поняття «конкуренція».

Автор визначення	Трактування поняття «конкуренція»
Портер М.	« Конкуренція » – це динамічний процес, що розвивається безперервно, мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси і нові ринкові сегменти.
Азоев Г. Л.	« Конкуренція » – «суперництво на якому-небудь терені між окремими юридичними і фізичними особами (конкурентами), зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети».
Азарян О. М.	Конкуренція є умовою, яка домінує на ринку, де йде суперництво контрагентів (продавців між собою, продавців і покупців, покупців між собою), які прагнуть збільшити свої прибутки за рахунок один одного.
Шумпетер Й.	« Конкуренція » – суперництво старого з новим, з інноваціями.
Кіперман Г. Я.	« Конкуренція » – це процес взаємодії, взаємозв'язку й боротьби виробників і постачальників при реалізації продукції, економічне суперництво між відособленими товаровиробниками або постачальниками товарів (послуг) за найбільш вигідні умови збуту.
Макконнел К. Р., Брю С. Л.	« Конкуренція » – це наявність на ринку більшої кількості незалежних покупців і продавців, та можливість для них вільно входити на ринок і залишати його.
Фатхутдінов Р. А.	« Конкуренція » – процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами для того, щоб перемогти або досягти іншої цілі в боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб у рамках законодавства або в природних умовах. Конкуренція є рушійною силою розвитку суб'єктів і об'єктів управління, суспільства в цілому.
Маршалл А.	« Конкуренція » – це змагання однієї людини з іншими, особливо при продажу або купівлі чого-небудь.
Найт Ф.	« Конкуренція » – це ситуація, в якій конкуруючих одиниць багато і вони незалежні.

Узагальнюючи вищевказані визначення поняття «конкуренція» різними вченими-економістами, можна стверджувати, що конкуренція – це багатоаспектне поняття, головна категорія ринкової економіки, яка представляє собою економічну боротьбу виробників товарів та продукції в процесі її реалізації при найбільш сприятливих умовах. Найбільш основною та ру-

шійною силою конкуренції є конкурентоспроможність виробленої продукції. Конкурентоспроможність продукції чи окремого підприємства можна виявити тільки в умовах конкуренції.

Незважаючи на те, що багатоаспектне поняття «конкурентоспроможність» є достатньо поширеним у науковій літературі, досить не існує єдиного його визначення (табл. 2).

Таблиця 2.

Трактування поняття «конкурентоспроможність».

Автор визначення	Трактування поняття «конкурентоспроможність»
Юданов А. Ю.	« Конкурентоспроможність товару » – ступінь його привабливості для споживача, що здійснює покупку.
Азарян О. М.	« Конкурентоспроможність » – відповідність товару запитам ринку за технічними, економічними, естетичними та іншими параметрами та пропонує визначати її як співвідношення корисного ефекту до сумарних витрат, які включають витрати на придбання і споживання (експлуатацію) товару, тобто до ціни споживання.
Фатхутдінов Р. А.	« Конкурентоспроможність » – властивість об'єкта, що характеризує ступінь реального чи потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на конкретному ринку.
Вандяк Н. П.	« Конкурентоспроможність товару » – це його відповідність вимогам ринку, сукупність характеристик товару, в якій відображаються його відмінності від товару-конкурента як за ступенем відповідності суспільної потреби, так і за витратами на її задоволення.
Канінський Н. П.	« Конкурентоспроможність продукції » – як комплекс економічних, організаційних, технічних, технологічних, екологічних, правових і нормативних параметрів, які в процесі взаємодії та взаємозв'язку забезпечують високі споживчі якості товару, вищий, порівняно з конкурентами, попит на нього на ринку, мінімальні витрати на його виробництво і високий рівень цін при реалізації по різних каналах збуту, гарантуючи отримання максимального прибутку при найменшому підприємницькому ризику.

Таким чином, виходячи з наведених вище різноманітних трактувань поняття «конкурентоспроможності» вченими-економістами, можна стверджувати, що кожне з них має право на існування.

Але все ж таки наведемо узагальнене його трактування, а саме: конкурентоспроможність продукції – це інтегральна характеристика, яка обумовлює здатність продукції задовольнити вимоги покупців до їх складових в порівнянні з товарами-аналогами в умовах конкретного конкурентного ринку в конкретний період.

З метою повного розуміння процесів конкуренції, формування глибокої уяви щодо формування конкурентоспроможності необхідно визначити основні чинники які на неї впливають. Під чинниками слід розуміти внутрішні та зовнішні сили, інструменти, які обумовлюють об'єктивний та суб'єктивний вплив на формування конкурентного середовища. Чинники визначають і описують характеристики елементів, їх стан, що дозволяє найбільш об'єктивно і правильно формувати підхід до організаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства. Слід зазначити, що визначені вище елементи повинні розглядатися в єдності та взаємозв'язку, а також можуть бути описані конкретними характеристиками. Саме це дозволить оцінити рівень і стан окремого елемента [2, с. 122–126].

М. Портер вказує, що ті країни, які започатковують освоєння ринкових відносин, повинні не робити наголос на пряме використання базових факторів, коли вони і так є в наявності. Важливим для таких країн є подальший і поглиблений розвиток розвинутих факторів до яких відносять сучасні технології, інфраструктуру, людський капітал, які сприяють зменшенню ресурсоемності, що в кінцевому підсумку підводить кожне підприємство і національну економіку в цілому до конкурентних переваг на ринку певних видів продуктів як всередині країни, так і на міжнародному рівні [3, с. 375–380].

Після аналізу чинників конкурентоспроможності підприємства різних авторів виявлено, що за економічним характером їх можна розділити на чинники мікро- і макросередовища, серед яких було визначено саме ті, що є пріоритетними (рис. 1).

Підвищення конкурентоспроможності національного виробництва сьогодні можливе за умов забезпечення однакових можливостей конкуренції з іноземними виробниками в першу чергу на внутрішньому ринку, що в подальшому має формувати достатній рівень конкурентоспроможності країни в цілому [5, с. 36–37].

Конкурентоспроможність національної економіки зазвичай трактується як концентрований вираз економічних, науково-технічних, виробничих, управлінських, маркетингових та інших можливостей, реалізованих у товарах і послугах, які успішно протистоять закордонним товарам, що конкурують з ними, і послугам як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. На необхідності забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки як засобу підвищення добробуту суспільства наголошував М. Портер – один із провідних дослідників проблем конкурентоспроможності у світі. Він зазначав, що конкурентоспроможність не є самоціллю, яка забезпечує економічний розквіт країни. «Головна мета держави, – писав він, – забезпечити власним громадянам досить високий та зростаючий рівень життя. Спроможність держави зробити це залежить не від якогось аморфного терміна «конкурентоспроможність», а від того, наскільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал» [3, с. 354].

Конкурентоспроможність національної економіки виявляє здатність економічної системи забезпечувати соціально-економічну оптимальність за будь-якого впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. Слід підкреслити такі особливості конкурентоспроможності національної економіки:

- конкурентоспроможність національної економіки є атрибутом господарської системи, що базується на світовому поділі праці та міжнародному товарному обміні;
- конкурентоспроможність національної економіки розвивається у внутрішньому середовищі країни в результаті конкурентного змагання; вона є результатом прогресу виробничих сил та науково-технічного прогресу;
- відповідальність за стан конкурентоспроможності національної економіки несе держава, якій належить провідна роль у визначенні важелів економічної політики, дотриманні зобов'язань перед світовими організаціями та країнами-партнерами [4, с. 24–26].

Виходячи з того, що основним показником ефективного функціонування підприємства в умовах ринку є рівень конкурентоспроможності, можна стверджувати, що взаємозв'язок між конкурентоспроможністю країни в цілому, підприємств, товарів, а вже потім визначати ті фактори, які впливають на кожен з них. Так, про конкурентоспроможність національної економіки свідчить наявність конкурентоспроможних галузей, яка, в свою чергу, реалізується тільки через виробничо-господарську діяльність підприємств, що в ній працюють.

Рис. 1. Чинники конкурентоспроможності підприємства.

Таким чином, конкурентоспроможність – ієрархична економічна категорія, взаємозалежними рівнями якої є: технологія, товар, підприємство, регіон, галузь і країна. Усі ці рівні взаємозалежні, і оцінка їх стану в першу чергу визначається станом справ на першому рівні. Надана ієрархія передбачає наявність та поточний стан використання ресурсів кожного нижчого суб'єкта конкуренції, впливає на конкурентоспроможність суб'єкта вищого порядку та має властивість нарощувати його з кожним рівнем ієрархії.

Узагальнюючи визначення конкурентоспроможності по відношенню до різних економічних об'єктів, можна сказати, що конкурентоспроможність конкретного об'єкта – це економічна категорія, що дозволяє оцінити положення даного об'єкта щодо подібних об'єктів.

Узагальнюючи визначення конкурентоспроможності по відношенню до різних економічних об'єктів, можна сказати, що конкурентоспроможність конкретного об'єкта – це економічна категорія, що дозволяє оцінити положення даного об'єкта щодо подібних об'єктів.

конкурентів на ринку, виражена через певний набір показників. Враховуючи наведені трактування та на підставі узагальнення, запропоновано власне визначення таких категорій.

Конкурентоспроможність підприємства – це його перевага по відношенню до інших підприємств даної галузі всередині країни і за її межами. Конкурентоспроможність означає, що конкурентоспроможність підприємства може бути оцінена тільки в рамках групи підприємств, що відносяться до однієї галузі, або підприємств, що випускають аналогічні товари (послуги). Конкурентоспроможність можна виявити тільки порівнянням між собою цих підприємств як в масштабі країни, так і в масштабі світового ринку.

Конкурентоспроможність галузі – наявність в ній технічних, економічних і організаційних умов для створення виробництва і збуту продукції високої якості, яка задовольняє вимогам конкретних груп споживачів.

Конкурентоспроможність країни – це її здатність в умовах вільної добросовісної конкуренції виробляти товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, реалізація яких збільшує добробут країни і окремих її громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua>.
2. Пуцентайло П. Р. Конкуренція як економічна категорія / П. Р. Пуцентайло // Економіка АПК. – 2007. – № 36. – С. 122–126.
3. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации : учебное пособие // Раис Ахметович Фатхутдинов. – М. : Изд-во «Эксмо», 2004. – 544 с.
4. Рибаківа О. В. Конкуренція і конкурентоспроможність: економічна суть та фактори підвищення / О. В. Рибаківа // Економіка АПК. – 2010 – № 8 – С. 24–26.
5. Лупак Р. Л. Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств сфери послуг [Електронний ресурс] / Р. Л. Лупак, Ю. Р. Чабан. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68433.doc.htm.
6. Гончаров В. Аналіз сучасних підходів до оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства [Електронний ресурс] / В. Гончаров, О. Ларін. – Режим доступу : http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11254.
7. Льяшенко В. А. Рейтингове управління конкурентоспроможністю продукції та підприємства / В. А. Льяшенко // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2004. – № 3. – С. 91–94.

УДК 336.77:332

Байрам У. Р.

ПРОБЛЕМИ, НЕДОЛІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ПЛАСТИКОВИМИ КАРТКАМИ

У статті розглянуто сучасний стан і проблеми ринку пластикових карток, проаналізовані дослідження деяких перспектив розвитку сфери обороту платіжних карток, а саме поширення так званих коаліційних проектів, запропоновані деякі заходи щодо поліпшення якості зв'язку терміналу з банківським процесинговим центром.

Ключові слова: пластикова картка, ринок платіжних карт, послуги банків, безготівкові розрахунки, еквайрінг, кобрендинг, чіп-картка, карткові продукти.

В статье представлены современное состояние и проблемы рынка пластиковых карт, проанализированы исследования некоторых перспектив развития сферы оборота платежных карт, а именно распространение так называемых коалиционных проектов, предложены некоторые меры по улучшению качества связи терминала с банковским процессинговым центром.

Ключевые слова: пластиковая карта, рынок платежных карт, услуги банков, безналичные расчеты, эквайринг, кобрендинг, чип-карта, карточные продукты.

In the clause a current state and problems of the market of plastic cards are presented, researches of some prospects of development in the sphere of turnover of payment cards, namely distribution of so-called coalition projects are analyzed, some measures on the improvement of a communication quality of the terminal with bank processing center are offered.

Keywords: a plastic card, the market of payment cards, services of banks, clearing settlements, acquiring, cobranding, the chip card, card products.

Постановка проблеми. В умовах розвитку міжнародних зв'язків відбувається процес інтеграції економік окремих держав і розвитку пла-

тижних систем, зокрема, у напрямку розвитку безготівкових форм розрахунків, які, у свою чергу, знайшли широке застосування в сучас-

ному світі. Одним з інструментів безготівкових розрахунків є пластикова карта. У більшості економічно розвинених країн пластикова карта є невід'ємним атрибутом сфери торгівлі й послуг.

Економісти називають пластикову карту «послугою століття», одним із ключових елементів «технологічної революції в банківській справі». Тому вивчення проблем використання пластикових карт в Україні представляється особливо актуальним, а вивчення світової практики та перспектив розвитку ринку пластикових карт в Україні здобувають у цей час конкретну значимість.

Аналіз літератури. Аналіз нормативно-законодавчої бази [1–5], а також економічної літератури свідчить [6] про те, що не дивлячись на «новизну» досліджень банківських операцій з пластиковими картками, на сьогоднішній день досить мало приділяється уваги цим проблемам в наукових публікаціях. Але ряд вітчизняних авторів, таких, як А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та інші вже працювали над розв'язанням даних суперечливих питань [6].

Зокрема, ці проблеми полягають в слабо-розвинутій інфраструктурі карткового ринку, що спричиняється дорожнечою банкоматів, незацікавленістю торгових точок в установленні POS-терміналів та проведенні безготівкових рахунків з допомогою карток.

До недоліків існуючого ринку пластикових карток в Україні можна віднести:

- неякісний зв'язок і обмежені можливості авторизаційних центрів;
- відсутність єдиних вимог договірної бази з банками-агентами;
- низький рівень платоспроможності населення;
- нерозвиненість інфраструктури ринку, фінансової безпеки банків і клієнтів.

Мета дослідження – визначити проблеми, недоліки та перспективи розвитку банківських операцій з картками в Україні.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з існуючими проблемами, що загострюються в сучасних умовах, зокрема, затрати на підтримку грошового обігу, що прогресує, дефіцит наявних коштів, складність контролю за грошовим обігом, все більшого значення набувають безготівкові розрахунки, що призводять до заміщення готівкових коштів і зниженню витрат обігу.

Рациональна організація безготівкових розрахунків забезпечує нормалізацію платіжного обороту. Один з можливих і найперспективніших способів рішення проблеми обороту наявних коштів – це створення ефективної автоматизованої системи безготівкових розрахунків на основі пластикових карток.

На жаль, для українського користувача банківська картка являє собою не платіжний інструмент, а засіб зняття готівки. Це пояснюється рядом причин, які й визначили проблеми, що існують на ринку пластикових карток в Україні.

1. Розвиток телекомунікаційної інфраструктури в Україні в порівнянні з іншими розвиненими країнами перебуває на низькому рівні, із цього випливає проблема швидкості здійснення платежів. Швидкість платежу значною мірою обумовлена його терміновістю. Сучасна електронна техніка й особливо автоматизовані канали зв'язку надають нову якість поняттю терміновості платежу: створюється можливість об'єднати строки окремих стадій платежу воедино. Наприклад, при розрахунках за товар швидкість платежу визначається взаємозалежними показниками часу одержання товару покупцем, строком його оплати й часом зарахування коштів на рахунок постачальника. Оптимальна швидкість безготівкових розрахунків досягається збігом трьох перерахованих показників. Скорочення часу проходження платежів досягається рядом комерційних банків за рахунок впровадження технологій, нових платіжних інструментів, активізації впровадження електронного документообігу та ін.

2. По-друге, фінансова криза в значній мірі підірвала довіру до банків, однак, зараз ситуація міняється в кращу сторону.

3. На жаль, поки не розроблена повноцінна державна політика відносно ринку пластикових карток, яка передбачала б законодавче регулювання всього комплексу відносин між учасниками ринку та розробку програм підтримки вітчизняних інноваційних рішень в області розрахунків пластиковими картками.

4. Четвертою проблемою потрібно виділити проблему безпеки. При розрахунках через Інтернет і одержанні готівки через банкомати та оплати товарів у сумнівних місцях, існує ймовірність стати жертвою шахрайства з використанням технічних коштів. Частковим виходом із цієї ситуації є використання мікропроцесорних карток. Тому варто бути вкрай обережним при користуванні магнітними картками, про що регулярно попереджають банки у своїх пам'ятках.

5. Так само однією із проблем є також складність застосування. Хоча банки-емітенти намагаються гранично спростити інтерфейс банкоматів, для багатьох людей, особливо літніх, виникають помітні складності в одержанні готівки, а іноді навіть і при розрахунках у касових терміналах.

6. Висока комісія для магазинів з можливістю прийому платежів по картках. Магазин

змушений закладати вартість еквайрінга у вартість товару (близько 2%).

7. Простежуємість – це одночасно і достоїнство і недолік. З однієї сторони всі покупки фізичної особи стають абсолютно прозорими для влади, з іншої сторони полегшується складання всіляких фінансових звітів.

Можна виділити наступні негативні тенденції, що вплинули на розвиток ринку пластикових карток.

Почнемо з того, що банки спромоглися емітувати пластикових карток більше, ніж чисельність населення України. Однак ця ситуація змінилася, і кількість платіжних карток вже за підсумками 2009 року зменшилася. На кінець 2008 року в Україні нараховувалося 67 мільйонів платіжних карт. На кінець 2009 року їхня кількість зменшилося до 40 мільйонів штук. Загальна кількість платіжних карток на 01.01.2011 р. – 46,4 мільйонів штук, за січень-березень 2011 року – збільшилось на 3,7%, або 1,697 мільйонів штук – до 48,072 мільйонів штук [7]. Частково це пояснюється тим, що банки почистили статистику від так званої «мертвої емісії» і зараз дані говорять про реально працюючі картки, по яких здійснюються операції.

З іншого боку, і кризові неприємності не пройшли безслідно для власників карток. Ринок цього року вже змінився. З нього практично пішли, або майже пішли такі великі емітенти, як Надра, Родовід, Укрпромбанк та кілька інших дрібніших банків. Це не могло не позначитися на ринку. З обороту були виведені мільйони карток, тисячі банкоматів і терміналів, перестали обслуговувати картки, а це значить, що в мільйонів людей підірвана довіра до банкоматів і платіжних карток зокрема.

За час проблем банків із платоспроможністю відбулося кілька подій, які прямо вдарили по платіжних картках. Наприклад, власникам карток довелося зіткнутися з лімітами навіть по дебетним карткам, причому ситуація триває дотепер. У цей час установка лімітів на зняття готівки в банкоматах і касах банків усе ще обумовлена такою простою причиною, як недостача готівкових коштів у банках, які ці ліміти встановлюють.

Друга серйозна проблема на ринку – це проблема банків із платоспроможністю, відмова одних установ видавати кошти по картках іншим і так далі. Слідом за цим прийшов демонтаж банкоматів і навіть POS-Терміналів. Що стосується POS-Терміналів, то торговельні точки змушені були відмовлятися від них, оскільки значна їхня частина належала банкам, які не могли забезпечити своєчасні розрахунки або взагалі, не могли розраховуватися з торговельними

точками. Тому природно, що такі термінали були зняті.

Все перераховане вище відбилося й на кількості трансакцій по картках та користуванні картками їхніми власниками. Зараз ситуація стабілізувалася й показники наблизилися до результатів 2008 року. У той же час частка шипиків (карткові шахрайства) по зняттю готівки у власній банківській мережі збільшилася.

Що стосується вартості платіжних карт, то, як не дивно, вона не особливо змінилася за час кризи. Наприклад, за даними компанії «Простобанк Консалтинг», вартість обслуговування пластикової картки Visa Electron, полічена за спеціальною схемою з урахуванням видатків клієнта на здійснення операцій, пов'язаних з випуском і обслуговуванням пластикових карток, зняття готівки у своїй і чужій мережі, у січні 2008 року становила 47,45 гривень. Сьогодні ж вона практично без змін – 47,21 гривень. Експерти вважають, що незважаючи на обмежену можливість банків заробити (зокрема на кредитуванні), тарифи на пластик підвищуватися не будуть [8].

Трансакція за допомогою картки з магнітною смугою використовує завжди однакові ідентифікуючі дані, які передаються в банк. Тому їх можна перехопити і виготовити підроблену карту. Чіпова ж картка працює по-іншому: кожна трансакція узгоджується сформованим спеціально для неї кодом, а для подальшої трансакції потрібний новий код. Тому використовувати дані вже минулих трансакцій нерозумно, а зробити дублікат чіпа практично неможливо.

Як результат – зараз у всьому світі поки не зафіксовано жодного випадку шахрайства із смарт-картками [8].

Цього року банки активніше переходять на чіп-технології, багато гравців ринку проходять сертифікацію в міжнародних платіжних системах по еквайрінгу й емісії чіп-карток.

На думку фахівців, найбільш важливий перехід на чіп-технології в торговельних мережах, оскільки найчастіше шахраї розвертають свою діяльність саме там: вступають у змову з торговцями, перехоплюють дані трафіку, отovarюються за допомогою підроблених карток.

По оцінках ЕМА, того року втрати українців від шахрайства з картками склали 60 млн. гривень. Побоюючись потрапити в поле зору шахраїв, багато клієнтів банків не ризикують користуватися картками де-небудь, крім банкоматів. Сміливості власникам карток додасть масовий перехід на чіп-картки, підробити які практично неможливо. Кардери (мисливці за інформацією чужих платіжних карток) можуть виготовити тільки магнітно-полосну копію чіп-

картки, проте, у випадку шахрайства жертві буде нескладно одержати відшкодування – винуватий буде еквайер, який прийняв таку картку. За словами банкірів, в Україні дотепер не було спроб шахрайства по чіповим картках.

Проведення операцій за допомогою платіжних карток показує ступінь інтегрованості банківської системи та суспільства. Суттєво відзначити, що безготівкова оплата товарів і послуг у промислово розвинених країнах досягає 90% у структурі всіх грошових операцій [7].

Масштаби й характер використання платіжних карт обґрунтовано розглядаються в якості одного з найважливіших індикаторів рівня розвитку ритейлового (роздрібного) банківського бізнесу.

Ринок платіжних карток усе більше стає полем конкурентної боротьби між банками. Операції по банківських картках відносяться до числа найбільш дохідних видів банківської діяльності. У середньому дохід на одиницю витрат у картковому бізнесі вище, ніж по інших видах операцій. По-перше, потрібно відзначити такі дохідні проекти як реалізація зарплатних схем, настільки популярних в Україні й деяких країнах СНД. Витрати обслуговування подібних проектів для банку мінімальні внаслідок високого ступеня автоматизації процесу. По-друге, досить істотними можуть бути для банку комісійні відрахування за проведення платежів при використанні пластикових карток, а також комісії одержувані від торгово-сервісних підприємств за обслуговування.

Специфіка ринку полягає в тому, що ринок розвивається в основному не за рахунок індивідуальних вкладників і власників карт, а за рахунок зарплатових проектів. Суть яких – обслуговування банком процесу нарахування й видачі заробітної плати співробітникам підприємства з використанням банківських пластикових карток. Це багато в чому пояснює поведінку власників, які після нарахування заробітної плати відразу ж її знімають у банкоматі, звідси й виникає високий відсоток зняття готівкових коштів.

Однак стимулом використання пластикових карток в Україні буде сполучення двох умов. Перше: механізм розрахунків по карті повинен бути не менш зручним, чим з використанням готівкових коштів. Друге: користування картками повинно бути доступним, тобто мінімальним за вартістю й вигідним клієнтові.

Проте, незважаючи на наявність перешкод і труднощів, а також на досить великі початкові витрати, пов'язані із запуском і відпрацюванням технологій використання пластикових карток, українські банки усе активніше викори-

стовують цей інструмент для реалізації стратегічних цілей розвитку ритейлового бізнесу. Якщо банк розраховує втриматися в якій-небудь ніші на ринку приватних внесків, йому не обійтися без випуску платіжних карток.

Сфера ринку карткових платежів має попит серед банків як ключовий генератор комісійних доходів на фоні скорочення кредитування.

Як стверджують економісти: «Майбутнє банківських послуг – за пластиковими картками». І це дійсно так, незважаючи на цілий ряд проблем, український ринок пластикових карток розвивається досить швидкими темпами й надає великі надії. Банкіри високо оцінюють перспективи розвитку «пластикового» ринку. Протягом найближчого року варто очікувати посилення активності операторів ринку та не виключено, що й появи нових учасників. Буде розширюватися спектр надаваних банками сервісів: збільшиться кількість банків, що пропонують клієнтам картки з пільговим періодом виплат (*grace period*) і послуги, зв'язані переважно з проведенням інтернет-платежів. Система тарифів пластикових карток, тобто можливість банку заробити на них, досить складна й різноманітна. А за словами банківських експертів, подорожчання або навпаки падіння цін на картки залежить від розглянутого тарифу.

Як ми вже відзначали, основна частина пластикових карток, які сьогодні використовуються власниками, – зарплатні; зняття готівки з них «у своїх» банкоматах здійснюється без комісії, чого не скажеш про зняття коштів в «чужих» банкоматах. Цей тариф виступає в ролі одного з основних тарифів для банку. А оскільки цей тариф залежить від розміру так званого «міжбанківського інтерчейджа», що у нашій країні становить 1% + 3 гривні, то, відповідно, і тариф за зняття готівки в «чужих» банкоматах буде обертатися навколо цієї цифри, тобто в межах 1–1,5% + 3–5 гривень, залежно від того, скільки банк хоче заробити. І він не зміниться доти, поки значення «міжбанківського інтерчейджа» буде на рівні 1% + 3 гривні [7].

Другий основний тариф платіжної картки – вартість річного обслуговування. У всіх банків для різних категорій карток цей тариф приблизно однаковий. Ці тарифи також навряд чи будуть змінюватися, оскільки банку потрібно «існувати в ринку». У кожного виду пластику є своя собівартість, і кожний вид пластику від *cirrus/electron* до *gold/platinum/mfmy* має свій статус і відповідну ціну, нижче якої його вартість не опуститься в силу його ж статусу.

Що стосується зарплатних проектів, які, за прогнозами експертів, зараз будуть інтенсивно розвиватися, то саме тут для залучення нових

клієнтів банки будуть знижувати ціни на обслуговування. Якщо говорити про залучення компаній на обслуговування в рамках зарплатних проектів, то в даних умовах банки йдуть на зниження тарифів обслуговування, ніж роком раніше, при цьому, працюючи на перспективу для встановлення довгострокових відносин із клієнтом (і компанією та її співробітниками). Тут уже будуть мати місце й безкоштовне річне обслуговування карток, і мінімальний розмір РКО, і безкоштовні картки VIP-Класу для керівництва з пристойним кредитним лімітом і т. д.

Втім, ціна платіжних карток може виявитися вище звичної тільки у тому випадку, якщо в саму послугу включатимуть додаткові сервіси / переваги. Справа в тому, що ринок пластикових карток тепер буде розвиватися в напрямі не кількості, як раніше, а якості. Що стосується основних бурштинів карткового ринку, згідно оцінці фахівців, в Україні, як і раніше залишаться дві міжнародні платіжні системи – MasterCard і VISA.

Відповідно до еквайрингової діяльності, можна стверджувати, що цей напрямок є досить перспективним, тому що з кожним роком росте й емісія пластикових карток, кількість торговельних організацій, що встановили термінальне устаткування.

Голова правління Укрсоцбанку Борис Тимонькін вважає, що установці термінального устаткування протистоять ті торговельні організації, які працюють у тіні та не хочуть показувати свої доходи.

Торговці й представники платіжних систем пропонують державі ввести пільги для торговельних установ, які використовують термінали. Причому мова йде про податок на додану вартість і податок на прибуток. Знаючи вітчизняну практику надання пільг, такі преференції можуть вилитися навіть у більшій втраті для бюджету, чим додаткові доходи від детенізації торговельного обороту.

Висновки. На наш погляд, розвитку безготівкових платежів сприятиме активність банків у сегменті кредитних і до-брендових карток. Через різницю в комісіях із кредиток (0% при оплаті товарів і послуг і 3–4% за зняття готівки) українці поступово відмовляться від звички знімати гроші в банкоматах. Крім того, необхідно поліпшити якість зв'язку терміналу з банківським процесинговим центром – це підвищить швидкість розрахунків (іноді, особливо у вихідні, процес покупки розтягується на кілька хвилин, що дратує й покупця, і продавця).

Новим стратегічним напрямком розвитку карткового ринку стало поширення так званих коаліційних проектів (кобрендинг), що дозво-

ляють з'єднати зусилля банку й декількох торгуючих організацій і забезпечити тим самим розширення бонусних пропозицій. Кобрендинг дозволяє одержати лояльну бурштину аудиторію – це цікаво й ритейлерам, і банкірам.

Кобрендові проекти – це один із пріоритетних шляхів розвитку пластикових карток для «добровільних» клієнтів. Людина здобуває таку картку не тому що на неї нараховують зарплату, а з метою її активного використання, з можливістю одержувати при цьому якісь переваги у вигляді дисконтів, бонусів.

На наш погляд, частка кобрендингу буде збільшуватися. Протягом найближчих років всі дисконтні й бонусні програми перейдуть на кобрендингові кредитні картки. Для торговців переваги очевидні: збільшується сума й частота покупок у компанії, а також підвищується лояльність клієнтів до бурштину. Для банку кобрендингові проекти – один з найбільш ефективних і дешевих каналів одержання якісної клієнтської бази.

З урахуванням усього сказаного можна припустити, що пластикові картки є самою перспективною формою безготівкових розрахунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 16.02.2003 р. № 37 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012346.html.
2. Положення «Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням» від 19.04.2005 р. № 137 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012346.html.
3. Положення «Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням» від 19.04.2005 р. № 137 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0543-05>.
4. Правила Національної системи касових електронних платежів, затверджені постановою Правління Національного банку України від 10.12.2004 р. № 620 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0025-05>.
5. Національна система масових електронних платежів: огляд розвитку у першому кварталі 2008 року // Вісник НБУ. – 2008 – № 5 – С. 48–51.
6. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / [кол. авт. : А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та інш.]; за ред. докт. екон. наук А. М. Мороза і канд. екон. наук М. Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
7. Prostobank.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prostobank.ua/>.
8. Савченко А. Система електронних платежів нового покоління / А. Савченко // Вісник НБУ. – 2007. – № 2. – С. 2–5.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Досліджено існуючі методи оцінки конкурентоспроможності підприємств, визначено групи внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність сучасного підприємства, запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі та здійснено його апробацію з ранжуванням конкурентоспроможності машинобудівних підприємств Черкаської області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, фактори конкурентоспроможності, тактична конкурентоспроможність.

Исследованы существующие методы оценки конкурентоспособности предприятий, определены группы внутренних и внешних факторов, влияющих на конкурентоспособность современного предприятия, предложен методический подход к оценке конкурентоспособности предприятий машиностроительной отрасли и осуществлена его апробация с ранжированием конкурентоспособности машиностроительных предприятий Черкасской области.

Ключевые слова конкурентоспособность, факторы конкурентоспособности, тактическая конкурентоспособность.

The existing methods for evaluating the competitiveness of enterprises are explored; the groups of internal and external factors affecting the competitiveness of modern enterprises are defined, the methodical approach to evaluating the competitiveness of the engineering industry is offered and approbated with the rankings of competitiveness of engineering companies in Cherkassy region.

Key words: competitiveness, competitive factors, tactical competitiveness

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства в сучасному глобалізованому суспільстві – запорука його успіху, прибутковості та процвітання. Категорія «конкурентоспроможність» описує стан суб'єкта господарювання та залежить від комплексу факторів, які всебічно характеризують діяльність підприємства та визначають його конкурентні переваги.

Розробка єдиного методичного підходу до оцінки конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, що враховує низку факторів прямого та опосередкованого впливу, передбачає застосування релевантних індикаторів, що уможливають всебічний та системний аналіз конкурентоспроможності на галузевому та обласному рівнях є доволі актуальним питанням.

Аналіз літератури. Проблемам формування та підвищення конкурентоспроможності підприємств присвячені праці відомих зарубіжних та вітчизняних вчених А. Н. Алімова, В. В. Антонова, А. В. Войчака., Л. М. Зайцевої, В. Н. Ємченко, Ю. Б. Іванової, Н. А. Кизимова, В. С. Марцина, П. А. Орлова, Л. І. Піддубної, Е. В. Ревенко, А. Н. Тищенко, Т. М. Чечетової-Терашвили та ін.

Серед наукових праць, присвячених питанням оцінки конкурентоспроможності підприємства, галузі, області та країни в цілому слід виділити роботи С. Белі, Ж. Бертрана, Л. Вальраса, Р. Вернона, В. Леонтєва, А. Маршалла, Б. Олі-

на, М. Познера, М. Портера, Д. Рікардо, Дж. Робінсона, П. Самуельсона, А. Сміта, Р. Солоу, Е. Чемберліна, Й. Шумпетера та ін.

Незважаючи на потужний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних авторів у вирішенні проблем формування та оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, варіативність пропонованих індикаторів, складність та багатоаспектність існуючих методик визначення конкурентоспроможності підприємств, а також відсутність єдиного формалізованого методичного підходу щодо визначення конкурентоспроможності підприємства в сучасній вітчизняній науковій думці вимагають критичної оцінки різних наукових поглядів з даної проблематики та розробки універсального методичного підходу, адаптованого до системи показників національної статистичної звітності.

Метою дослідження є розробка методичного підходу до оцінки конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та використання його з метою встановлення рівня конкурентоспроможності машинобудівних підприємств малого та середнього бізнесу Черкаської області.

Виклад основного матеріалу. На думку більшості науковців (Г. Л. Азоева, Р. А. Фатхудинова, Ж. Ж. Ламбена, Г. Я. Гольдштейна та ін.), дослідження конкурентоспроможності підприємства повинно базуватися на комплексній оцінці тактичної та стратегічної конкурентоспроможності, що дозволяє підвищити ефектив-

ність прийняття управлінських рішень. Виходячи з принципів системності, об'єктивності, динамічності, конструктивності, ієрархічності, моніторингу конкурентних переваг пропонується здійснювати проведення окремої оцінки на поточний період (тактичної конкурентоспроможності); оцінки спроможності підприємства створювати, розвивати, утримувати конкурентні

переваги, протистоячи загрозам або використовуючи можливості зовнішнього середовища (конкурентостійкості), що забезпечить в майбутньому конкурентоспроможність підприємства (стратегічну конкурентоспроможність) [3; 5; 10; 11]. Внутрішні фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства, відображені на рис. 1.

Рис. 1. Структурно-функціональна схема внутрішніх факторів, що впливають на конкурентоспроможність підприємства [1; 3; 4].

Структурними складовими тактичної конкурентоспроможності підприємства є система маркетингу; виробнича система; якість управління; стійкість кадрів; ефективність фінансової і інвестиційної діяльності; рівень соціальної відповідальності. Оцінка тактичної конкурентоспроможності підприємства передбачає залучення експертів і аналітиків, за результатами опитування яких визначаються як окремі показники, так і вагомість параметрів оцінки.

У зв'язку з тим, що кожний з цих показників має різний ступінь важливості для розрахунку коефіцієнта тактичної конкурентоспроможності підприємства (КТК), експертним шляхом розробляються коефіцієнти вагомості критеріїв.

Ранжирування підприємств за рівнем конкурентоспроможності проводиться наступним чином:

$$I_k = K_j / K_{пр}, \quad (1)$$

де I_k – рівень конкурентоспроможності аналізованого підприємства;

K_j – показатель конкурентоспособности;

$K_{пр}$ – узагальнюючий показник конкурентоспроможності аналізованого підприємства.

Якщо $I_k < 1$, то аналізоване підприємство поступається за рівнем конкурентоспроможності конкуренту, коли $I_k > 1$ – перевершує конкурента, рівною конкурентоспроможність є за умови $I_k = 1$.

Алгоритм розрахунку коефіцієнта конкурентоспроможності промислового підприємства, в загальному вигляді складається з трьох послідовних етапів [7; 8].

1. Розрахунок одиничних показників конкурентоспроможності і перетворення їх у відносні величини (бали), для чого проводиться їх порівняння з базовими показниками (середньогалузевими або показниками конкуруючого підприємства чи підприємства-лідера на ринку). Для цього використовується 10-бальна шкала, оцінка проводиться наступним чином:

- 2–4 бали отримує показник, що має значення гірше, ніж базовий;
- 5–7 балів – на рівні базового;
- 8–10 балів – краще, ніж базовий.

Значимість основних факторів успіху, отриманих як середньозважені показники опрацьованої думки експертів, наведені в табл. 1.

Таблиця 1.

Значимість основних факторів успіху.

№	Основні фактори успіху	Значимість факторів
1	Ціна	0,2
2	Умови оплати	0,16
3	Якість	0,09
4	Система розподілу	0,09
5	Активність просування	0,06
6	Асортимент	0,05
7	Гарантія, сервіс	0,06
8	Імідж	0,09
9	Фінансова стійкість	0,04
10	Умови постачання, терміни	0,16
Сумарне значення значимості факторів		1

2. Розрахунок критеріїв конкурентоспроможності підприємства за допомогою методу ідеальної точки (порівнюється аналізоване підприємство з умовним еталонним з використанням математичного співвідношення) [2; 4]:

$$K = (1 - X_{1j}) / 2 + (1 - X_{2j}) / 2 + \dots + (1 - X_{nj}) / 2, \quad (2)$$

$$X_{ij} = (a_{ij} - \min a_{ij}) / (\max a_{ij} - \min a_{ij}), \quad (3)$$

де K – узагальнюючий показник конкурентоспроможності j -го підприємства;

$X_{1j}, X_{2j}, \dots, X_{nj}$ – стандартизовані показники конкурентоспроможності j -го підприємства;

a_{ij} – початкові одиничні показники конкурентоспроможності j -го підприємства;

n – число одиничних показників конкурентоспроможності.

3. Розрахунок коефіцієнту тактичної конкурентоспроможності підприємства (КТК), який охоплює всі найважливіші оцінки господарської діяльності промислового підприємства, виключає дублювання окремих показників, дозволяє швидко і об'єктивно одержати картину положення підприємства на галузевому ринку. Використання в ході оцінювання порівняння показників за рівні проміжки часу уможливорює застосування цього методу як варіанту оперативного контролю окремих служб [6; 9].

За результатами оцінки ступеня присутності факторів успіху серед конкурентних переваг основних операторів трьох досліджених сегментів ринку (28 – Виробництво готових металевих виробів, 33 – Виробництво медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників, 29 – Виробництво машин та устаткування), здійснено наступне ранжування підприємств (табл. 2).

Основною тенденцією, що була встановлена за результатами аналізу є те, що в трьох досліджуваних сегментах ринку, якщо оцінювати за ступенем присутності факторів успіху в конкурентних перевагах підприємств-виробників, на перших місцях знаходяться ті підприємства, які займають найбільші частки ринку за обсягами продажів товарів (робіт, послуг).

Це пояснюється, насамперед, недостатньо високим рівнем якості продукції підприємств, низьким рівнем їхньої фінансової стійкості, а також вузьким асортиментним рядом у порівнянні з лідерами ринку. Не менш важливими для встановлення лідерства на ринку є розгалужена система розподілу (створення якомога більшої кількості регіональних представництв і дилерів, сформована система безперервного постачання продукції кінцевим споживачам та ін.) і підвищення іміджу торгової марки компанії. Слабкою стороною більшості досліджуваних машинобудівних підприємств є відсутність регіональних дилерів, що дозволило б мати необхідний запас продукції на регіональних складах.

Використання факторного аналізу з метою визначення показників виробничо-господарської діяльності, що найсуттєвіше впливають на конкурентоспроможність малих та середніх машинобудівних підприємств Черкащини, а також обробка отриманих результатів за допомогою пакету прикладних програм STATISTICA, дозволило виокремити наступні три групи факторів:

- 1) характеризує фінансову самостійність підприємства та його здатність створювати та розвивати конкурентні переваги (має відсоткове навантаження 29,28% від загального впливу на інвестиційну діяльність), його формують 5 показників: коефіцієнт фінансової автономності; питома вага залучених коштів у валюті балансу; коефіцієнт інвестиції; коефіцієнт фінансової стійкості; оборотність власного капіталу;
- 2) характеризує рентабельність та ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства, має навантаження – 16,11%, до нього увійшли 2 показника: коефіцієнт прибутковості активів; оборотність активів;
- 3) відображає маневреність та динаміку фінансово-господарської діяльності підприємства, має навантаження – 11,63%, може бути охарактеризований за допомогою коефіцієнту зносу оборотних засобів.

Таблица 2.

Ранг підприємств-виробників відповідно до досягнутої тактичної конкурентоспроможності підприємства.

Сегмент	Виробники	Ступінь присутності факторів успіху в конкурентних перевагах	Ранг підприємства
29.	РМЗ Черкаської ОБЛСПОЖИВСПЛКИ	8,36	1
	ВЛАН, ЧМП	8,09	2
	ТОТ-СТАЙЛ, ТОВ	7,91	3
	РОНО, ПКФ	7,72	4
	ТЕХНОМАШ, завод	7,00	5
	ТРИ С, ТОВ	6,73	6
	Компанія «ЛЕГІОН»	5,72	7
	ТЕХПРОДСЕРВИС, ТОВ	5,46	8
	СПЕЦАВТОТЕХНИКА, ТОВ	5,27	9
	АГРОДЕТАЛЬ, АМП	5,27	10
	ТЕХНОСЕРВИС-С, ТОВ	5,27	11
	ЧЕРКАСИЕЛЕВАТОРМАШ, ЗАТ	5,18	12
	ЗЕТ-ГРУПП (Z-GROUP)	5,00	13
	МЕХАНОТРОН, ЧНПП	4,90	14
	ПРОМВИТ, ЧПКФ	4,64	15
	ПРОМАВТОМАТИКА-431, ЧМУ КДП	4,54	16
	ТЕМП, ВАТ	4,36	17
	НВП ТЕХНОЦЕНТР, ЧП	4,27	18
	УПМАШ, завод пакувальних машин	3,90	19
	БРЕЗЕ, ЧП	3,82	20
	СТАНКО-ГРУПП, НПП (STANCO-GROUP)	3,73	21
	СПЕЦМАШ, ЧП	3,73	22
	УКРПЬЕЗО, ВАТ	3,36	23
33	ФОТОПРИБОР, НПК, ДП	8,09	1
	ОНТФ, НПФ	7,73	2
	Черкаська електротехнічна компанія	7,00	3
	С.А.У.К., НПК	6,73	4
	СЕМПАЛ, ТОВ	5,27	5
	Черкаський приладобудівний завод, ВАТ	5,00	6
28	Завод СТРОММАШ, ООО	7,45	1
	Черкаський монтажно-заготовчий завод, ООО	7,36	2
	КОНВЕСТ	6,36	3
	МАГИСТРАЛЬ ПЛЮС, ЧП	5,36	4
	ВОСТИК, ПКФ	5,36	5
	ТЕКС, ЧП	5,27	6
	Черкаський ремонтно-механічний завод, ВАТ	4,64	7
	ОБИС, ТОВ	4,45	8

Висновки. Запропонований методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності підприємств машинобудівної галузі, розроблений з використанням елементів міжнародних методик оцінки конкурентоспроможності, методів факторного та системного аналізу, матричного методу. Він дозволяє здійснити комплексний аналіз та ранжування за конкурентоспроможністю підприємств на рівні галузі та області й встановити їх тактичну конкурентоспроможність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алімов А. Н. Конкурентоспроможність національної економіки / А. Н. Алімов, В. Н. Ємченко // Інститут економіки НАН України. – К., 2001. – 59 с.
2. Антонов В. В. Методика комплексної оцінки соціально-економічного розвитку області та її АТО (на прикл. Дніпропетровської обл.) / В. В. Антонов, Л. М. Зайцева ; НАДУ при Президентові України. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2004. – 35 с.
3. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент : підручник / А. В. Войчак ; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2009. – 336 с.
4. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток : монографія / Ю. Б. Іванов, П. А. Орлов, О. Ю. Іванова ; Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 352 с.

5. Марка Д. А. Методология структурного анализа и проектирования SADT / Д. А. Марка, К. Мак Гоуэн. – М., 1993. – 358 с.
6. Марцин В. С. Конкурентне середовище, шляхи його реформування та механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства / Володимир Степанович Марцин // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – 2008. – № 33–1. – С. 78–84.
7. Методологічні підходи до визначення проблемних територій та напрямів регулювання їх подальшого розвитку : монографія / [за ред. Л. М. Зайцевої] ; НАДУ при Президентіві України. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. – 143 с.
8. Місцевий економічний розвиток: моделі для успіху / О. Вітер, Р. Дацків, К. Козонак та ін. – К. : Недержавний аналітичний центр Інститут реформ, 2003. – 41 с.
9. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління / Л. І. Піддубна ; Харківський національний економічний ун-т. – Харків : ІНЖЕК, 2007. – 368 с.
10. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер ; [пер.с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 495 с.
11. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса / [А. Н. Тищенко, Ю. Б. Иванов, Н. А. Кизим, Е. В. Ревенко, Т. М. Чечетова-Терашвили] ; Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2007. – 376 с.

УДК [658.152:338.48](477.75)

Бондаренко О. С.

СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПРОЦЕССОМ В САНАТОРНО-КУРОРТНОМ КОМПЛЕКСЕ

У статті розглянуті теоретичні положення щодо стратегії управління інвестиційним процесом в санаторно-курортному комплексі на основі вдосконалення її складових елементів.

Ключові слова: санаторно-курортний комплекс, стратегія управління, інвестиційний процес, інвестиційний клімат, інвестиційний зростання.

В статье рассмотрены теоретические положения по стратегии управления инвестиционным процессом в санаторно-курортном комплексе на основе совершенствования ее составных элементов.

Ключевые слова: санаторно-курортный комплекс, стратегия управления, инвестиционный процесс, инвестиционный климат, инвестиционный рост.

The paper considers theoretical principles of investment management strategies in the health-resort on the improvement of its constituent elements.

Key words: resort complex, management strategy, investment process, investment environment, investment growth.

Постановка проблеми. Санаторно-курортний комплекс – один из важнейших секторов экономики. Затяжной экономический кризис, охвативший все сферы экономики, нанес немало потерь СКК. Выход санаторно-курортного комплекса из кризисного состояния может быть осуществлен только после восстановления полноценного инвестиционного процесса, направленного на восстановление базы СКК. Основной задачей государства в этом плане является создание благоприятного инвестиционного климата и стимулирования инвестиционных процессов.

Инвестиционный климат является важной составляющей системы экономики, которая должна создать предпосылки для стабильного инвестиционного роста путем активной инвестиционной деятельности.

Проблема повышения эффективности инвестиционного процесса – одна из наиболее важ-

ных. Но в Украине инвестиционная активность внутренних и зарубежных инвесторов в значительной мере сдерживается за счет сформированного неблагоприятного инвестиционного среды, целого ряда внешних и внутренних факторов. Поэтому проблема улучшения инвестиционной политики в сфере СКК является чрезвычайно актуальной на нынешнем этапе экономического развития Украины.

Анализ последних исследований и публикаций. Различные аспекты проблемы, которая исследуется, освещаются в научных трудах Берзона Н., Ветитнева А. М., Стафийчука В. И., Фоменко М. В., Присенко В. Г.

Проблема инвестиционного процесса актуальна и многогранна. Вопросы инвестирования освещены в публикациях многих украинских и зарубежных экономистов. А. Кужелева подчёркивает роль института государства в формировании политики иностранного инвестирования;

Т. Майорова исследует пути и механизмы реформ, которые обеспечат благоприятный инвестиционный климат в Украине для активизации инвестиционной деятельности; В. Васенко определяет сущность нетрадиционных форм государственного регулирования экономики, выявляет механизмы привлечения инвестиций в экономику Украины; М. Трохимченко обосновывает направления усовершенствования финансового механизма инвестиционного обеспечения сбалансированного регионального развития.

В то же время многие аспекты данной проблематики остаются нераскрытыми и требуют дальнейшего изучения, особенно в новых рыночных условиях хозяйствования.

Цель статьи – проанализировать современное состояние управления инвестиционной деятельностью в Автономной Республике Крым, выделить приоритетные направления инвестиционного развития, которые сделают возможным создание благоприятных условий для активизации инвестиционных процессов и привлечения инвестиционных ресурсов.

Изложение основного материала. Одним из приоритетных направлений работы правительства автономии является реформирование санаторно-курортного комплекса. Учитывая постоянное повышение требований к обслуживанию отдыхающих из ближнего зарубежья, а также достаточно ограниченные инвестиционные ресурсы Украины, остро встает вопрос финансирования проектов реорганизации санаторно-курортного комплекса.

В проекте Государственного бюджета Украины на 2012 год предусмотрено выделение Крыму субвенции, средства которой предполагается направить на развитие инфраструктуры автономии. Несмотря на выделяемые автономии крупные государственные ресурсы, Крым нуждается в привлечении инвестиций.

Нехватка собственных инвестиционных ресурсов требует от правительства Украины поиска новых, более стабильных источников, находящихся вне пределов государства, для финансирования трансформационных процессов. В роли таких источников могут выступать иностранные инвестиции [1].

Основными препятствиями для иностранных инвестиций в Украину являются нестабильное и чрезмерное государственное регулирование; нечеткая правовая система; изменчивость экономической среды; коррупция; большой налоговый груз; проблемы по установлению четких прав собственности; низкий уровень доходов граждан; трудности в общении с правительством и приватизационными органами; изменчивость политической среды; отсутствие

материальной инфраструктуры; проблемы выхода на внутренний и внешний рынки и другие.

В связи с этим большое значение имеет совершенствование процесса формирования инвестиционной политики государства, что может активизировать или сдерживать функционирования иностранных инвестиций в национальной экономике, регулировать их объемы и технологический состав [2].

Инвестиционная политика государства как часть экономической политики направлена на создание субъектам хозяйствования необходимых условий для привлечения и концентрации средств на нужды расширенного воспроизводства основных средств производства, преимущественно в отраслях, развитие которых определено в качестве приоритетов структурно-отраслевой политики, а также обеспечение эффективного и ответственного использования этих средств и осуществление контроля за ним [3, ст. 10].

Историко-генетический, ментально-этнический и природно-экономический потенциал крымского региона позволяют определить его как один из наиболее инвестиционно привлекательных регионов Украины [4].

По итогам оценки результатов деятельности Совета министров Автономной Республики Крым, областных, Киевской и Севастопольской государственных администраций за январь–июнь 2011 года, проведенной Министерством экономического развития и торговли Украины, Крым занял 2 место среди регионов Украины по направлению «инвестиционная, научная и инновационная деятельность».

Служба кредитных рейтингов Standard and Poor's в июне 2011 года пересмотрела прогноз по рейтингам Автономной Республики Крым со «Стабильного» на «Позитивный». Одновременно подтвержден долгосрочный кредитный рейтинг «В-» и повышен рейтинг по национальной шкале с «aaBBB-» до «aaBBB» (рис. 1).

По объемам привлечения иностранного капитала автономия входит в первую десятку среди регионов Украины. Среди регионов ведущие места по объемам инвестиций удерживают города Симферополь, Ялта, Красноперекопск, Алушта, Армянск и Сакский район, в которые направлено 83,8% общего объема прямых иностранных инвестиций в Автономную Республику Крым.

Несмотря на наличие позитивных тенденций инвестиционного процесса Автономной Республики Крым, недостаточность поступающих инвестиционных ресурсов для развития автономии требует повышения инвестиционной привлекательности ее регионов.

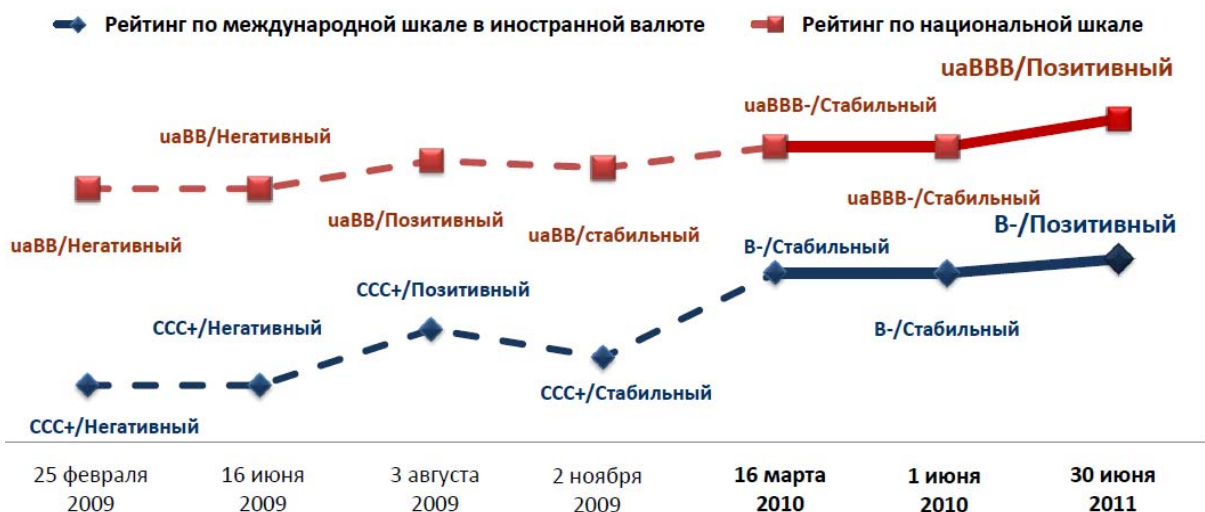

Рис. 1. Кредитный рейтинг АРК.

Проблемы, непосредственно влияющие на инвестиционную деятельность в Автономной Республике Крым, характерны для всего государства:

- регуляторные и административные барьеры, которые осложняют инвестору входение на рынок, освоение новых видов продукции, их экспорт;
- усложненный доступ к ресурсам, в т. ч. земельным, что снижает производительность и конкурентоспособность бизнеса;
- отсутствие гарантий защиты прав владельцев, в частности интеллектуальных прав, что существенно повышает риск инвестиций в экономику региона и тормозит развитие высокотехнологичных производств;
- нехватка четких и справедливых правил ведения бизнеса, которые являются одной из главных предпосылок возникновения коррупции.

Кроме того, ситуации в Автономной Республике Крым присущ ряд особенностей:

- не во всех регионах конкретизированы приоритеты развития и потребности в инвестиционных ресурсах, отсутствуют соответствующие программы, а финансирование отдельных мероприятий по осуществлению инвестиционной деятельности не регулярно или отсутствует вообще;
- отмечается недостаточная проработка инвестиционных предложений, учитывающих интересы территориальных громад и интересы потенциальных инвесторов (являющихся взаимноинтересными);
- отсутствуют действенные механизмы стимулирования внутренних и внешних инвестиций на региональном уровне;
- требует повышения уровень кадрового потенциала органов местного самоуправления

и других ведомств, задействованных в инвестиционных процессах;

- не в полной мере деятельность проектов (программ) международной технической помощи на территории автономии согласуется с приоритетами экономического и социального развития;
- несовершенна система информационного обеспечения инвестиционной деятельности, в т. ч. недостаточна предоставленность Автономной Республики Крым в информационном пространстве иностранных государств для формирования положительного имиджа Автономной Республики Крым.

Согласно докладу о конкурентоспособности Украины Фонда «Эффективное управление» основными проблемами для ведения бизнеса и привлечения инвестиций в Автономной Республике Крым являются слабая институциональная среда (низкие оценки эффективности рынка товаров и развитости финансового рынка, наличие торговых барьеров, бремя таможенных процедур) с ограниченной защитой права интеллектуальной собственности и отсутствием достаточной прозрачности в принятии решений относительно государственной политики [5].

По природным условиям, необходимым для рекреационной специализации, Крым относится к особым регионам, поскольку обладает уникальными по своему составу и свойствам видами курортологических ресурсов: минеральными водами и грязями, субсредиземноморской природой, теплым морем, привлекательными природными и архитектурными ландшафтами. Наличие данных видов ресурсов предопределяют возможность организации высокоэффективной оздоровительной и познавательной рекреационной деятельности на протяжении всего года [6].

Туристско-рекреационный комплекс Крыма оказывает стимулирующее воздействие на развитие многих сопутствующих отраслей и создает предпосылки к устойчивому социально-экономическому развитию региона. Развитие рекреации и туризма в регионе позволяет решать проблему занятости крымчан и роста их семейного благосостояния. В предоставлении основных услуг отдыхающим занято около 40 тыс. чел., а в пик сезона – более 100 тыс. чел., что является самым высоким показателем в Украине. Вместе с тем доля занятого на санаторно-курортных предприятиях населения в 2009 г. составляла менее 5%, а в деятельности туроператоров и турагентств – менее 1% экономически активного населения. Основные проблемы низкой экономической эффективности функционирования туристско-рекреационного комплекса Крыма вызваны сезонным характером работы подавляющего большинства здравниц, неконкурентоспособностью многих видов услуг вследствие ограниченного ассортимента, неудовлетворительным качеством услуг и негибким ценообразованием; значительной изношенностью основных фондов и отвлечением средств на их поддержание в рабочем состоянии.

Инвестиционная активность в туристско-рекреационном комплексе АРК и г. Севастополя

остается низкой и не может обеспечить эффективную реструктуризацию и усиление конкурентных позиций Крыма на международном рынке туристско-рекреационных услуг. Объем прямых иностранных инвестиций (ПИИ) по состоянию на 01.01.2010 г. достиг 150,0 млн. долл. США, или 20,9% общего объема капиталовложений в АРК. В географической структуре ПИИ устойчиво преобладают инвестиции Беларуси, Виргинских Британских островов, Кипра; удельный вес ПИИ Российской Федерации в секторе санаторно-курортных и гостиничных услуг имеет тенденцию к снижению. Основным реципиентом ПИИ в Крыму остается Большая Ялта (102,5 млн. долл. США). Из других регионов инвестиционно привлекательными являются Евпатория и Алушта (санаторно-курортное хозяйство), Симферополь и Феодосия (гостиничное хозяйство) Алушта и Судак (туризм). Районы нового освоения для иностранных инвесторов пока интереса не представляют. В регионах Крыма отсутствуют стратегические планы привлечения инвестиций в сферу рекреации и туризма, не созданы инвестиционные полиязычные веб-сайты. Характерно преобладание мелких нецентрализованных участков, непригодных для комплексных масштабных инвестиционных проектов [7].

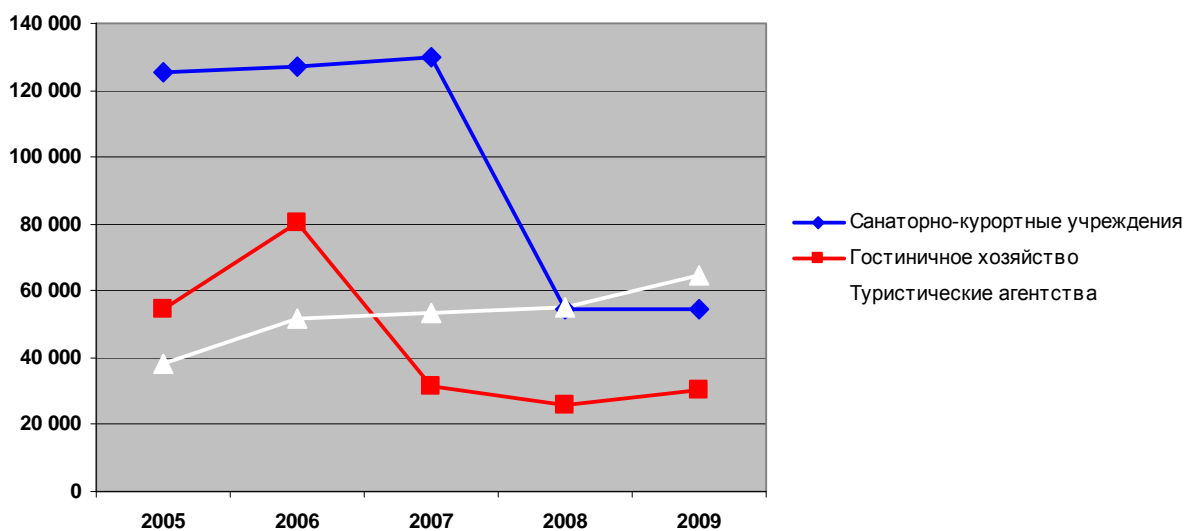

Рис. 2. Динамика прямых иностранных инвестиций в туристско-рекреационный комплекс АР Крым, тыс. долл. США [7].

Стратегия управления инвестиционным процессом должна формироваться на двух уровнях: общегосударственном и региональном. На общегосударственном уровне она должна включать следующие процессы:

- обеспечение нормативно правовой и законодательной базы;
- разработка стратегии привлечения инвестиций;

- определение приоритетных территорий и объектов рекреационно-туристического профиля для инвестирования;
- установление приоритетов налоговой регуляции.

На региональном уровне она должна включать такие процессы:

- осуществление маркетинговых исследований рынка инвестиций, проведения мониторинга

- рекреационно-туристических ресурсов и территорий;
- разработка инвестиционных предложений для наиболее перспективных рекреационно-туристических объектов;
- формирование карты инвестиционной привлекательности региона;
- внесение предложений относительно совершенствования инвестиционной политики в государственные органы власти.

Создание благоприятных условий для роста инвестиционной активности в СКК возможно путем применения стратегии управления инвестиционным процессом и решением следующих задач:

- определить специфику инвестиционной деятельности в курортной отрасли: ретроспективно-перспективный анализ;
- систематизировать современные подходы и методы управления инвестиционным процессом в СКК на микро- и макроуровне;
- определить сущность и особенности инвестиционной стратегии в курортной отрасли;
- определить критерии эффективности стратегического управления инвестиционной деятельности СКК;
- проанализировать инвестиционную привлекательность санаторно-курортной отрасли Украины на фоне общегосударственной инвестиционной динамики;
- обосновать инвестиционное зонирование Украины. Проблемы неравного распределения инвестиций в СКК;
- проанализировать инвестиционный потенциал крымского СКК: проблемы его обеспечения и поддержки;
- оценить эффективность реализуемых мер по активизации инвестиционного процесса в СКК Крымской автономии;
- обосновать элементы и этапы новой инвестиционной стратегии в санаторно-курортном комплексе Крыма;
- сформировать прогнозы инвестиционной деятельности в СКК Крыму: механизмы ор-

ганизационно-финансовой поддержки стратегии.

Выводы. Для успешного реформирования СКК необходимо создание благоприятных условий для активизации инвестиционных процессов и привлечения инвестиционных ресурсов. Достижение поставленной цели возможно путем реализации следующих приоритетных направлений инвестиционного развития: оценкой системы управления инвестиционным процессом; изучением инвестиционного зонирования и выявлением неравномерности распределения инвестиций в СКК; повышение эффективности стратегии управления инвестиционными процессами; развитие внешнеэкономических связей; формирование инвестиционного имиджа Крыма.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кужелева А. А. Роль института государства в формировании политики иностранного инвестирования, 2006 [Электронный ресурс] / А. А. Кужелева. – Режим доступа : <http://www.library.dgtu.donetsk.ua/pdf>.
2. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність [Електронний ресурс] / Т. В. Майорова. – Режим доступа : http://pidruchniki.ws/11200611/investuvannya/politika_derzhavi_zaluchennya_inozemnih_investitsiy.
3. Хозяйственный кодекс Украины от 16.01.2003 г. № 436–IV.
4. Бережная И. В. Проблемы инвестиционной деятельности в АРК / И. В. Бережная, Е. А. Михуринская, О. Д. Захарова // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 45. – С. 6–8.
5. Официальный сайт Совета АР Крыма. Раздел «Реформы в автономии» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ark.gov.ua/blog/2011/12/23/v-krymu-utverzhdena-programma-razvitiya-investicionnoj-deyatelnosti-2/>.
6. Стафийчук В. И. Рекреология : учебное пособие / В. И. Стафийчук – [2-е изд.]. – К. : Альтерпрес, 2010. – 264 с.
7. Яковенко И. М. Стратегия развития туристско-рекреационного комплекса Крыма – 2020 (проект) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.twirpx.com/file/781529/.

УДК 336.71

Бутенко О. І.

ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ БАЗЕЛЯ ІІІ

У статті визначено основні проблеми капіталізації банківської системи, вплив світової фінансової кризи на її стан. Показано суть та необхідність виконання запропонованих вимог Базеля ІІІ. Проаналізовано надзвичайно важливе значення вирішення проблеми капіталізації українських банків.

Ключові слова: банки, капітал, криза, ліквідність, мораторій, норматив капіталу, рівень капіталізації, рефінансування.

В статье определены основные проблемы капитализации банковской системы, влияние мирового финансового кризиса на её развитие. Показана сущность, необходимость выполнения предложенных требований Базель III. Проанализировано чрезвычайно важное значение решения проблемы капитализации украинских банков.

Ключевые слова: банки, капитал, кризис, уровень капитализации, ликвидность, рефинансирование, мораторий, норматив капитала.

The article defines the main problems of banking system capitalization and analyses the influence of the global financial crisis on it. The article also stresses the necessity to satisfy Basel's III demands. Great importance to solve the problem of Ukrainian banking capitalisation is emphasized.

Key words: banks, capital, crisis, liquidity, moratorium, standard of capital, level of capitalization, re-financing.

Постановка проблеми. Ступінь впливу економічних, фінансових криз на банківську систему залежить від багатьох факторів, але головним із них є стан самої банківської системи на початку кризи. При цьому особливе значення має рівень капіталізації банків, надійні захисні механізми.

Фінансова криза 2008–2009 рр. засвідчила суттєву нестачу капіталу в українських банках, тому вирішення цієї проблеми має надзвичайно важливе значення для вітчизняних фінансових інститутів. Запровадження в Україні міжнародних стандартів достатності капіталу банків створить більш сприятливі умови для ефективної їх діяльності та інтеграції в міжнародну банківську систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінювання банківського капіталу, рівню капіталізації присвячені наукові праці В. Андрійчука, В. Василенка, П. Гайдуцького, В. Корнєєва, Б. Луціва, В. Міщенко, А. Пересади та ін. Значний інтерес викликають останні публікації, присвячені проблемам банківського капіталу відповідно до вимог Базеля III [1; 2]. Значимість, багатогранність проблеми вимагає нових наукових досліджень.

Мета статті – дослідити проблему капіталізації банків, її роль у подоланні фінансової кризи; проаналізувати основні вимоги Базеля III до капіталу банків, стан та проблеми капіталізації банківської системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Криза 2008–2009 рр. відчутно вразила банківську систему України. Лише за півроку з початку кризи – з вересня 2008-го по березень 2009-го – втрати фінансових установ становлять 57 млрд. грн. і 4 млрд. дол. (за підсумками березня 2009 року було зафіксовано мінімум за депозитами фізичних осіб – 191,3 млрд. грн.) [3]. Високою залишається криза несплати боргів банкам. Так, у 2011 р. прострочена заборгованість за позиками перевищила 83 млрд. грн. (10% загальної суми наданих кредитів). І це тоді, як за 11 місяців банки списали безнадійні борги на 25 млрд. гривень [4]. Світові витрати від фінансо-

вої кризи у 2009 р. досягли 5 трлн. дол. США, що становить 160 бюджетів України [5, с. 3].

З метою стабілізації ситуації у банківському секторі багато провідних країн реалізували безпрецедентні за своїми масштабами антикризові заходи:

- виділення кредитів підтримки, як правило, в обмін на акції та інші цінні папери ТНБ, так, США збільшили обсяг позик, що надавалися банкам, більше ніж у 10 разів порівняно із серединою 2007 р. [6, с. 10];
- зниження ставки рефінансування (банк Англії – з 5,25% до 0,5% річних, ЄЦБ – 34,25% до 1,25% річних) [6, с. 10];
- у багатьох країнах були розширені масштаби гарантійно-страхової підтримки операцій банків;
- держави організували викупи проблемних активів, наприклад, США – банк Citygroup Inc – 20 млрд. дол., Ірландія – уряд вклав 5,5 млрд. євро у придбання активів проблемних банків, Німеччина – держава купила 25% акцій Commerzbank, другого за величиною комерційного банку ФРН, шляхом додаткового вливання 10 млрд. євро у його капітал;
- держави спрямували значні засоби для рекапіталізації банків:
 - Швейцарія – для UBS – 5 млрд. дол.;
 - Бельгія – 17,4 млрд. євро для банків Dexia, Ethias, Fortis, KBC;
 - КНР – 19 млрд. дол. для банку Agricultural Bank of China;
 - Франція – загальна сума 40 млрд. євро;
 - Фінляндія – 4 млрд. євро;
 - Нідерланди – 36,6 млрд. євро;
 - Австрія – 15 млрд. євро тощо [7, с. 67–68].

Всього лише в кінці першого кварталу 2009 року загальний обсяг засобів, спрямованих зарубіжними провідними країнами на підтримку національного банківського сектора (без урахування операцій рефінансування), за деякими оцінками, складає 6,5–7 трлн. дол. (10–12% світового ВВП) [3, с. 11].

У 2010 р. продовжувалися заходи, спрямовані на стабілізацію фінансово-кредитної систе-

ми. Ключові процентні ставки упродовж року залишалися на рівні 0,25% річних за депозитними операціями та 1,0% річних за операціями з рефінансування [8, с. 7].

Проведені заходи урядів та центральних банків уже у 2010 р. дали позитивні наслідки. Так, у США після падіння ВВП у 2009 р. на 2,4% у 2010 р. відбулося зростання на 2,9%, у країнах Єврозони приріст ВВП становив за рік 0,8%, а у IV кварталі 1,9% [8, с. 7].

Національний банк України також підтримував комерційні банки стабілізаційними кредитами рефінансування. Так, загальна сума коштів ліквідності, виділених банкам, перевищила 80 млрд. грн., із яких 70% згодом було пролонговано на сім років. Але не всі банки в Україні змогли пережити кризу. Тимчасову адміністрацію було запроваджено у 26 банках із 176 діючих на той період [3].

В Україні облікова ставка НБУ була і залишається вищою порівняно зі ставками центробанків економічно розвинутих країн. На думку В. Корнеєва, у посткризовий період подальше зниження облікової ставки НБУ як засобу протидії кредитному стисненню доцільно відтермінувати [9, с. 33], оскільки різке зменшення облікової ставки може збільшити відсоткові ризики для банківської системи. За наявних високовартісних депозитів банки не мають можливості здійснювати кредитування за низькими ставками.

Неоднозначно оцінюється і запровадження НБУ мораторію. По-перше, він не був бездоганним із юридичної точки зору. Багато громадян і не без підстав розглядали його як порушення їх прав. По-друге, мораторій не поширювався на всіх громадян. «Наближені», «вибрані», очевидно, знаючи про рішення НБУ, змогли завчасно

вилучити із банків свої вклади, і це мало досить негативний резонанс у суспільстві. По-третє, мораторій було введено із значним запізненням. І, можливо, найголовніше у суспільстві як наслідок попередніх реформ ще так званого перебудовного періоду не було довіри до банківської системи.

Наявні також інші претензії до НБУ. Так, на думку представників комерційних банків, зокрема Асоціації українських банків, НБУ з професійного регулятора перетворився на орган бюрократичного впливу і чинить адміністративний тиск через механізм перевірок і фіскальних заходів [4].

Підвищення надійності й ефективної діяльності банків значною мірою залежить від розмірів їх капіталізації. На нашу думку, низька капіталізація банківської системи в Україні є ключовою перешкодою на шляху її модернізації.

За підсумками саміту G 20 у Сеулі 12 листопада 2010 р. були схвалені пропозиції БКБН про нові банківські стандарти капіталу і ліквідності (Базель III).

Поява нових стандартів Базель – це реакція на глобальну фінансову кризу, однією з причин якої були недоліки пруденційного регулювання діяльності фінансових посередників. В умовах поглиблення фінансової глобалізації, функціонування та регулювання діяльності фінансових посередників перестали відповідати сучасним вимогам [10].

Основні вимоги стосуються вимог до капіталу банків: пропонується підвищити норматив відношення статутного капіталу до активів, зважених за рівнем ризиків з 2% до 4,5%, а також збільшити аналогічний норматив за капіталом I рівня з 4% до 8%. Загалом схема змін до капіталу має такий вигляд (табл. 1) [10].

Таблиця 1.

Вимоги до капіталу банків відповідно до «Базеля III», %.

Показники	Статутний капітал	Капітал I рівня	Регулятивний капітал
Мінімальні вимоги	4,5	6,0	8,0
Буфер капіталу	2,5	–	–
Мінімальне значення з урахуванням буферу капіталу	7,0	8,5	10,5
Діапазон антициклічного розвитку	0,25	–	–

Основним нововведенням є істотне підвищення вимог до формування капіталу I рівня, до якого рекомендовано включати лише акції та нерозподілений прибуток. Показник капіталу першого рівня повинен зростати з 4% до 6%. Структура капіталу виглядає так: основний капітал – 6%, додатковий – 2%, капітал III рівня скасовано. Обмеження банків від надмірних ризиків можливе шляхом встановлення нового

розміру коефіцієнта левереджу – відношення обсягу позичкових капіталів до власних – на рівні 3,5%. Зазначений показник є нововведенням. Створення капітального буферу дозволяє банкам застрахуватися від великих втрат у випадку майбутніх криз. Перехід на вимоги буде поступовим з 2013 р. по 2019 р. Крім того, буде введено обмеження з показника левереджа (попередньо на рівні 3%). Необхідність поступового

переходу до нових вимог пояснюється такими факторами: при негайному запровадженні нових вимог банки повинні будуть суттєво знизити свою кредитну активність і підвищити вартість капіталу, що може призвести до уповільнення темпів економічного зростання [11, с. 32].

При суттєвому нарощуванні кредитного ризику за рахунок зростання обсягу кредитних операцій передбачено формування антициклічного резерву від 0% до 0,25% від статутного капіталу.

Встановлені Базелем III обов'язкові параметри контролю за ризиком ліквідності, а саме коефіцієнт ліквідного покриття – банки повинні мати ліквідні активи, які б на 100% покривали короткострокові зобов'язання банків терміном менше місяця; коефіцієнт левериджу – відношення обсягу капіталу першого рівня до сукупних активів зважених з урахуванням ризику на рівні 3%.

В Україні стандартами є нормативи капіталу банків, розрахунок яких представлено в Інструкції про регулювання діяльності банків України [12]. До них відносять певні нормативи.

- Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), який має становити 120 млн. грн., розмір регулятивного капіталу банку не може бути меншим, ніж його статутний капітал.
- Норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив платоспроможності), який відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку, і, навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку. Значення нормативу Н 2 діючих банків має бути не менше 12%.
- Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, який відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Норматив Н3 встановлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів. Нормативне значення – не менше 9%.

Рішення про збільшення нормативного значення мінімального розміру регулятивного капіталу до 120 млн. грн. було прийнято НБУ у серпні 2010 р., і вже з січня 2012 р. банкам, що не виконують вимогу, буде заборонено залучати депозити фізичних осіб, які перевищують обсяг,

зафіксований на час вступу у дію постанови НБУ «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 09.09.2010 р. № 273 [13]. Так, станом на 01.10.2010 р. у 71 вітчизняного банку (40% від загальної кількості) розмір власного капіталу становить менше 120 млн. грн. Для відповідності встановленим критеріям до 1 січня 2012 р. цим банкам потрібно збільшити свій регулятивний капітал на загальну суму близько 2,6 млрд. грн. [14], що є дуже непростим завданням.

З початком фінансової кризи 2008 р. спостерігається перевищення темпів зростання капіталу, особливо зареєстрованого сплаченого статутного капіталу банку, над темпами зростання активів. У післякризовий період відбулося деяке збільшення коефіцієнту капіталізації (до 0,15% проти 0,12%); адекватності регулятивного капіталу (до 20,8% проти 14,01%); частка статутного капіталу (1,06 % проти 0,62%), що є свідченням незначних зрушень у підвищенні рівня капіталізації банків. Однак від'ємний показник рентабельності капіталу за 2009–2010 рр. (–32,52% і –10,19%) свідчить про те, що наслідки кризи ще не подолані і проблема капіталізації, ліквідності банківської системи в Україні ще залишається не вирішеною.

Проблеми капітальної адекватності банків в Україні є наслідком особливостей трансформації господарського механізму, що проявилася у поспішній лібералізації фінансової сфери. Держава пред'являла мінімальні внески до капіталу банків, що створювалися, наслідком чого стала поява багатьох банків, що мали мізерний капітал. У 1997 р. 228 діючих банків мали сукупний статутний капітал усього 88 млн. грн. [15].

Негативною тенденцією у вітчизняній банківській системі є збільшення залежності банківських ресурсів від поточних вкладів і зменшення від більш стабільних ресурсів (строкові кошти підприємств і населення, які становили у 2005 р. – 40,2%; 2008 р. – 33,9%; 2009 р. – 30,7%; 2010 р. – 26,9%; 2011 р. – 32,2%) [8; 16; 17]. В умовах кризи згубність такого становища ще більше посилюється, тому що міжбанківські кредити отримати складно, закордонні запозичення досить дорогі. При недостатній капіталізації, низькій ліквідності виходити банкам із кризи важко.

Вимоги Базеля III неоднозначно оцінюються фахівцями з банківської справи у Західній Європі. На думку автора статті [18], й маленькі інституції вносять свій вклад до стабілізації фінансового ринку. Для створення власного капіталу передбачено так звані перехідні правила, які є недоліком для малих інституцій. Наприклад, багато німецьких малих банків мають іпо-

теки, які демонструють високу платоспроможність. Проте цих іпотек не досить щодо вимог Базель III. Більшість малих банків не виконують вимог ліквідності. Автор пропонує вимоги Базель III використовувати лише для великих банків, а малі банки в Європі вилучити з того чис-

ла, діяльність яких ґрунтується на правилах Базель III.

Аналіз стану капіталізації банківської системи України за 2005–2010 рр. свідчить про неоднозначність процесів, що відбуваються у банківській системі (табл. 2) [15, с. 34].

Таблиця 2.

Показники рівня капіталізації банківської системи за 2005–2010 рр.

Показник	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Активи банків, млн. грн.	134348	213878	340179	599396	926086	880302	942088
Власний капітал, млн. грн.	18421	25451	42566	69578	119263	115175	137725
з нього: сплачений зареєстрований статутний капітал	11648	16144	26266	42873	82451	119189	145857
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35	36,7	35,8	40,6
Регулятивний капітал, млн. грн.	18188	26373	41148	72265	123066	135802	160897
Результат діяльності, млн. грн.	1263	2170	4144	6620	7304	-38450	-13027
Коефіцієнт капіталізації	014	012	013	012	013	013	015
Коефіцієнт співвідношення приросту капіталу та активів	-	064	1,14	083	1,31	069	2,79
Темпи приросту капіталу, %	016	38,16	67,25	63,46	71,41	-3,43	19,58
Темпи приросту регулятивного капіталу, %	-	45,00	56,02	75,62	70,30	10,35	18,48
Темпи приросту активів, %	-	59,20	59,05	76,20	54,20	-4,94	7,02
Темпи приросту статутного капіталу, %	-	38,60	62,70	63,23	92,32	44,55	22,37
Адекватність регулятивного капіталу	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83
Мультиплікатор капіталу	11,53	13,25	12,95	13,98	11,23	7,39	6,46
Частка статутного капіталу у капіталі банку	063	0,63	0,62	0,62	0,69	1,03	1,06
Фінансовий леверидж	086	0,88	0,87	0,88	0,87	0,87	0,85
Рентабельність капіталу, %	8,43	10,39	13,52	12,67	8,51	-32,52	-10,19

Дані таблиці свідчать, що зростання капіталу банків відбувалося за рахунок збільшення сплаченого зареєстрованого статутного капіталу, у структурі власного капіталу протягом періоду, що аналізується, зростає частка статутного капіталу. У 2009–2010 рр. внаслідок непокритих збитків сума статутного капіталу перевищувала суму власного капіталу. У 2010 р. зростання статутного капіталу банківської системи відбулося внаслідок збільшення обсягу іноземного капіталу в зареєстрованому статут-

ному капіталі банків України. За 2010 р. іноземний капітал у статутному капіталі банків України порівняно з 2005 р. зріс більше ніж у 4 рази, досягнувши 40,6% при зростанні сплаченого статутного капіталу лише на 22%.

Висновки. Банківська система в Україні характеризується недостатньою капіталізацією. Серед причин низької капіталізації банків є незначне надходження стабільних джерел ресурсів до банків, низькі доходи переважної більшості населення, велика частка збиткових, непрацюю-

чих підприємств. В Україні необхідно здійснити активні дії з реформування системи банківського регулювання і контролю, а також адаптації до рішень Базельського комітету з банківського нагляду до вітчизняної практики.

Тема дослідження складна, багатогранна і потребує постійної уваги з боку науковців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверяков М. І. Банківський капітал: вимоги Базеля III / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2011. – № 6. – С. 13–23.
2. Коваленко В. В. Проблеми капіталізації та оцінювання достатності капіталу банку / В. В. Коваленко, О. В. Крохмель, Ж. І. Торяник // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8 (122). – С. 276–286.
3. Сколотяный Ю. Запрет с исключениями / Юрий Сколотяный // Зеркало недели. – 2011. – № 37, 14 октября [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zn.ua/ECONOMICS/zapret_s_isklyucheniyami-89668.html.
4. Косенко О. Сподівайся на краще, та готуйся до гіршого / О. Косенко // Демократична Україна. – 2012. – 13.01 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.experts.in.ua/inform/smi/detail.php?ID=93768>.
5. Швайка М. Світова фінансова криза : причини виникнення та шляхи подолання / М. Л. Швайка // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 3–10.
6. Костин А. Л. Перспективы развития мировой и российской банковской системы в посткризисный период / А. Л. Костин // Вестник ФА. – 2009. – № 4. – 250 с.
7. Арсамакова А. А. Особенности регулирования государственной деятельности транснациональных банков в условиях мирового финансово-экономического кризиса / А. А. Арсамакова // Международная экономика. – 2011. – № 5. – С. 64–70.
8. Бюлетень НБУ. – 2011. – № 2 – 40 с.
9. Корнеев В. Монетарный инструментарий посткризисного восстановления : новые стимулы центробанков / В. Корнеев // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4 (182). – С. 33–40.
10. Андрушин С. Базель III – не панацея / С. Андрушин // Серия : Анализ и управление рисками [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bankir.ru/tehnologii/s/bazel-iii-ne-panaceya-8207516/>.
11. Изюмова А. С. Развитие банковской системы посткризисной экономики : Россия и мировой опыт / А. С. Изюмова // Международная экономика. – 2011. – № 4. – С. 27–35.
12. Про затвердження Положення про регулювання діяльності банків України : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
13. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України від 09.06.2010 р. № 273 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0471-10>.
14. Сколотяный Ю. Банковский капитал : размер имеет значение / Ю. Сколотяный, В. Пасочник. // Зеркало недели. – 2010. – № 45, 4 декабря.
15. Коваленко В. В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення : монографія / В. В. Коваленко. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 153 с.
16. Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127.
17. Вісник НБУ. – 2010. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=103062>.
18. Haasis H. Basel III: Nur Gleiches mit Gleichem vergleichen / Heinrich Haasis // Kredit wesen. – 2011. s. 19/877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www1.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifier/3848/\\$FILE/dis3848.pdf](http://www1.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifier/3848/$FILE/dis3848.pdf).

УДК 336.741.23

Ваниева Э. А.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КЛАССИФИКАЦИИ ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ С УЧЕТОМ СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЙ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

У статті запропоновано узагальнити і доповнити існуючу класифікацію грошових потоків. Обґрунтована необхідність розробки нової класифікаційної ознаки з урахуванням глобалізації і інтеграції України до світової економіки.

Ключові слова: класифікація, грошові потоки, інтеграція, глобалізація, світова економіка.

В статье предложено обобщить и дополнить существующую классификацию денежных потоков. Обоснована необходимость разработки нового классификационного признака с учетом глобализации и интеграции Украины в мировую экономику.

Ключевые слова: классификация, денежные потоки, интеграция, глобализация, мировая экономика.

In the article it is suggested to generalize and complement existent classification of money streams. The necessity of development of new classification sign is reasonable taking into account globalization and integration of Ukraine in a world economy.

Key words: classification, money streams, integration, globalization, world economy.

Постановка проблемы. На современном этапе развития рыночных отношений основной задачей является повышение эффективности функционирования предприятий за счет оптимального формирования денежных потоков. Одной из основных причин отсутствия совершенного механизма управления денежными потоками является разнообразие взглядов отечественных и зарубежных научных работников на само понятие, классификацию и способы формирования денежных потоков предприятия. Дальнейшее развитие системы и механизмов управления денежными потоками предприятия нуждается в углублении теоретических исследований важной для финансового менеджмента категории денежного потока в части систематизации существующих классификационных признаков, их упорядочивания и уточнения.

Анализ литературы. Денежные потоки, которые формируются на предприятии в процессе его хозяйственной деятельности, являются важным самостоятельным объектом управления. Проблемами управления денежными пото-

ками предприятия, их классификацией и оптимизацией занимаются отечественные и зарубежные ученые, в частности, И. А. Бланк [1], В. В. Бочаров [2], Г. Г. Кирейцев [3], Л. О. Коваленко [4], О. С. Кокин [5], Л. О. Лигоненко [6], Н. В. Перловская [7], А. М. Поддерегин [8], Л. М. Ремнева [4], Г. В. Сытник [6], Е. М. Сорокина [9].

Однако четкой классификации денежных потоков с учетом современной практики хозяйствования так и не разработано.

Цель статьи – разработка новых критериев классификации денежных потоков предприятия и обоснование условий их использования.

Изложение основного материала. Одним из наиболее важных инструментов управления денежными потоками является их классификация, которая на сегодня включает достаточно большое количество признаков и не является полной. Обобщение существующих классификационных признаков денежных потоков, проведенных автором на основе исследований отечественных и зарубежных научных работников, приведено в табл. 1.

Таблица 1.

Классификация денежных потоков предприятия.*

Классификационный признак	Виды денежных потоков
1. По масштабам обслуживания хозяйственного процесса	- денежный поток по предприятию в целом; - денежный поток по отдельным структурным подразделениям предприятия; - денежный поток по отдельным хозяйственным операциям.
2. По видам хозяйственной деятельности	- денежный поток по операционной деятельности; - денежный поток по инвестиционной деятельности; - денежный поток по финансовой деятельности.
3. По направлениям движения	- входной денежный поток (положительный); - выходной денежный поток (негативный).
4. Форма осуществления	- наличный денежный поток; - безналичный денежный поток.
5. Длительность	- краткосрочный; - долгосрочный.
6. По уровню достаточности объема	- избыточный денежный поток; - оптимальный денежный поток; - дефицитный денежный поток.
7. По видам валют	- денежный поток в национальной валюте; - денежный поток в иностранной валюте.
8. По методу вычисления объема	- валовой денежный поток; - чистый денежный поток.
9. По методу оценки во времени	- текущий денежный поток; - будущий денежный поток
10. Непрерывность формирования	- регулярный денежный поток; - дискретный денежный поток.
11. Стабильность временных интервалов формирования	- регулярный денежный поток с равномерными временными интервалами; - регулярный денежный поток с неравномерными временными интервалами.
12. Организационно-правовая форма предприятия	- консолидированный денежный поток: а) внешний; б) внутренний (трансферный) - традиционный (обычный) денежный поток.

*Разработано автором на основе [1–6; 8–10].

Существующая классификация, приведенная нами в обобщенном виде, не в полной мере отображает процессы развития институциональной основы промышленного комплекса Украины.

Последние годы Украина испытывает влияние глобализации экономики.

Сегодня глобализация экономики является одной из закономерностей мирового развития, которая связана с формированием единого экономического пространства, интеграцией национальных экономик, активизацией обмена информацией и технологиями, синхронизацией экономических подъемов и кризисов, которые приобретают планетарных масштабов.

Проблемы глобализации коснулись и отечественных предприятий. Как следствие, происходит объединение капиталов для укрепления позиций на рынке, повышение эффективности деятельности и ликвидации конкурентов. Появились транснациональные корпорации, холдинги и другие объединения компаний, которые привели к появлению «новых» для отечественной учетной системы интеграционных процессов, которые происходят внутри группы.

Все это обусловило необходимость создания новой учетной системы, которая бы отображала методологические подходы к формированию и раскрытию финансово-аналитической информации о деятельности групп взаимосвязанных компаний для управления ими. Ориентация на иностранный капитал и общая мировая тенденция гармонизации и стандартизации учетных принципов, сведение их к единой системе учета стали причиной реформирования стандартов финансовой отчетности. Поскольку в отечественной практике отсутствуют проработанные правила составления отчетности консолидированных групп, для решения данной проблемы в Украине приняли за основу международный опыт составления финансовой отчетности групп.

Для нашей страны понятие «консолидированная отчетность» является новым, но очень необходимым инструментом для управления большими компаниями. Под консолидированной отчетностью предлагаем понимать сведенную бухгалтерскую отчетность, интегрированные совокупные финансовые отчеты ассоциируемой корпорации, которая состоит из нескольких хозяйствующих субъектов с разными видами деятельности.

Содержание процедуры консолидации складывается в сведении запланированных экономических и финансовых показателей группы предприятий, которая рассматривается как бизнес-единица. При формировании денежных по-

токов это достигается за счет особого внимания к формированию в консолидированном отчете данных о финансировании инвестиционной деятельности предприятий за счет потоков материнской компании; возобновлении реальных потоков при проведении взаимозачетов; перекрестном финансировании деятельности убыточных структур корпорации за счет прибыльных; формировании консолидированных бюджетов движения денежных средств, которое позволяет сконцентрировать финансовые ресурсы по приоритетным направлениям; организации внутригруппового кредитования.

Основная цель составления консолидированного отчета – удовлетворить информационные потребности заинтересованных пользователей. Консолидированный финансовый отчет, составленный по итогам финансового года, является единственным источником информации о результатах работы группы компаний и ее финансового состояния. Однако надо понимать, что консолидированный отчет – это не управленческий документ и как финансовый отчет он имеет некоторые недостатки:

- отсутствие оперативности;
- составляется за большой промежуток времени, соответственно, невозможно провести краткосрочный анализ;
- на основе ограниченных данных отчета невозможно провести внутренний ретроспективный анализ.

При этом консолидированный финансовый отчет имеет также и преимущества перед традиционным финансовым отчетом отдельной юридической личности, а именно:

- предоставляет объективную информацию о деятельности группы в целом, в отличие от сравнения отдельных отчетов предприятий, которые входят в группу;
- составленный по международным стандартам финансовой отчетности, он имеет аналитические преимущества перед отчетностью, составленной по национальным стандартам;
- более информативный и тем самым расширяет возможности анализа [7].

В данное время во многих отраслях промышленности Украины наблюдается процесс концентрации и централизации капитала путем создания и развития больших корпоративных структур. Изменение организационно-правовой формы предприятия влияет на формирование денежных потоков. Процесс движения денежных потоков должен быть связан с их происхождением по источникам, потому обязательно надо учитывать интеграционные процессы, которые приводят к консолидации капиталов участников корпорации и их использование с це-

лю увеличению инвестиционных потоков в региональную экономику; минимизации риска в связи с его перераспределением между участниками корпорации; использованию механизмов привлечения внешних источников поступления денежных средств; повышению уровня занятости в связи с расширением и диверсификацией производства, росту объемов производства и продаж, увеличению налоговых платежей.

Однако, рассматривая влияние интеграционных процессов с точки зрения их действия на механизм управления денежными потоками отдельных бизнес-единиц, которые являются резидентами отдельных стран, надо отметить, что, кроме положительного эффекта от процессов интеграции в части получения дополнительных источников поступления денежных средств для корпорации в целом, некоторые бизнес-единицы испытывают негативное влияние.

Во-первых, нецелесообразно однозначно положительно оценивать процесс интеграции во всех ее проявлениях, поскольку, как показывает практика, основным принципом, который заложен в схему работы корпорации, является принцип приоритета общекорпоративного интереса перед локальными интересами отдельных бизнес-единиц.

Во-вторых, специфика корпорации, связанная с выделением в ее составе центров прибыли и расходов, имеет целью консолидацию части денежных ресурсов в едином центре. Это, с одной стороны, отвечает интересам корпорации в целом, а с другой, – сокращает возможности моделирования денежных потоков для отдельных бизнес-единиц.

В-третьих, интеграционные процессы в Украине чаще приводят к перенесению налогооблагаемой базы и налоговых поступлений в другие страны, в результате предприятие не имеет возможности использовать в составе источников поступления денежных потоков кредиторскую задолженность по налогам в бюджет [10].

Внутри корпорации картина движения денежных потоков на отдельно взятом предприятии может значительно отличаться от движения реальных денежных потоков, которые может генерировать данное предприятие как самостоятельная производственная единица.

Поэтому существует необходимость получения информации о денежных потоках корпорации, а также понимании того, насколько бизнес-единицы обособленно ведут свою деятельность. Иногда может возникнуть ситуация, при которой группа обслуживает только подразделения компании и вовсе не ориентируется на внешних заказчиков. На основании приведенных аргументов существующую классифика-

цию денежных потоков целесообразно дополнить признаком по организационно-правовой форме, которая дает возможность различать следующие потоки:

- а) внешний поток, который отображает движение денежных средств, направленный на взаимодействие с контрагентами;
- б) внутренний (трансферный) поток, отображающий денежные потоки от реализации товаров или услуг бизнес-единицам одной компании или взаимосвязанным компаниям по внутрифирменным ценам, которые отличаются от рыночных.

Информация о денежных потоках группы должна быть обобщена в пределах консолидированного потока, под которым стоит понимать интегрированный денежный поток главной компании, который состоит из внешнего и внутреннего потоков и отражает состояние денежных ресурсов корпорации в целом.

По однородному признаку отделяем традиционный (обычный) денежный поток предприятия, организационно-правовая форма которого не предусматривает консолидации. Таким образом, существующие классификационные признаки дополнены новой организационно-правовой формой, которая дает возможность учесть интеграцию, слияние, поглощение предприятий в процессе укрупнения денежных потоков «новых» структур.

В консолидированной группе денежные потоки неравнозначны по объему, который зависит от организации внутригрупповых расчетных отношений, сложившихся на микроуровне. Трансферный денежный поток является формой перераспределения денежных потоков внутри корпорации, потому его анализ необходимо проводить по отдельным бизнес-единицам. Установление трансферных цен на товары, торговля которыми осуществляется между разными подразделениями внутри компании, необходимо для перераспределения общей прибыли в пользу компании или подразделения, которое меньше облагается налогами. Такая классификация будет иметь практическое значение для обеспечения эффективного анализа и управления денежными потоками на уровне предприятия, а также даст возможность определять направления реформирования налогового законодательства по регулированию корпоративного бизнеса.

Выводы. На основании проведенного исследования предложен новый признак классификации денежных потоков и обоснована целесообразность ее использования. Управление традиционными (обычными) денежными потоками предприятия нашло отображение в отечественной литературе, но вопрос управления

консолидированным денежным потоком нуждается в дальнейшем изучении.

В дальнейшем необходимо разработать методические подходы к анализу и механизмы управления консолидированным денежным потоком в корпорациях, что даст возможность предотвратить возникновение дефицита денежных средств, определить направления перераспределения денежных потоков от одного члена группы к другому, обеспечить контроль денежных потоков каждого члена группы и группы в целом. Это позволит отслеживать возможный отток капитала из группы к посторонним субъектам хозяйственной деятельности, а также контролировать платежеспособность и финансовое состояние группы в целом и каждой ее единицы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Управление денежными потоками / И. А. Бланк. – К. : Ника-центр «Эльга», 2002. – 736 с.
2. Бочаров В. В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций / В. В. Бочаров. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 144 с.
3. Финансовый менеджмент : навч. посібник / [за ред. проф. Г. Г. Кірейцева] – К. : ЦУЛ, 2002. – 496 с.
4. Коваленко Л. О. Финансовый менеджмент : навч. посібник / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – [3-е вид., випр. и доп.]. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
5. Кокин А. С. Финансовый менеджмент : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления / А. С. Кокин, В. Н. Ясенев. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 511 с.
6. Лігоненко Л. О. Управління грошовими потоками : навч. посібник / Л. О. Лігоненко, Г. В. Ситнік. – К. : Киев. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 255 с.
7. Перловська Н. В. Визначення ознак класифікації грошових потоків для цілей моніторингу / Н. В. Перловська // Менеджмент та підприємництво в Україні : Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 576. – С. 231–233.
8. Финансовый менеджмент : підручник / [ред. проф. А. М. Поддєрьогін]. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.
9. Сорокина Е. М. Анализ денежных потоков предприятия: теория и практика в условиях реформирования российской экономики / Е. М. Сорокина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 176 с.
10. Сирко Н. Как оценить денежный поток отельного бизнес-направления / Н. Сирко // Финансовый директор. – 2009. – № 4–5. – С. 61–65.

УДК 330.322.2

Долинко В. В., Байракова И. В.

ВЛИЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РЕГИОНОВ НА РОСТ НАЦИОНАЛЬНОГО ДОХОДА УКРАИНЫ

В статье анализируются экономические проблемы, связанные с привлечением инвестиций в Украину, от чего зависит рост национального дохода, а, следовательно, экономическая мощь государства и социально-экономическое благосостояние народа.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, национальный доход.

У статті аналізуються економічні проблеми, пов'язані з залученням інвестицій в Україну, від чого залежить зростання національного доходу, а, отже, економічна міць держави і соціально-економічний добробут народу.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, національний дохід.

The paper analyzes the economic problems associated with investments in Ukraine, which determines the growth of national income and, consequently, the economic power of the state and socio-economic welfare of the people.

Key words: investment, investment attractiveness of the national income.

Постановка проблемы. Одной из главных экономических задач является взаимоотношение государства и промышленного производства, где его результатами является создание ВРП и ВВП, от которых, в свою очередь, зависит рост национального дохода. Но для этого необходимы новые подходы к оценке состояния отраслей промышленности; разработке эффективных мер по стабилизации экономики; увеличению масштабов и техническое перевооружение

производства. Это требует использования национальных мер регулирования, которые должны быть экономически эффективными и благоприятно влиять на развитие промышленного производства в регионах.

Анализ последних исследований и публикаций. В настоящее время во многих экономических источниках исследовано понятие «инвестиционная привлекательность», толкование которое представлено в табл. 1.

Таблица 1.

Подходы к понятию «инвестиционная привлекательность».

Автор, источник	Понятие «инвестиционная привлекательность»
Гребенникова Е. В. [1, с. 186]	Комплексное понятие, характеризующее способность предприятия своими наличными экономическими ресурсами привлекать внутренние и внешние инвестиционные средства, что обеспечивает достижение целей при определенном уровне прибыльности и риска инвестиций
Гукалюк А. Ф. [2, с. 168]	Совокупность объективных и субъективных условий содействующие или препятствующие процессу инвестирования национальной экономики на макро-, мезо- и микроуровнях.
Хрущ Н. А. [3, с. 71]	Уровень интегральной оценки отдельного субъекта предпринимательской деятельности (страны, отрасли, региона, субъекта хозяйствования), который характеризует перспективное развитие, доходность инвестиций, инвестиционные риски др. факторы.
Савчук В. П. [4, с. 26]	Интегральная характеристика отдельных предприятий как объектов предстоящего инвестирования с позиции перспективности развития, объёмов и перспектив сбыта продукции, эффективности использования активов, их ликвидности, состояния платежеспособности и финансовой устойчивости.
Брюховецкая Н. Ю. [5, с. 112]	Сбалансированная система интегральных и комплексных показателей целесообразности вложения капитала инвестором в объект инвестирования, которая отражает совокупность объективных и субъективных условий, способствующих или препятствующих процессу инвестирования.
Пахомов В. А. [6]	Совокупность характеристик, что позволяет потенциальному инвестору оценить, насколько тот или иной объект инвестиций привлекательнее других для вложения средств.

Исследовав подходы авторов к пониманию сущности «инвестиционная привлекательность», мы предлагаем следующее определение. Инвестиционная привлекательность – это совокупность экономических, финансовых, правовых и политических показателей, эффективность которых благоприятно влияет на принятие решения инвестора осуществлять инвестирования в определённую отрасль региона с применением определённых методов оценки, с целью повышения доходности капитала, технико-экономического уровня производства, качества и конкурентоспособности продукции.

Целью статьи является определение взаимосвязи инвестиций и национального дохода.

Изложение основного материала. Государству необходимо осуществлять регулирование инвестиционных процессов, особенно в период экономического кризиса. Ещё в период Великой депрессии многие учёные, среди которых был Дж. Кейнс, вели поиск вывода экономики из кризиса. Их внимание было направлено на проблему взаимосвязи инвестиций и национального дохода стран. В связи с этим Дж. Кейнсом была создана теория мультипликатора, что в переводе с латинского означает «умножать». Её суть заключается в том, что с увеличением притока инвестиций осуществляется рост национального дохода на величину большую, чем первоначальный рост инвестиций. Также эффективное регулирование инвестиционных процессов в стране способствует стабилизации экономики, о чем свидетельствует ми-

ровой опыт. Так, в странах с развитой рыночной экономикой в период экономического кризиса воздействие на инвестиционные процессы усиливается и, наоборот, в период стабилизации – снижается [7, с. 380–397].

Именно поэтому необходимо осуществлять регулирование инвестиционных процессов путём воздействия субъекта регулирования на объект регулирования, где субъектами регулирования выступают органы государственного управления, а объектами является всё, на что направлено воздействие субъекта регулирования [8, с. 120–121]. Данную взаимосвязь можно представить в виде схемы, приведённой на рис. 1.

Процесс привлечения инвестиций в экономику Украины и ее регионы необходимо рассматривать как один из путей выхода из кризиса, затрагивающий экономические, политические и социально-культурные аспекты. Учитывая особую значимость инвестиционных процессов для экономического состояния регионов, их регулирование осуществляется субъектами при помощи пяти элементов, которые составляют механизм регулирования инвестиционной деятельности.

Инвестиционная деятельность региона – это совокупность организационных, экономических и нормативных действий субъекта в отношении привлечения инвестиционных ресурсов и эффективного использования инвестиционных процессов с целью формирования благоприятного инвестиционного климата в регионе, влияющего на рост национального дохода [9, с. 225] (рис. 1).

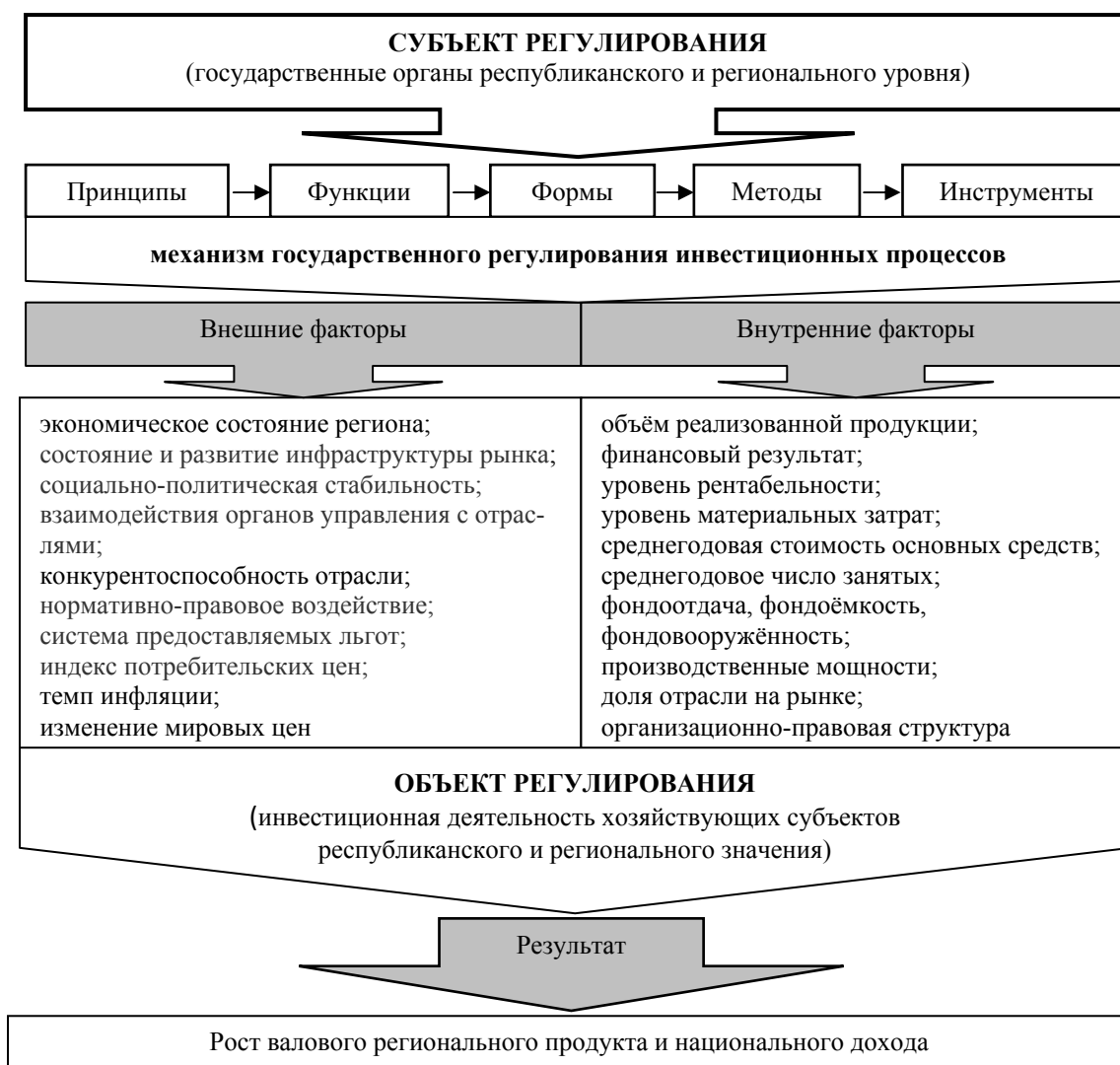

Рис. 1. Механизм регулирования инвестиционной деятельности.

Внешние факторы направлены на повышение доходности инвестиционных проектов, предназначенных для повышения инвестиционной привлекательности региона или отрасли промышленности. Внутренние факторы действуют только внутри каждой отрасли и направлены на повышение эффективности инвестиций, а значит, влияют и на инвестиционную привлекательность отрасли.

В связи с тем, что в украинском законодательстве отсутствует положение о применении конкретной методики инвестиционной привлекательности, существует множество подходов к оценке исследования инвестиционной привлекательности, разработки собственных моделей и методов анализа. Так, В. П. Полуянов и Э. Р. Чеченева предлагают методику расчёта инвестиционной привлекательности, основанную на индикативном методе, который позволяет «проводить ретроспективный анализ финансового состояния, а также построение прогноза развития фирмы в горизонте инвестирования» [10, с 176]. Н. Бутко, С. Зеленский, Е. Акименко оцен-

ку инвестиционной привлекательности осуществляют методом определения уровня прибыли от вложения капиталов. Данный метод является менее эффективным, так как имеет узкую сферу исследования [11, с. 32].

Большинство исследований основано на методе прямого, экспертного или рангового расчёта финансово-хозяйственных показателей, которые не имеют достаточного обоснования. Также большинство расчётов принадлежит предприятиям и менее в целом для отрасли. В свою очередь инвестиционная привлекательность отраслей промышленности влияет на рост экономического состояния региона и национального дохода.

В связи с этим предлагаемая методология анализа основывается на интегральной оценке инвестиционной привлекательности отраслей промышленности региона как объекта предстоящего инвестирования с учётом эффективного применения эндогенных (внутренних) факторов, выступающих в органическом единстве с воспроизводственным процессом и представ-

ляющим его составную часть, влияющую на уровень доходности отрасли.

Методика исследования состоит из нескольких этапов.

1 этап. Определение факторов инвестиционной привлекательности отраслей промышленности.

2 этап. Оценка входных факторов инвестиционной привлекательности отраслей промышленности.

3 этап. Экспертная оценка входных факторов инвестиционной привлекательности отраслей промышленности.

4 этап. Оценка и выбор инвестиционно-привлекательной отрасли промышленности.

На первом этапе осуществляется исследование факторов, отражающих экономическое состояние отрасли. Это необходимые действия, так как из всей совокупности показателей наблюдение осуществляется только за теми факторами, которые характеризуют положительные результаты отраслей промышленности. В результате работы экспертной группы осуществляется отбор тех факторов, которые определяют инвестиционную привлекательность отраслей промышленности.

На втором этапе выбирается максимальное значение показателя по каждому фактору, который берётся за базу сравнения и осуществляется расчёт факторов инвестиционной привлекательности отраслей в относительной форме. Это покажет долю каждого фактора в ряду распределения.

Третий этап предусматривает согласованность мнений экспертов относительно ранжирования полученных значений по всем показателям эффективности отраслей промышленности с целью определения ранга и построения матрицы-выборки. Проверка надежности полученной ранжировки по данным каждого эксперта методом ранговой корреляции подтверждает согласованность мнений различных специалистов в оценке факторов. Для окончательного вывода о качестве результатов опроса производится расчёт коэффициента конкордации по критерию Пирсона, который осуществляет проверку согласованности мнений экспертов. Полученные результаты используются для построения матрицы весомости отраслей промышленности.

Четвёртый этап предусматривает построение матрицы значимости с целью отбора из исследуемых отраслей инвестиционно привлекательных отраслей. Затем по критерию Пирсона проводится проверка значимости отобранных отраслей промышленности и осуществляется их сравнение с выбором отрасли, привлекательной для инвестора.

Применение данной модели даст возможность составить более точное представление об экономическом состоянии отрасли промышленности как объекте для инвестирования, которое осуществляется в виде капитальных вложений и где главная роль принадлежит государству.

Государственное регулирование инвестиционной деятельности в регионах должно быть нацелено на создание благоприятных условий для инвесторов путём использования амортизационных отчислений, модернизации основных фондов, совершенствования системы налогообложения, разработки инвестиционно-привлекательных проектов.

Главной целью инвестиционной деятельности, предполагающей рост экономики, является улучшение инвестиционного климата в регионах. За счёт инвестиций в производства осуществляется приобретение машин и оборудования, выпуск конкурентоспособной продукции. Дальнейший рост экономики регионов необходимо осуществлять с учётом применения системы принципов, которые предлагаются нами, сформированных на основе анализа инвестиционной привлекательности отраслей промышленности и способствующих эффективному экономическому росту региона (табл. 2).

Следовательно, принципы инвестиционной привлекательности способствуют повышению инвестиционной активности региона. Но одних принципов недостаточно для достижения инвестиционной активности, необходимо ещё учитывать определённые признаки, которые влияют на уровень инвестиционной привлекательности отраслей промышленности, которыми, по нашему мнению, являются:

- конъюнктура товарных рынков – текущие изменения и колебания в сфере производства и сбыта товаров;
- доступность рынка – месторасположение и наличие благоприятной законодательной среды;
- рабочая сила – наличие рабочей силы с учётом её стоимости и уровнем производительности труда;
- валютного рынок – стабильность валютного курса способствует привлечению инвесторов;
- налоговые льготы – стимулируют активное привлечение инвесторов;
- политическая стабильность и экономическая гарантия – способствует притоку иностранных инвесторов и росту экономики;
- развитость инфраструктуры – создание зон свободной торговли;
- регулирование экономики – создание благоприятного инвестиционного климата.

Таблица 2.

Принципы инвестиционной привлекательности отрасли промышленности в условиях трансформационной экономики*.

Принципы	Характеристика принципа
Прямого инвестирования	Создание благоприятного инвестиционного климата в регионе необходимо для привлечения прямых инвесторов с целью создания новых, современных, производственных мощностей, модернизации основных фондов, развития технологий, увеличения объёмов производства и прибыли.
Снижения инвестиционных рисков	Инвестиционная деятельность всегда связана с риском. Действия данного принципа направлены на разработку эффективных мер предупреждающих возникновение непредвиденных финансовых потерь.
Приоритетного вложения инвестиций	Вложение денежных средств в инвестиционно-привлекательные объекты с целью создания благоприятного имиджа региона.
Адаптации	В связи с неравными природно-климатическими, географическими, производственными условиями региона органы власти, с применением методов и инструментов регулирования должны стремиться разрабатывать такие стратегические цели, которые могут быть адаптированы к данным региональным условиям, с целью привлечения инвестиций.
Сравнительных преимуществ отрасли	Данный принцип направлен на сравнение экономического состояния отраслей в регионе с целью выделения инвестиционно-привлекательных.
Эффективности инвестирования	Любое промышленное предприятие стремится максимизировать прибыль при минимальных затратах.
Мультипликатора	Учёт взаимосвязи межотраслевых связей, т. е. рост производства одной отрасли приводит к росту производства другой. Для этого осуществляется расчёт коэффициента корреляции, которая позволяет определить мультипликационный эффект от изменений в доминирующей отрасли.
Сбалансированности рисков	Инвестиции, связанные с риском лучше всего инвестировать за счёт собственных средств.
Системности и комплексности	Системный подход предусматривает комплексное изучение всех факторов инвестиционной привлекательности отрасли промышленности и осуществляет выработку необходимых мер для инвестирования.
Государственной поддержки	Усиление роли региональной власти осуществляется с целью поддержки благоприятного инвестиционного климата в регионе.
Целенаправленность инвестирования	В связи с ограниченностью инвестиционных ресурсов инвестиции необходимо направлять на реализацию тех проектов, которые принесут наибольшую практическую пользу.
Совершенствование нормативной базы	Разработка нормативно-правовых актов с целью привлечения и защиты иностранных инвестиций.

*Разработано авторами.

Таким образом, механизм регулирования инвестиционной деятельности региона повышает инвестиционную привлекательность отраслей промышленности и способствует росту ВРП и национального дохода Украины.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гребенникова Е. В. Методика оценки инвестиционной привлекательности машиностроительных предприятий Украины [Электронный ресурс] / Е. В. Гребенникова, Ю. Ю. Гусева. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/159/knp_159_95-98.pdf.
2. Гукалюк А. Ф. Інвестиційна привабливість як чинник підвищення конкурентоспроможності регіонів / А. Ф. Гукалюк, І. М. Іванович // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 167–173.
3. Хрущ Н. А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології / Н. А. Хрущ. – Хмельницький : ХНУ, 2004. – 309 с.
4. Савчук В. П. Анализ и разработка инвестиционных проектов : учеб. пособие / В. П. Савчук, С. И. Прилипко, Е. Г. Величко. – К. : Абсолют-В ; Эльга, 1999. – 304 с.
5. Брюховецька Н. Ю. Оцінка інвестиційної привабливості підприємства: визначення недоліків деяких існуючих методик / Н. Ю. Брюховецька, О. В. Хасанова // Економіка промисловості. – 2009. – № 1(44). – С. 110–117.
6. Пахомов В. А. Инвестиционная привлекательность предприятий – исполнителей контрактов как экономическая категория [Электронный ресурс] / В. А. Пахомов. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/bandurin/article/sbrn08/16.shtml>.
7. Инвестиции : учеб. пособ. / [под ред. д-ра экон. наук, проф. В. А. Слепова]. – М. : Экономистъ, 2004. – 478 с.
8. Вольська О. М. Формування умов для ефективного функціонування інвестицій у соціальну сферу держави [Електронний ресурс] / О. М. Вольська, В. С. Чанглі. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/EkBud/2010_3/index.htm.

9. Володина И. Н. Инвестиционный климат и инвестиционная политика регионов / И. Н. Володина // Коммунальное хозяйство городов. Научно-технический сборник № 85. – 2008. – С. 223–232.
10. Полуянов В. П. Оценка и анализ инвестиционной привлекательности предприятия на основе индикативной методики (на примере ОАО «Пантелеймоновский огнеупорный завод») / В. П. Полуянов, Э. Р. Чеченева // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4, Т. 4. – С. 175–181.
11. Бутко Н. Современная проблематика оценки инвестиционной привлекательности региона / Н. Бутко, С. Зеленский, Е. Акименко // Экономика Украины. – 2004. – № 4 – С. 30–37.

УДК 658.7:621

Копилець П. М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ

В статті розглядається необхідність створення інформаційних логістичних систем на машинобудівних підприємствах; визначені види інформації, які необхідні для повної інформаційної підтримки збутової діяльності підприємства; запропонована типова схема організації інформаційно-логістичної системи, що забезпечить функціонування інформаційних потоків у процесі логістичного управління підприємствами машинобудування.

Ключові слова: інформаційна система, логістична система, матеріальний потік, логістичне управління, логістичний підхід, закупівельна логістика, система управління виробництвом, підприємства машинобудування.

В статье рассматривается необходимость создания информационных логистических систем на машиностроительных предприятиях, определены виды информации, которые необходимы для полной информационной поддержки сбытовой деятельности предприятия, предложена типовая схема организации информационно-логистической системы, которая обеспечит функционирование информационных потоков в процессе логистического управления предприятиями машиностроения.

Ключевые слова: информационная система, логистическая система, материальный поток, логистическое управление, логистический подход, закупочная логистика, система управления производством, предприятия машиностроения.

This article discusses the need for logistics information systems, machine-building enterprises, identify the types of information needed for complete informational support sales of the company offered a typical scheme of information-the logistics system, which ensures the functioning of information flows in the logistics business management engineering.

Key words: information system, logistics system, material flow, logistics management, logistics approach, procurement logistics, production management system, machine-building enterprise.

Постановка проблеми. Протягом останніх років бурхливо розвиваються засновані на інформації нові логістичні технології. Інформаційні системи займають у цих технологіях центральне положення. Інформаційне забезпечення логістичного управління є однією з найбільш важливих і актуальних проблем, а інформація стає логістичним виробничим фактором.

Інформаційні системи в логістиці припускають швидку адекватну реакцію на вимоги ринку, спостереження за часом доставки, оптимізацію функцій у ланцюгах доставки і постачання й інше.

Аналіз літератури. Проблеми управління інформаційним забезпеченням логістичної системи підприємства розглядаються у працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як Г. Азаренкова, Б. Анікіна,

А. Гаджинського, М. Гордона, А. Кальченко, Є. Крикавського, І. Леншина, Л. Миротіна, Т. Пічугіна, В. Сергеева, О. Тридіда та ін.

Метою статті є дослідження особливостей побудови і функціонування інформаційних систем, що забезпечують функціонування логістичних систем машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна система логістичного управління (ІСЛУ) є підсистемою логістичної системи, що є сукупністю певним чином організованих, перетворюваних і взаємопов'язаних потоків інформації, необхідною для адекватного виконання логістичних функцій. Різноманітні інформаційні потоки, які циркулюють усередині і між елементами логістичної системи, між логістичною системою і зовнішнім середовищем, утворюють логістичну інформаційну систему.

Логістична інформаційна система є певним чином організованою сукупністю взаємопов'язаних засобів обчислювальної техніки та необхідних засобів програмування, що забезпечує вирішення функціональних завдань з управління матеріальними потоками [1].

Інформаційна система повинна складатися з впорядковано взаємозалежних елементів та володіти сукупністю інтегративних якостей. Декомпозицію інформаційних систем на складові елементи можна здійснювати по-різному. Найчастіше інформаційні системи поділяють на дві підсистеми: функціональну і забезпечувальну.

Логістичні інформаційні системи, як правило, є автоматизованими системами управління логістичними процесами, тому математичне забезпечення в логістичних інформаційних системах є комплексом програм, сукупністю засобів програмування, які забезпечують вирішення задач управління матеріальними потоками, отримання довідкових даних і функціонування технічних засобів.

Інформаційні системи в логістиці можуть створюватися з метою управління матеріальними потоками як на мікро- так і на макрорівні [2].

Всі автори звертаються у своїх працях до питання методики побудови інформаційних логістичних систем. Наведені в літературі дані не дають змогу виділити окремі методичні підходи, тому можна лише узагальнити теоретичні положення, викладені в окремих літературних джерелах.

Для створення інформаційних логістичних систем (ІЛС) на рівні підприємств машинобудування необхідно сформувати модель такої системи із застосуванням логістичного підходу. Для цього необхідно провести аналіз системи управління виробництвом і побудувати структурну модель підприємства. При цьому структурна модель повинна містити два основні елементи: виробничі потужності та засоби організації матеріального потоку.

Потім у структурі підприємства виділяються буферні (де предмет праці перебуває в стаціонарному стані) і технологічні частини (де предмет праці перебуває в русі). При цьому охоплюється весь життєвий цикл. Далі визначається, які конкретно дані мають бути зібрані, опрацьовані й передані для забезпечення оптимального управління матеріалопотоком [3].

Дані збираються на кожен об'єкт і на межах буферних і технологічних зон встановлюються пункти узагальнення і передавання інформації. Групи даних повинні включати дев'ять інформаційних елементів для кожного предмета праці: тип предмета постачання; кількість (обсяг); походження предмета постачання; його місце

розташування; час прибуття в пункт розміщення; час відправки з пункту розміщення; система транспортування; час транспортування; резервування. Далі отримані дані розподіляються за двома комп'ютерними системами. Перша система веде контроль за потоком матеріалів і здійснює управління. Друга система управляє безпосередньо виробництвом і стежить за заділами матеріалів, рівень яких визначається вимогами процесу виробництва [4].

Наявність розвиненої інформаційної структури виробництва забезпечує дві сторони загального логістичного процесу. По-перше, ця система дає змогу обслуговувати виробничі процеси, що складаються з субпроцесів.

Горизонтальна інтеграція інформаційного обслуговування субсистем дає можливість пов'язати воєдино інформацію і забезпечити нею матеріальний потік в ланцюзі надходжень товарів і сировини, попередньої їх обробки, монтажу, перевірки та збуту. Горизонтальна інтеграція також дає змогу органічно пов'язати матеріальні і товарні потоки із загальною системою планування й управління на рівні виробництва і фірми [5]. В ідеальному випадку це забезпечує можливість того, що жодне відповідне рішення про виробничий процес не може бути прийняте і реалізоване без співвідношення його із загальною стратегією фірми та цілями виробництва.

Для інформаційної підтримки збутової діяльності підприємства необхідна така інформація:

- історія ринку збуту;
- прогнози динаміки ринку й обсягу збуту;
- конкуренція (історія, аналіз);
- частка на ринку (історія й аналіз);
- ціни та ціноутворення;
- витрати;
- моделі ринку;
- контроль за діяльністю персоналу;
- джерела запитів переходу на новий продукт;
- реєстр покупців;
- аналіз рекламної діяльності;
- розрахунки, пов'язані із збутовою діяльністю;
- шлях замовлення: рух рахунків та інших документів [6].

Виходячи з вищевказаного, ми запропонували типову схему організації ІЛС на підприємстві машинобудування (рис. 1).

- Виділені такі особливості поданої системи:
- всепроникність (її каналами і датчиками пронизані всі рівні і по горизонталі і по вертикалі);
 - жорстка ієрархічність (рівні управління чітко окреслені і несуть відповідальність за покладені на них функції);
 - функції зовнішніх зв'язків надані лише певному рівню ієрархії, зовнішніми агентами системи є ринок постачання і ринок збуту.

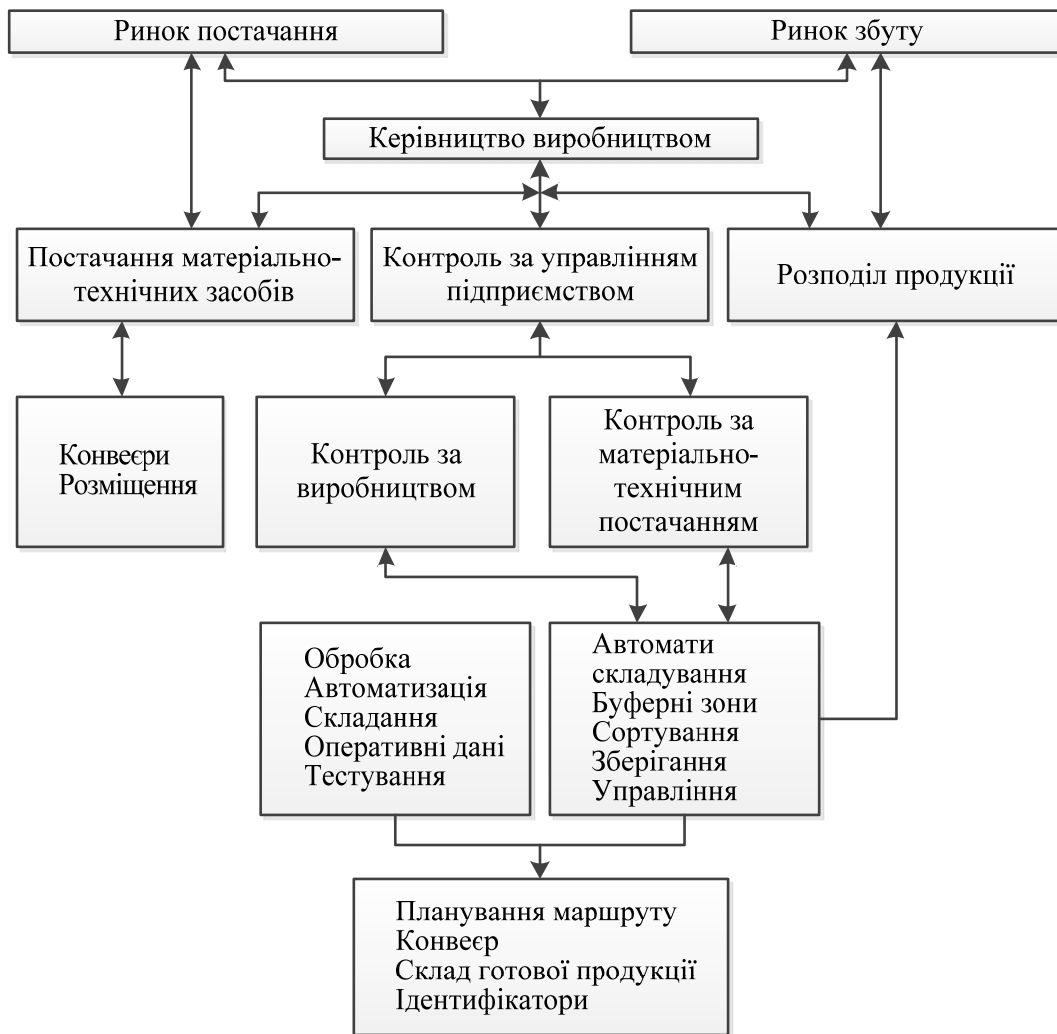

Рис. 1. Організація інформаційно-логістичної системи на підприємствах машинобудування.

Негативною рисою викладених авторами сучасних методичних підходів є відсутність чіткого уявлення про механізм узгодження логістичних інформаційних функціональних підсистем, створених для кожної з функціональних сфер логістики. Також у працях не тільки не розглядається питання критеріїв ефективності функціонування ІЛС, але й немає чіткого визначення ІЛС, не визначена мета її створення.

Виходячи з цього, ми пропонуємо елементи методики побудови інформаційної системи логістичного управління. ІСЛУ забезпечує функціонування інформаційних потоків у процесі логістичного управління підприємством машинобудування.

Ми відзначаємо необхідність використання інформації для прийняття рішень. При цьому слід запропонувати два принципи адекватного формування інформаційних потоків: дані повинні збиратися максимально близько до тієї ділянки виробничо-збутової діяльності, де відбуваються події, що є їх джерелом; дані мають подаватися у вигляді придатному для їх перетворення й зіставлення.

З цією метою ми запропонували систему ієрархії інформації в логістиці. ІСЛУ повинна забезпечувати горизонтальну (між функціональними підсистемами) і вертикальну (між рівнями ієрархії) інтеграцію логістичної системи.

Ключовим питанням логістичного управління є організація потоку, що забезпечує отримання своєчасної й адекватної інформації про ситуацію на ринку.

Інформаційні потоки потрібно формувати таким чином, щоб відповідати на такі запитання: Чим викликана необхідність даної інформації? На яку внутрішню інформацію можна розраховувати, наскільки вона повна й достовірна? Які реальні дані зовнішньої інформації можна фактично отримати, яким чином і яку вторинну інформацію можна достовірно використовувати? Яку техніку, кадри і ресурси можна застосувати при створенні та використанні інформаційних потоків? Які вимоги до рівня оперативності отримуваної інформації і до її достовірності?

Інформаційні потоки в ІСЛУ мають взаємодіяти один з одним; бути взаємопов'язані (у тому числі й причинно-наслідковим зв'язком); бу-

ти впорядковані (визначена ієрархія підпорядкованості і систематизовані взаємозв'язки); у сукупності володіти властивістю інтегрувати [7; 8; 9]. Виходячи з цього, нами запропонована типова структурна декомпозиція ІСЛЮ.

Всі інформаційні процеси поділяються на три різновиди:

- цілепокладання (вибір і формулювання цілей);
- планування (процес розробки розгорненої в часі послідовності майбутніх дій);
- регулювання (процес, що забезпечує фактичне проходження в реальному масштабі часу виробничо-збутової діяльності відповідно до складених планів).

Слід відзначити, що в ІСЛЮ, незалежно від рівня комп'ютеризації, необхідно документувати вхідну й вихідну інформацію осіб і підрозділів, що здійснюють управління та моніторинг.

Ми виділяємо такі елементи інформаційної технології логістичного управління: принцип зворотного зв'язку (події в ході виробничо-збутової діяльності породжують інформацію, яка після її сприйняття і переробки відображається в управлінських рішеннях, а рішення, у свою чергу, визначають розвиток вказаних подій, тобто виникає замкнутий контур); запізнення (прийняття логістичних рішень порівняно з надходженням інформації, що зумовила прийняття цих рішень, відбувається пізніше); рівень або коефіцієнт посилення (набір правил і алгоритмів, що ставлять у відповідність змінам в інформації про хід виробничо-збутової діяльності ті чи інші управлінські директиви); синергійний ефект (системна властивість логістичного управління, буває позитивний/негативний – загальний ефект від поліпшення/погіршення

окремих логістичних параметрів перевищує очікуваний позитивний/негативний ефект.)

Висновки. Проведений аналіз стану процесів організації й розвитку інформаційно-логістичних систем на підприємствах машинобудування вказує на необхідність розробки теоретичного положення і методології організації та впровадження інформаційно-логістичної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кальченко А. Г. Логістика : підручник / А. Г. Кальченко. – К : КНЕУ, 2004. – 284 с.
2. Гаджинський А. М. Логістика : учебник для высших и средних специальных учебных заведений / А. М. Гаджинский. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2000. – 375 с.
3. Крикавський Є. В. Логістика. Основи теорії : підручник / Є. В. Крикавський. – Львів : Львівська політехніка, 2004. – 416 с.
4. Окландер М. А. Контуры экономической логистики / М. А. Окландер. – К. : Наукова думка, 2000. – 174 с.
5. Логістика : учеб. пособие / под ред. проф. Б. А. Аникина. – М. : ИНФРА-М., 2002. – 220 с.
6. Логістика: теорія та практика : навчальний посібник / [В. М. Кислий, О. А. Біловодська, О. М. Олефіренко, О. М. Смоляник]. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 360 с.
7. Козловський В. А. Логистический менеджмент / В. А. Козловский, Э. А. Козловская, Н. Т. Савруков. – СПб. : Политехника, 1999. – 275 с.
8. Тридід О. М. Логістичний менеджмент : навчальний посібник / О. М. Тридід, К. М. Таньков. – Харків : Інжек, 2005. – 224 с.
9. Харрисон А. Управление логистикой / А. Харрисон, А. Ремко, Ван Хоук. – Днепропетровск : Баландс Бизнес Букс, 2007. – 368 с.

УДК 330.46

Лебедева Л. Н., Полуэктова Н. Р.

УЧЕТ РЕАЛЬНЫХ ОПЦИОНОВ ПРИ ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЕКТОВ ВНЕДРЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ

В статті обґрунтована можливість врахування реальних опціонів при оцінюванні проектів впровадження інформаційних систем. Наведений приклад оцінки вартості реального опціону на підставі біноміальної моделі та моделі Блека-Шоулза. Наведені обмеження та проблеми реалізації такого підходу.

Ключові слова: реальний опціон, проблема оцінювання ефективності інформаційних систем, інвестиційний підхід, біноміальна модель, модель Блека-Шоулза.

В статье обоснована возможность учитывать реальные опционы при оценке проектов внедрения информационных систем. Приведен пример оценки стоимости реального опциона на основе биномиальной модели и модели Блека-Шоулза. Приведены ограничения и проблемы использования такого подхода.

Ключевые слова: реальный опцион, проблема оценки эффективности информационных систем, инвестиционный подход, биномиальная модель, модель Блека-Шоулза.

In this article the opportunity of considering of real options for estimating of information systems implementations is substantiated. A real option price estimation based on binomial model and on Black-Scholes model were described as examples. Limitations and problems of this approach were given.

Key words: *real option, the problem of assessing the effectiveness of information systems, investment approach, binomial model, the Black-Scholes model.*

Постановка проблемы. Одним из наиболее популярных и распространенных подходов к оценке эффективности информационных систем является подход, при котором проект внедрения информационной системы рассматривается как инвестиционный, и применяются традиционные инструменты оценки инвестиционных проектов – оценка срока окупаемости, расчет чистой приведенной стоимости, расчет внутренней нормы рентабельности проекта и др.

Однако статистика свидетельствует, что от 40 до 60% всех проектов внедрения информационных систем остаются незавершенными, что вызвано высокой стоимостью современных комплексных систем управления предприятиями, а также высокой рискованностью таких проектов.

Причинами неудачных внедрений могут стать непрофессионализм внедряющих организаций, сопротивление или неготовность к изменениям внутри организации, плохое управление проектами и др. Наряду с этими причинами, часто к незавершенности проекта внедрения информационной системы ведет незапланированное (или неожиданное для менеджеров организации) повышение стоимости системы на последующих этапах его реализации.

При этом современные, корпоративные, информационные системы могут рассматриваться как набор модулей, реализующих различные функции бизнеса (управление производством, управление запасами, автоматизация работы с поставщиками, автоматизация работы с клиентами) и др. Такая модульная структура позволяет выполнять внедрение системы поэтапно, последовательно реализуя автоматизацию необходимых функций.

Все вышеперечисленные факты позволяют предполагать, что одним из перспективных подходов к оценке эффективности информационной системы как инвестиционного проекта может стать расчет показателя эффективности, например, чистой приведенной стоимости (NPV) с учетом возможности отказаться от внедрения последующих модулей.

Такая возможность может быть количественно оценена на основании инструментария реальных опционов.

Анализ литературы. Большой вклад в развитие теории и практики искусственного интеллекта, интеллектуальных информационных сис-

тем внесли такие ученые: В. А. Долятовский, А. П. Ершов, М. Минский, Э. В. Попов, Д. А. Поспелов, В. П. Романов, Ю. Ф. Тельнов, И. Б. Фоминых, Ю. В. Фролов и др. Среди иностранных исследователей отметим А. Тьюринга, Л. Заде, Д. Коза, Р. Ньюэла, Х. Саймона, А. Шоу, Р. Бенерджи, Дж. МакКарти, А. Йенсена, Т. Митчелла, Дж. Форрестера и др.

Большой вклад в развитие теории и практики оценки эффективности инвестиционных проектов внесли ученые отечественной школы: И. А. Бланк, Ю. В. Богатин, В. Н. Бурков, П. Л. Виленский, А. В. Воронцовский, М. В. Грачева, В. А. Долятовский, В. В. Ковалев, В. В. Коссов, В. Н. Лившиц, И. В. Липсиц, Д. С. Львов, С. А. Смоляк, Е. Стоянова, В. Д. Шапиро, А. Г. Шахназаров и др.

Из иностранных ученых отметим тех, чьи работы определили современное состояние теории и практики оценки эффективности инвестиционных проектов в странах с рыночной экономикой: Г. Александера, Дж. Бейли, Г. Бирмана, Ф. Блэка, Р. Брейли, М. Бреннан, Ю. Бригхем, Дж. Ван Хорна, Л. Гапенски, А. Диксит, Дж. Кокс, Н. Кулатилака, С. Майерса, Г. Марковиц, Р. Мертон, С. Мэйсона, В. Мэргрэйба, М. Рубинштейна, Л. Тригеоргиса, Е. Шварца, У. Шарпа, С. Шмидта и др.

Цель статьи – обосновать возможности использования реальных опционов для уточнения инвестиционной оценки проектов внедрения информационных систем, а также реализация наиболее известных методов расчета справедливой цены опционов для того, чтобы показать реализуемость и практическую ценность данного подхода.

Изложение основного материала. Реальные опционы стали продолжением теории финансовых опционов, которые означали право купить или продать ценные бумаги через определенное время по фиксированной цене. Дежная оценка стоимости финансовых опционов может выполняться различными методами, наиболее известный из которых – с использованием модели Блэка-Шоулза [1].

Согласно этой модели стоимость европейского опциона определяется разностью между ожидаемым взвешенным курсом базового актива и ожидаемой дисконтированной величиной цены использования (издержками) данного опциона:

$$C = S \times N(d_1) - K \times e^{-rT} \times N(d_2) \quad (1)$$

$$d_1 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)T}{\sigma\sqrt{T}},$$

$$d_2 = \frac{\ln\left(\frac{S}{K}\right) + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)T}{\sigma\sqrt{T}},$$

где C – премия европейского опциона на покупку;
 S – цена базового актива (цена акции по рыночным данным);

K – цена исполнения;

T – время, оставшееся до момента исполнения опциона;

r – безрисковая процентная ставка;

σ – стандартное отклонение цены базового актива;

$N(d)$ – функция нормального распределения.

Европейским называется опцион, которым владелец может воспользоваться в день его наступления, в отличие от американского, который может быть реализован в любой день до наступления срока.

В терминах опционов каждая успешно завершенная стадия проекта может рассматриваться как покупка опциона на вхождение в следующую стадию. Опцион колл – это опцион, покупатель которого приобретает право купить определенное количество базового актива по оговоренной цене по истечении срока опциона. Цену именно таких опционов можно оценивать с использованием биномиальной модели и модели Блека-Шоулза. В качестве покупателя опциона выступает инвестор. Реальные опционы в дополнение к NPV можно рассматривать как дополнительные благоприятные возможности рынка.

Рассмотрим ситуацию, в которой у некоторого предприятия есть возможность инвестировать средства в покупку информационной системы. На первом этапе для проведения анализа бизнес-процессов и покупки оборудования и ПО, необходимы расходы в 20 тыс. д. е. На втором этапе, наступающем через год, необходимо вложить средства для реализации первого модуля в размере 200 тыс. д. е. На третий год фирма может принять решение, о вложении дополнительных средств (65 тыс.) в проект, для достижения дополнительной функциональности, которая может привести к увеличению денежного потока на 40% в год с вероятностью 70%. Ожидаемые денежные потоки предприятия, связанные с внедрением этой системы, – 100 тыс. д. е., с 3 по 5 год. Через пять лет система считается морально устаревшей. Значение стандартного

отклонения – 0,2. Безрисковая процентная ставка – 8%.

В этом примере можно увидеть реальный опцион – возможность отказаться от внедрения дополнительного модуля системы на третий год реализации проекта.

Если выполнить расчет показателя NPV без учета стоимости этого опциона, то мы получим:

$$(100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3) / (1 + 0,08)^3 + (100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3) / (1 + 0,08)^4 + (100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3) / (1 + 0,08)^5 - 20 - 200 / (1 + 0,08)^1 - 100 / (1 + 0,08)^2 = -8 \text{ тыс.}$$

То есть проект убыточен.

Для оценки возможного риска проекта можно использовать инструментарий деревьев решений.

В нашем примере приведенная стоимость денежных потоков, которые можно получить, внедряя второй модуль информационной системы составляет:

$$S = (100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3) / (1,08)^3 + 100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3 / (1,08)^4 + (100 \times 1,4 \times 0,7 + 100 \times 0,3) / (1,08)^5 - (100 / (1,08)^3 + 100 / (1,08)^4 + 100 / (1,08)^5) = 62 \text{ тыс. ед.}$$

С учетом неопределенности, которая выражается через коэффициент волатильности (стандартное отклонение от среднего 0,2), мы можем рассматривать следующие варианты изменения размера дополнительного денежного потока от нулевого до второго года реализации проекта (если предположить, что наилучший и наихудший вариант развития событий равновероятны) (рис. 1).

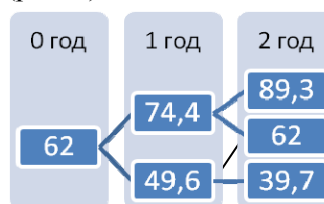

Рис. 1. Дерево решений для проекта при улучшении или ухудшении ситуации.

Расчет дерева производится с конца. Стоимость опциона по каждой ветви для второго года определяется как максимум из разности между приведенной стоимостью денежных потоков и ценой исполнения опциона (65 тыс.) и нулем, т. е. для второго года мы получим вариант (рис. 2).

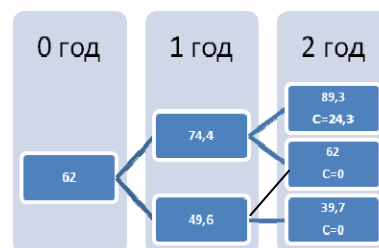

Рис. 2. Расчет цены опциона во второй год.

Для определения справедливой цены опциона для первого года необходимо предположить следующее:

- 1) пусть имеется инвестиционный портфель из N ценных бумаг и опциона, причем доход портфеля не должен зависеть от ситуации, значит должно выполняться равенство $89,3 \times N - 24,3 = 62 \times N - 0$;
- 2) доход портфеля должен быть также равен сумме займа, который покрывает затраты по покупке опциона, причем с учетом безрисковой ставки; эта сумма может быть рассчитана при помощи функции Excel ПС, и в нашем случае составит приблизительно 61 тыс. ед. [2].

С учетом этих предположений, чтобы рассчитать цену опциона в первый год реализации проекта, нам нужно определить N из уравнения $89,3 \times N - 24,3 = 61$,

а затем решить уравнение

$$(47,4 \times N - C) \times (1 + r) = 61,$$

где C – искомая величина справедливой цены опциона в первый год;

r – безрисковая процентная ставка.

Аналогично может быть определена цена опциона и в нулевой год.

Получим результат расчета дерева в целом, представленный на рис. 3.

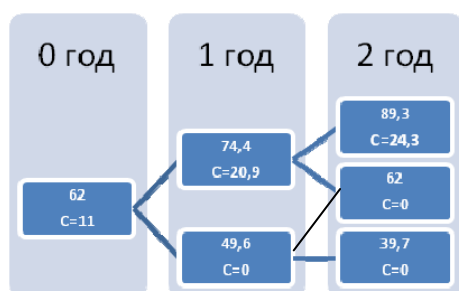

Рис. 3. Расчет дерева в целом.

Вместо описанной методики расчета биномиального дерева могут использоваться готовые формулы, предложенные в работах У. Кокса, У. Шарпа и С. Росса и др. [3].

Этот подход применим также для оценки американского опциона, который в отличие от европейского может быть прекращен досрочно. Кроме того, биномиальная модель позволяет учесть возможные выплаты дивидендов в процессе выполнения инвестиционного проекта.

От дискретной биномиальной модели, в которой оценивались финансовые результаты, соответствующие отдельным временным интервалам, можно перейти к непрерывной модели Блека-Шоулза.

Если принять в качестве цены проекта внедрения дополнительного модуля разницу денежных потоков в случае использования и неиспользования этого модуля $S = 62$ тыс. ед., а в

качестве цены исполнения этого проекта инвестиционные затраты на него $K = 65$ тыс., то по формуле (1) получим цену реального опциона, связанного с продолжением развития нашей информационной системы в третьем году, равную 10 тыс. ед. Таким образом, чистая приведенная стоимость проекта может быть скорректирована с учетом полученной стоимости реального опциона и составит: $-8 + 10 = 2$ тыс. ед.

Заметим, что результат расчета справедливой оценки реального опциона по модели Блека-Шоулза примерно совпадает с результатом расчета по биномиальной модели.

В этом примере много условных допущений. Во-первых, возникает вопрос, как определить предполагаемые денежные поступления, связанные с внедрением информационной системы. Такая задача требует привлечения дополнительных методов, например, таких как методы ТЕИ или РЕИ, которые позволяют на основании последовательной реализации экспертных и других методик определить доход, связанный именно с применением информационных технологий или систем.

Во-вторых, проблемой является обоснование ставки дисконтирования, хотя эта проблема появляется и в процессе расчета традиционных показателей инвестиционной привлекательности. Риск оценивается обычно по отраслевым данным. Но инвестиционные проекты различных предприятий даже принадлежащих к одной отрасли могут содержать разные возможности по адаптации, а это означает, что уровень риска в них не одинаков, тем самым ставка дисконта также должна различаться.

В упрощенном виде применяют безрисковую ставку (r) – доходность инвестиций с минимальным риском на срок, сравнимый со сроком проекта.

Важным вопросом является также вопрос об обосновании степени волатильности проекта, который выражается в формуле показателем стандартного отклонения.

Специалисты предлагают несколько вариантов оценки данного параметра: в случае, когда есть данные о подобных инвестиционных проектах, которые реализовались в прошлом, основой для оценки может быть изменчивость денежных потоков по этим проектам, если такие данные отсутствуют, можно использовать в качестве замены волатильность ключевых параметров, влияющих на денежные потоки проекта, например, рыночных цен продукции или сырья [4]. Показатель волатильности или стандартное отклонение является одним из наиболее значимых при оценке опционов, а его увеличение всегда ведет к увеличению стоимости опциона.

Таким образом, несмотря на ряд допущений и технических сложностей, мы убедились в возможности применения модели оценки реальных опционов при определении эффективности инвестиционных проектов, связанных с внедрением информационных систем. Особенности таких проектов, связанные с природной модульной структурой информационных систем, позволяют не только более точно определять показатели инвестиционной привлекательности, но и дают менеджерам дополнительные инструменты своевременного и оперативного принятия решений о продолжении проекта или его прекращении или приостановке.

УДК 338.436.33(477)

ЛИТЕРАТУРА

1. Black F. The Pricing of Options and Corporate Liabilities / F. Black, M. Scholes // The Journal of Political Economy. – 1973. – Vol. 81. – № 3. – P. 637–654.
2. Мертенс А. Цена возможности: реальные опционы в стратегических решениях [Электронный ресурс] / А. Мертенс // Стратегии. – 2004. – № 5. – Режим доступа : <http://mertens.com.ua>.
3. Cox J. Option Pricing: A Simplified Approach / J. Cox, S. Ross, M. Rubinstein // Journal of Financial Economics. – 1979. – September.
4. Боев Ф. П. Практические примеры оценки стоимости технологий / Ф. П. Боев ; [пер. с англ.]. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. – 256 с.

Мусаев Е. К.

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Розглянуто роль агропромислового комплексу в економіці країни і доведено необхідність інноваційного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації. Виявлено вплив інвестиційно-інноваційного розвитку на сфері агропромислового комплексу.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, інновації, інвестиційно-інноваційний розвиток, глобалізація.

Рассмотрена роль агропромышленного комплекса в экономике страны и доказана необходимость инновационного развития агропромышленного комплекса в условиях глобализации. Выявлено влияние инвестиционно-инновационного развития на сферы агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инновации, инвестиционно-инновационное развитие, глобализация.

The role of agroindustrial complex considered in the economy and the necessity of innovative development proven of agroindustrial complex in the context of globalization. The influence of investment and innovation development detected in agroindustrial complex.

Key words: agroindustrial complex, innovations, investment and innovation development, globalization.

Постановка проблеми. Перехід до ринкових відносин в Україні супроводжувався великими змінами в сільському господарстві та агропромислового комплексу. Суттєво трансформувалися організаційна структура АПК, система управління, відносини права власності та земельні відносини, принципи функціонування економічної системи. Все це визначило необхідність теоретичного осмислення реформ у сільському господарстві, розробки практичних рекомендацій щодо формування матеріально-технічних ресурсів, розвитку ринкових відносин, впровадження інноваційних досліджень, державної підтримки економіки галузі, що сприятиме підвищенню ефективності аграрного сектора економіки України в цілому.

Роль агропромислового комплексу в економіці країни обумовлюється винятковою значущістю та незамінністю його продукції в життєдіяльності людини і суспільства. Тому АПК є

однією із сфер, які завжди знаходяться під пильною увагою урядів країн. Пріоритетність розвитку АПК проголошена і в нашій країні, що виражається перед усе в державній підтримці галузі. Адже для повноцінного виконання АПК своєї соціально-економічної ролі підприємства потребують відповідного інноваційно-інвестиційного оновлення. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р. [1] вказує на необхідність забезпечення прибутку на авансований капітал в АПК через систему державних організаційно-правових заходів, вдосконалення менеджменту в організації господарської діяльності суб'єктів, впровадження ресурсозберігаючих, екологічно безпечних (так званих «чистих») технологій виробництва аграрної і продовольчої продукції. Тому необхідно провести дослідження щодо теоретичних основ інноваційного розвитку агропромислового комплексу в сучасних

умовах та довести необхідність до формування інноваційного механізму управління розвитку агропромисловим комплексом.

Аналіз літератури. Без інноваційних процесів неспроможні відбуватися структурні перетворення, динамічне, економічне зростання і виведення економіки нашої країни на шлях сталого розвитку. Питання сучасного й майбутнього розвитку інноваційних процесів досліджувались і досліджуються у роботах зарубіжних науковців, зокрема, Й. Шумпетера [2], Дж. Кендрика [3] та ін. Питанням інноваційного розвитку аграрного сектору вітчизняної економіки присвячені роботи таких авторів, як В. Герасимчук [4], О. Дацій [5], П. Саблук [6]. Незважаючи на це, ряд аспектів цієї актуальної проблеми у нових економічних умовах залишаються недостатньо вивченими й потребують глибших досліджень.

Метою статті є розгляд теоретичних основ інноваційного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах глобалізації та інформатизації конкурентоспроможність залежить від використання в процесі виробництва наукових досягнень. Визнано, що 2/3 приросту сільськогосподарської продукції у світі отримується саме за рахунок впровадження інновацій [7, с. 19]. А використання в Україні морально й фізично застарілої техніки і технологій є причиною того, що рівень енерго- та матеріаломісткості аграрної продукції у 4–5 разів вищий, ніж у аналогічній продукції з розвинених країн [3, с. 58].

Одним з перших розглянув роль інновацій в економічному розвитку Й. Шумпетер [4]. За його визначенням, інновації – це нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, створена підприсмницьким духом. Для одержання інновації необхідно замість зміни суми факторів змінити форму виробничої функції. Технічна інновація розглядалася як економічний засіб, що застосовується для підвищення прибутку; а основними факторами вважалися активність особи підприємця і технічний розвиток.

Сучасних трактувань поняття «інновації» досить багато. Згідно законодавства України [1], інновації – це новостворені (застосовані) або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери, а інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

В економічній енциклопедії [8, с. 656] інновація – це новий підхід до конструювання, виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор здобуває переваги над конкурентами. О. І. Дацій тлумачить [5, с. 9] інновацію в АПК як проведення змін в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту, спрямованого на задоволення певних суспільних потреб людського буття.

Інновація є важливою складовою НТП. Інновації ґрунтуються на наукових відкриттях і досягненнях в усіх сферах діяльності АПК. Кожен з цих напрямів інновацій має притаманний лише йому зміст, можливості та етапи освоєння [6, с. 16].

Сільське господарство в економіці розвинених країн перетворюється в наукомістку галузь виробництва. Сукупні витрати на наукові дослідження, пов'язані із сільським господарством (у генетиці, тонкій хімії, механіці) в США складають 4 млрд. дол. на рік [9, с. 133–134]. І кожен долар, затрачений на аграрні дослідження, повертається з 1,35 дол. віддачі. Отже, в сільському господарстві також відбувається науково-технічна революція. Відповідно найбільш промислово-розвинені країни – США і Західна Європа – дають 70% світового експорту сільськогосподарської продукції.

Розробка та впровадження інновацій неможливі без вкладання ресурсів, тобто без інвестицій. Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

За Дж. Кендриком [10, с. 28, 31, 175], інвестиції – поточні витрати, спрямовані на збільшення майбутніх доходів; капітал – потенційна здатність протягом визначеного періоду часу створювати продукт і доход; тобто інвестиції – витрати на підтримку чи збільшення здатності створювати продукт і доход. Аналогічну думку мають й інші закордонні дослідники.

Суттєвий внесок в розвиток ідеї довгих інноваційних хвиль вніс К. Фрімен. Він почав розглядати довгохвильовий підйом не тільки як результат впровадження радикальних нововведень в одній чи декількох галузях та їх наступного росту, але і як процес дифузії технологій від декількох лідируючих секторів до всієї економічної системи. Крім того, він звернув увагу на те, що широке розповсюдження технологій стає можливим в результаті ряду соціальних та інституційних змін: кооперації; конкуренції, організації науково-дослідної діяльності, участі

держави в стимулюванні інноваційної діяльності, національних та міжнародних режимів економічного регулювання.

Під інноваційним розвитком ми розуміємо насамперед послідовно реалізовані нововведення. Саме нововведення, тобто науково-технологічна розробка, винахід, стає інновацією, як правило, у вигляді товару, послуги, методу. Він більш успішний, коли охоплює не одну вузьку область (виробництво зерна), а містить у собі також сфери, що впливають на загальний результат (керування, маркетинг, навчання персоналу, фінанси, продаж тощо). Отже, інноваційний розвиток повинен носити комплексний характер.

Всякий інноваційний розвиток – це не тільки основний інноваційний процес, але і розвиток системи факторів і умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу. Інноваційний потенціал представляє собою серцевину всього економічного потенціалу регіону, країни. Інноваційний потенціал визначає як завершальну частину виробничого циклу і його реальні пропускні можливості, що істотно позначається на кінцевому результаті.

Поширеною думкою є те, що основним напрямком стимулювання інноваційного розвитку є відновлення основних фондів і насамперед автотракторного парку. Але підсиливши в такий спосіб виробничо-технологічний потенціал сільськогосподарського підприємства і не торкнувшись інших його частин, ми одержуємо, як правило, замороження фінансових засобів.

Стимулюючим заходом щодо розвитку науково-технічного потенціалу та його інноваційного використання є вдосконалення системи стимулювання виконавців науково-технічних розробок на етапі наукових досліджень і в процесі їх освоєння у виробництві. Ця система має базуватися на соціально-економічних оцінках та враховувати науково-технічне значення пріоритетних проектів, тобто залежати від рівня ефективності використання технологічних нововведень. Така система активно практикується в зарубіжних країнах, зокрема в США рівень податків встановлюється диференційовано відповідно до доходу підприємства в межах 15–34% [9].

Інноваційний розвиток містить у собі такі послідовні етапи: виявлення проблеми та виникнення нової технічної ідеї для її задоволення; проведення досліджень і розробок та оформлення винаходу; інвестування виробництва, освоєння та використання; розповсюдження результатів НТП тощо. При цьому із загальної кількості запропонованих новітніх ідей згідно з вітчизняною практикою близько 80% відхиляються на стадії трансформації новітніх ідей в інновацію, в США цей показник складає лише 52% [9].

На думку П. Т. Саблука [6, с. 16], пріоритетами в Україні повинні стати людина та її здоров'я, екологія, аграрний сектор і енергетика. Тільки на основі забезпечення цих пріоритетів з метою одержання високих кінцевих результатів можна включити інші сфери і види діяльності. При цьому інноваційний аналіз є одним з головних методів визначення факторів успіху.

До складу АПК входять досить різні за своїм змістом галузі: сільське господарство, промисловість, торгівля, але їх об'єднує технологічний ланцюг. І необхідно відзначити, що рівень інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектора повинен забезпечуватися усім технологічним ланцюгом.

Що ж стосується специфіки розвитку сільського господарства, то ще А. Сміт довів, що усі найбільш його крупні поліпшення і піднесення були обумовлені припливом капіталу, який початково був накопичений у містах; і що у всіх розвинутих суспільствах головний товарообмін здійснюється саме між жителями міста і села; і що саме торгівля і промисловість міст є причиною розвитку сільського господарства. Тому будь-яке накопичення інноваційно-інвестиційного потенціалу для АПК можливе тільки через адекватно розвинуте місто і торгівлю.

Одночасно необхідно підкреслити, що ще у Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції розглядались як один з найважливіших засобів досягнення соціального ефекту. У Законі України «Про інноваційну діяльність» інновації також є одним з засобів істотного поліпшення структури та якості соціальної сфери [1]. А у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» особливий пріоритет вбачається у гармонійному розвитку людського потенціалу.

Висновки.

1. Інновації – це нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, створена підприємницьким духом. Інноваційний розвиток – це розвиток системи факторів і умов, необхідних для його здійснення інноваційного потенціалу. Інноваційний потенціал визначає як завершальну частину виробничого циклу і його реальні пропускні можливості, що істотно позначається на кінцевому результаті.

2. Етапи інноваційного розвитку: виявлення проблеми та виникнення нової технічної ідеї для її задоволення; проведення досліджень і розробок та оформлення винаходу; інвестування виробництва, освоєння та використання; розповсюдження результатів НТП тощо.

3. До складу АПК входять три сфери: сукупність галузей, що забезпечують сільське господарство засобами виробництва; саме сільське

господарство; заготівля, переробка сільськогосподарської продукції, торгівля. Таким чином, до складу АПК входять досить різні за своїм змістом галузі: сільське господарство, промисловість, торгівля, але їх об'єднує технологічний ланцюг. І необхідно відзначити, що рівень інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектора повинен забезпечуватися усім технологічним ланцюгом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України Про інноваційну діяльність: від 4.07.2002 р. № 40-IV із змінами від 25.03.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapravo.net/data/base44/ukr44201.htm>.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
3. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование / Дж. Кендрик ; [пер. с англ.] ; ред. А. И. Анчишкина. – М. : Прогресс, 1978. – 275 с.
4. Герасимчук В. Г. Развитие предпринимательства: диагностика, стратегия, эффективность / В. Г. Герасимчук. – К. : Вища школа, 1995. – 265 с.
5. Дацій О. І. Ефективність інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві : автореф. дис. ... докт. екон. наук / О. І. Дацій ; ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН. – К., 2005. – 39 с.
6. Саблук П. Т. Стабільні економічні умови як фактор послідовного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 12–17.
7. Ушачев И. Г. Агропродовольственный комплекс России: проблемы и решения / И. Г. Ушачев // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 3–19.
8. Жарков Ю. В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону / Ю. В. Жарков // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 57–63.
9. Назаренко В. И. Сельское хозяйство России в системе мирохозяйственных связей / В. И. Назаренко // Економіка АПК. – 2003. – № 9. – С. 131–138.
10. Економічна енциклопедія : у 3 томах / ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.

УДК 336.71:339.137:009.12(477)

Рибінцев В. О., Головань О. О.

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ

Запропоновано механізм визначення конкурентоспроможності банківських послуг, які надаються фізичним особам, на основі розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності. На базі методики здійснено оцінку конкурентоспроможності банківських послуг.

Ключові слова: банківські послуги, конкурентоспроможність, якісні показники, вартісні показники, інтегральний показник конкурентоспроможності.

Предложен механизм определения конкурентоспособности банковских услуг, которые оказываются физическим лицам, на основе расчета интегрального показателя конкурентоспособности. На базе методики осуществлена оценка конкурентоспособности банковских услуг.

Ключевые слова: банковские услуги, конкурентоспособность, качественные показатели, стоимостные показатели, интегральный показатель конкурентоспособности.

We have developed the mechanism for determining the competitiveness of banking services provided to individuals. The mechanism is based on calculation of the integral index of competitiveness. The developed methods have been used for the estimation of competitiveness of banking services.

Key words: banking services, competitiveness, quality indicators, price indicators, integral index of competitiveness.

Постановка проблеми. В ринковому середовищі критерієм стійкості та виживання банку є його конкурентоспроможність, аналіз, оцінка і прогнозування якої стає об'єктивною необхідністю, оскільки в сучасній конкурентній боротьбі при всій її масштабності, динамізмі і гостроті виграє той банк, який аналізує і відстоює свої конкурентні позиції. Діяльність банку в умовах конкурентного ринку – це система відносин виробника і покупця, згідно з якими банк повинен

пропонувати тільки те, що хоче клієнт банку, враховуючи при цьому активну поведінку конкурентів. Забезпечення конкурентоспроможності банку обумовлено ефективністю роботи менеджерів, маркетологів і включає в себе ноу-хау в дослідженнях і проектуванні, вмиле використання можливостей маркетингу, вміння організувати надання послуг; ініціативність всіх ланок банку.

Конкурентоспроможність банківської установи визначають також кадровий склад і його

кваліфікація; можливості в наданні послуг, що вимагають невеликих витрат; наявність розвинутої системи науково-технічного, комерційного співробітництва. Таким чином, проблема надання технологічних та доступних послуг клієнтам у банківському секторі є однією з основних і безпосередньо пов'язана з необхідністю підвищення рівня конкурентоспроможності банківських послуг та створення конкурентних переваг.

Аналіз літератури. У багатьох методиках, які пропонуються вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких можна відзначити І. Паїт, Е. Уткіна, Ю. Кудашеву, для визначення конкурентоспроможності банків використовується зважена сума експертних оцінок внутрішнього середовища банку [1–3]. Деякі експерти вважають, що конкурентоспроможність банку є результатом впливу трьох факторів: бренду, власників і співробітників. Як критерій оцінки конкурентоспроможності банків експертами часто

береться приріст активів банку за рік [4]. На відміну від цих методик запропонований авторами підхід дозволяє оцінювати конкурентоспроможність банківських послуг з погляду клієнтів-фізичних осіб, які часто не є фахівцями у фінансовій сфері.

Метою статті є впровадження методичного підходу оцінки конкурентоспроможності банківських послуг фізичним особам на основі розрахунку інтегрального показника.

Виклад основного матеріалу. В основу механізму визначення конкурентоспроможності банківських послуг покладено оцінку як якісних, так і вартісних показників якості банківських послуг клієнтам, що є фізичними особами. Для апробації методики було обрано ПАТ КБ «ПриватБанк» та ПАТ «Ощадбанк», які за кількістю активів на 01.07.2011 р. займали відповідно перше та третє місце у рейтингу банків України (табл. 1).

Таблиця 1.

Рейтинг банків України за кількістю активів на 1 липня 2011 р. [5].

№	Назва банку	Активи (млн. грн.)	Частка (%)
1	Приватбанк	135740,84	15,41
2	Укресімбанк	80011,47	9,08
3	Ощадбанк	72451,51	8,23
4	Укрсоцбанк	39976,04	4,54
5	ВТБ Банк	35869,92	4,07

Використовуючи запропонований нами [6] алгоритм визначення інтегрального показника конкурентоспроможності банківських послуг ПАТ «Ощадбанк» фізичним особам, проведемо його розрахунок.

Усі показники банківських послуг розподіляємо на якісні та вартісні.

Якісні показники банківських послуг.

1. Надійність та репутація банку (гарантія виплат; досвід роботи на ринку банківських послуг; положення в рейтингах; підтримка ЗМІ (позитивні чи негативні відгуки). Результати експертних оцінок щодо надійності та репутації банків наведені в табл. 2.

Таблиця 2.

Експертні оцінки надійності та репутації банків.*

№	Показники надійності	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «ПриватБанк»
1	Гарантія виплат	Дуже добре	Дуже добре
2	Досвід роботи	Дуже добре	Дуже добре
3	Положення в рейтингах	Дуже добре	Відмінно
4	Підтримка ЗМІ	Задовільно	Добре

*Розроблено авторами.

Для розрахунку середніх значень відповідних якісних показників можна використовувати стандартні оцінки на шкалі бажаності [6]. Використання функції бажаності дозволяє перевести

експертні оцінки якісних показників у кількісні в інтервалі від 0 до 1. З урахуванням середніх значень на шкалі бажаності експертні оцінки в табл. 2 набувають наступних значень (табл. 3).

Таблиця 3.

Кількісні оцінки надійності та репутації банків.*

№	Показник надійності	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «ПриватБанк»
1	Гарантія виплат	0,913	0,913
2	Досвід роботи	0,913	0,913
3	Положення в рейтингах	0,913	0,975
4	Підтримка ЗМІ	0,530	0,782
	Середня оцінка надійності	0,817	0,896

*Розроблено авторами.

2. Якість та зручність обслуговування (режим роботи банку: дні та години роботи (зручні для клієнтів); кількість відділень у місті; кількість операторів у відділенні (має бути достатньою, щоб не створювати величезні черги та обслуговувати максимальну кількість клієнтів);

наявність терміналів самообслуговування; кількість банкоматів; робота персоналу з клієнтом (уважне ставлення до кожного клієнта)).

Показники якості обслуговування клієнтів у банках м. Запоріжжя та відповідні експертні оцінки наведені в табл. 4–5.

Таблиця 4.

Показники якості обслуговування клієнтів у банках.*

№	Показник якості обслуговування	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «Приватбанк»
1	Режим роботи відділень	Вт.–Сб.: 9:00–17:30 Перерва: 13:00–14:00	Пн.–Пт.: 09:00–18:00 Перерва: 13:00–14:00
2	Кількість відділень	53	64
3	Середня кількість операторів у відділенні	5	4
4	Наявність терміналів самообслуговування	+	+
5	Кількість банкоматів	14	133
6	Робота персоналу з клієнтом	Черга, повільне обслуговування	Черга, повільне обслуговування

*Розроблено авторами.

Таблиця 5.

Оцінки обслуговування клієнтів у банках.*

№	Показник якості обслуговування	ПАТ «Ощадбанк»		ПАТ КБ «ПриватБанк»	
		Задовільно	0,530	Задовільно	0,530
1	Режим роботи відділень	Задовільно	0,530	Задовільно	0,530
2	Кількість відділень	Добре	0,782	Дуже добре	0,913
3	Середня кількість операторів у відділенні	Добре	0,782	Задовільно	0,530
4	Наявність терміналів самообслуговування	Добре	0,782	Добре	0,782
5	Кількість банкоматів	Погано	0,285	Дуже добре	0,913
6	Робота персоналу з клієнтом	Задовільно	0,530	Задовільно	0,530
	Середня оцінка обслуговування		0,615		0,700

*Розроблено авторами.

3. Набір банківських продуктів і послуг, які спеціально адресовані конкретним групам клієнтів – окремим категоріям фізичних осіб (сту-

дентам, молодим сімейним парам, пенсіонерам) тощо (табл. 6).

Таблиця 6.

Характеристика наявності банківських продуктів та послуг.*

№	Програми	ПАТ «Ощадбанк»			ПАТ КБ «ПриватБанк»		
		+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
1	Вклади	+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
2	Кредитування	+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
3	Платежі	+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
4	Грошові перекази	+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
5	Обмін валюти	+	Добре	0,782	+	Добре	0,782
6	Мобільний банкінг	–	Дуже погано	0,033	+	Добре	0,782
7	Інтернет-банкінг	–	Дуже погано	0,033	+	Добре	0,782
	Середня оцінка набору банківських послуг			0,568			0,782

*Розроблено авторами.

4. Інформаційна підтримка банківських послуг (попередні консультації та розрахунки можливості надання кредитів, призначення зустрічей у відділеннях, інформаційна підтримка клієнтів банку через «гарячі лінії» банку або Call-центри та ін.). Досліджувані банки мають теле-

фон інформаційної підтримки клієнтів та досить інформативні офіційні сайти (табл. 7). Проте на сайті ПАТ «Ощадбанк» відсутня он-лайн послуга розрахунку кредитування. Більш повні та корисні консультації своїм клієнтам надає ПАТ КБ «ПриватБанк».

Таблица 7.

Якісні оцінки інформаційної підтримки банківських послуг.*

№	Види інформації	ПАТ «Ощадбанк»		ПАТ КБ «ПриватБанк»	
		Оцінка	Відсоток	Оцінка	Відсоток
1	Консультації робітників банку	Погано	0,285	Добре	0,782
2	Call-центри або центри інформаційної підтримки	Дуже добре	0,913	Дуже добре	0,913
3	Повнота та доступність інформації на офіційних сайтах	Добре	0,782	Дуже добре	0,913
4	Кредитний калькулятор он-лайн	Дуже погано	0,033	Дуже добре	0,913
	Середній показник інформаційної підтримки банківських послуг		0,503		0,880

*Розроблено авторами.

Вартісні показники – це показники, що характеризують економічні явища у вартісному (грошовому) вираженні (відсоткові ставки по депозитам у національній та іноземній валюті,

кредитам, середній розмір комісії за надання послуг тощо).

У табл. 8 наведені тарифи на найпопулярніші серед клієнтів послуги.

Таблица 8.

Вартісні показники банківських послуг.*

№	Показник	ПАТ «Ощадбанк»		ПАТ КБ «ПриватБанк»	
		Відсоток	Відсоток	Відсоток	Відсоток
1	Стандартні депозити, грн.	на 3 місяці	10,0%		11,0%
		на 6 місяців	12,0%		13,0%
		на 12 місяців	12,5%		14,0%
2	Стандартні депозити, дол. США	на 3 місяці	4,0%		7,25%
		на 6 місяців	4,5%		8,0%
		на 12 місяців	5,0%		8,5%
3	Кредити, грн.	на житло	17,5%		15,00%
		на автомобіль	13,3%		18,96%
4	Середній розмір комісій банку за надання послуги		2%		1,8%

*Розроблено авторами.

Здійснено нормування вартісних показників банківських послуг відносно еталонного значення (для депозитів еталонне значення –

найбільша відсоткова ставка; для кредитів та комісій – найменша) (табл. 9).

Таблица 9.

Нормовані вартісні показники банківських послуг.*

№	Показник	ПАТ «Ощадбанк»		ПАТ КБ «ПриватБанк»	
		Оцінка	Оцінка	Оцінка	Оцінка
1	Стандартні депозити, грн.	на 3 місяці	0,909		1,000
		на 6 місяців	0,923		1,000
		на 12 місяців	0,893		1,000
2	Стандартні депозити, дол. США	на 3 місяці	0,552		1,000
		на 6 місяців	0,563		1,000
		на 12 місяців	0,588		1,000
	Середня оцінка по депозитам		0,738		1,000
3	Кредити, грн.	на житло	0,857		1,000
		на автомобіль	1,000		0,701
	Середня оцінка по кредитам		0,929		0,851
	Середній розмір комісій банку за послуги		0,900		1,000

*Розроблено авторами.

Наступним етапом у визначенні конкурентоспроможності банківських послуг є розрахунок коефіцієнтів значущості для якісних та вартісних показників. Для розрахунку коефіцієнтів значущості можна використовувати матрицю попарних порівнянь [6].

Так, для якісних показників вона може набуту наступного вигляду (табл. 10): на перетині

рядків та стовпців відповідних показників виставляємо оцінки за принципом:

а) показник 1 < показник 2 => 0;

б) показник 1 = показник 2 => 1;

в) показник 1 > показник 2 => 2.

Позначення <, =, > означають відповідно «менш важливий», «рівноважливий» та «більш важливий».

Таблиця 10.

Матриця попарних порівнянь якісних показників.*

Показники	Надійність та репутація банку	Якість та зручність обслуговування	Набір банківських продуктів та послуг	Інформаційна підтримка	Сума
Надійність та репутація банку	–	1	2	2	5
Якість та зручність обслуговування	1	–	2	2	5
Набір банківських продуктів та послуг	0	0	–	1	1
Інформаційна підтримка	0	0	1	–	1

*Розроблено авторами.

Таким чином, отримуємо такі оцінки для якісних показників:

- надійність та репутація – 5,
- якість обслуговування – 5;
- набір банківських продуктів та послуг – 1;
- інформаційна підтримка – 1.

Для визначення значущості кожного з показників отримані оцінки переводяться у частки від 1:

- надійність та репутація $w_1 = 5/12 = 0,42$;
- якість обслуговування $w_2 = 5/12 = 0,42$;
- набір банківських продуктів та послуг $w_3 = 1/12 = 0,08$;
- інформаційна підтримка $w_4 = 1/12 = 0,08$.

Аналогічно можна отримати коефіцієнти значущості для вартісних показників: показник процентної ставки по депозитам – $w'_1 = 0,5$; ставки кредитування – $w'_2 = 0,4$; комісійні платежі при оплаті послуг, переказів тощо – $w'_3 = 0,1$.

Визначимо індекси якісних та вартісних показників за формулами (1) – (2) відповідно:

$$I_{\text{якісн.показн.}} = \sum_{i=1}^4 w_i \cdot Q_i, \quad (1)$$

$$I_{\text{вартісн.показн.}} = \sum_{i=1}^4 w'_i \cdot C_i, \quad (2)$$

де w_i – коефіцієнти значущості якісних показників;

Q_i – середнє значення якісного показника;

w'_i – коефіцієнти значущості вартісних показників;

C_i – середнє значення вартісного показника.

Індекси якісних показників для кожного з банків набувають таких значень:

ПАТ «Ощадбанк» (м. Запоріжжя):

$$I_{\text{якісн.показн.}} = 0,42 \times 0,817 + 0,42 \times 0,615 + 0,08 \times 0,568 + 0,08 \times 0,503 = 0,6871;$$

ПАТ КБ «ПриватБанк» (м. Запоріжжя):

$$I_{\text{якісн.показн.}} = 0,42 \times 0,896 + 0,42 \times 0,700 + 0,08 \times 0,782 + 0,08 \times 0,880 = 0,8033.$$

Індекси вартісних показників для кожного з банків приймають значення:

ПАТ «Ощадбанк» (м. Запоріжжя):

$$I_{\text{вартісн.показн.}} = 0,5 \times 0,738 + 0,4 \times 0,929 + 0,1 \times 0,900 = 0,8306;$$

ПАТ КБ «ПриватБанк» (м. Запоріжжя):

$$I_{\text{вартісн.показн.}} = 0,5 \times 1,000 + 0,4 \times 0,851 + 0,1 \times 1,000 = 0,9404.$$

На останньому етапі інтегральні показники конкурентоспроможності банківських послуг обчислюються для всіх банків-конкурентів, що увійшли до вибірки, за формулою:

$$K = \alpha_1 \times I_{\text{якісн.показн.}} + \alpha_2 \times I_{\text{вартісн.показн.}} \quad (3)$$

В формулі (3) параметри α_1 і α_2 є коефіцієнтами значущості якісних та вартісних показників відповідно. Оскільки експертним шляхом було визначено, що для українських споживачів більш важливою є ціна надання послуги, то коефіцієнт значущості для якісних показників приймається 0,4; а для вартісних – 0,6. Таким чином, формула (3) набуває остаточного вигляду:

$$K = 0,4 \times I_{\text{якісн.показн.}} + 0,6 \times I_{\text{вартісн.показн.}} \quad (4)$$

Розраховавши за формулою (4) інтегральні показники, можна визначити той банк, який з погляду фізичних осіб надає найбільш конкурентоспроможні банківські послуги клієнтам ($K \rightarrow \max$).

Так, для ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ КБ «ПриватБанк» відповідно маємо

$$K_{\text{Ощадбанк}} = 0,4 \times 0,6871 + 0,6 \times 0,8306 = 0,7732;$$

$$K_{\text{Приватбанк}} = 0,4 \times 0,8033 + 0,6 \times 0,9404 = 0,8856.$$

Як можна бачити з розрахунків, ПАТ «Ощадбанк» поступається ПАТ КБ «ПриватБанк» за показниками якості та вартості банківських послуг.

Підвищити значення інтегрального показника конкурентоспроможності банківських послуг ПАТ «Ощадбанк» можна, удосконалюючи якість та зручність обслуговування, а також інформаційну підтримку, зокрема збільшуючи кількість банкоматів, поліпшуючи роботу персоналу з клієнтами, надаючи на професійному рі-

вні консультації клієнтам та шляхом впровадження он-лайн кредитного калькулятора.

Висновки. Визначення конкурентоспроможності банківських послуг фізичним особам ПАТ «Ощадбанк» і ПАТ «ПриватБанк» на основі розрахунку інтегрального показника показало, що кількість та структура якісних та вартісних показників можуть варіюватися у залежності від поставлених завдань та наявної інформації про послуги банків.

За допомогою запропонованого підходу можна визначити конкурентні переваги окремих банків у наданні банківських послуг фізичним особам.

Механізм визначення конкурентоспроможності банківських послуг дає можливість отримувати значення інтегрального показника конкурентоспроможності, варіюючи значення вхідних якісних та вартісних показників: наприклад, визначити як зміниться інтегральний показник конкурентоспроможності банківських послуг відповідного банку в результаті зміни деяких якісних або вартісних показників обслуговування клієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паит И. Я. Оценка конкурентоспособности банковских продуктов на рынке корпоративного кредитования [Электронный ресурс] / И. Я. Паит. – Режим доступа : <http://finanal.ru/011/otsenka-konkurentosposobnosti-bankovskikh-produktov-na-rynke-korporativnogo-kreditovaniya>.
2. Уткин Э. А. Инновационный менеджмент [Электронный ресурс] / Э. А. Уткин, Н. И. Морозова, Г. И. Морозова. – Режим доступа : <http://bibliotekar.ru/biznes-37/index.htm>.
3. Кудашева Ю. С. Оценка конкурентоспособности коммерческих банков / Ю. С. Кудашева // Деньги и кредит. – 2006. – № 11. – С. 46–52.
4. Селянин С. И последние станут первыми [Электронный ресурс] / С. Селянин. – Режим доступа : <http://www.expert-ural.com/1-199-2249/>.
5. Рейтинг банков Украины за 6 месяцев 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forinsurer.com/ratings/banks/11/6/3>.
6. Рибінцев В. О. Методичний підхід до визначення конкурентоспроможності банківських послуг фізичним особам / В. О. Рибінцев, О. О. Головань // Ученые записки КИПУ. Выпуск 30. Экономические науки. – Симферополь : НИЦ КИПУ, 2011. – С. 69–73.

УДК 331.526:316.334.55

Смедлаєва Е. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто теоретичні основи формування аграрного ринку праці його механізм функціонування. Висвітлено функції аграрного ринку праці їх характеристика, а так само основні складові ринку робочої сили.

Ключові слова: ринок праці, АПК, робоча сила, зайнятість, попит, пропозиція.

В статье рассмотрены теоретические основы формирования аграрного рынка труда его механизм функционирования. Освещены функции аграрного рынка труда их характеристика, а так же основные составляющие рынка рабочей силы.

Ключевые слова: рынок труда, АПК, рабочая сила, занятость, спрос, предложение.

In this article the theoretical basic foundation of agrarian labour market, its functions, and functioning mechanism were studied. Highlights features of the agrarian labour market and their characteristics as the main components of the labour market.

Key words: labour market, agricultural sector, labour force, employment, demand, supply.

Постановка проблеми. Перебудова, що відбулась в економіці не зовсім позитивно вплинула на стан ринку праці в Україні загалом, а у сільському господарстві цей процес мав дуже жакливі наслідки.

На сьогоднішній час сучасний стан ринку праці є кризовим, і можна сказати що він ставить під загрозу усю національну безпеку України. Як відзначає О. В. Чернявська, при наявності економічного зростання він продукує трудову бідність та розширення економічно вимушеної праці, зниження економічної активності на-

селення та подальше його майнове розшарування, втрату трудового потенціалу як у демографічному, так і в міграційному вимірі [1, с. 41].

Аналіз досліджень та публікацій. Важливе значення для розробки наукових досліджень щодо формування аграрного ринку праці, які сприяли розробці цієї теми, мають праці вітчизняних учених Д. П. Богині, В. Є. Воротіна, С. О. Гудзинського, В. М. Гриньової, Т. В. Дядика, М. М. Жибак, Н. І. Єсінової, О. М. Ком'якова, І. С. Кравченко, А. Д. Мельника, О. Г. Мордвінова, Н. Р. Нижник, О. В. Чернявська, А. Д. Чи-

куркова, І. О. Чорна та ін. Однак у цих наукових дослідженнях недостатньо розкриті регіональні особливості формування ринку праці в АПК в сучасних умовах.

Мета статті – розглянути теоретичні основи формування ринку праці в аграрному секторі економіки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Складність реформування аграрного сектора визначається специфікою сільського господарства й не випадково в рамках економічної й торговельної політики інших країн та міжнародних організацій воно виділяється в окрему сферу, що враховує його особливості. Прикладом можуть бути Спільна сільськогосподарська політика країн Європейського союзу і Угода про сільське господарство Світової організації торгівлі. Внаслідок своєї специфіки сільське господарство вважається однією з найбільш складних сфер для реформування і регулювання. У зв'язку з цим системи підтримки сільського господарства ЄС і США постійно перебувають на стадії вдосконалення і періодично суттєво реформуються [2, с. 9–11].

На думку І. О. Чорної, на сьогодні в усіх регіонах держави наявний ряд негативних аспектів в управлінні АПК, необхідно виділити на-

ступні негативні фактори, що впливають на стан АПК в Україні: недостатність упровадження досягнень науково-технічного прогресу, низький рівень трудової дисципліни, слабка технічна база, нестача кваліфікованих кадрів, здатних управляти в умовах ринкових відносин. Разом з тим остатнім часом намітилося деяке поліпшення в управлінні: менше стало виявлятися адміністрування, частину своїх функцій центральний апарат передав первинним ланкам; більш чітко стали визначатися і доводиться до колективу завдання розвитку виробництва [2, с. 86].

Фактори формування і функціонування ринку носять конкретно історичний характер, що визначається характером економічної системи, просування її до ринку.

Розвиток ринкових відносин у сучасній економіці вносить істотні корективи в механізм зайнятості, породжує безліч питань щодо процесів і механізмів, які замовляють ефективне функціонування ринкової системи у трудовій сфері, вирішення яких вимагає вдосконалення теоретичних підходів до регулювання ринку праці. Ринок праці виконує різноманітні функції.

Основні функції та їх характеристики наведено на рис. 1.

Рис. 1. Функції аграрного ринку праці та їх характеристика (розроблено автором).

Отже зазначимо, що конкретизація функцій і вичленовування основних характеристик ринку праці дозволяє виявити, наскільки складна і багатопланова задача його упорядкування, регулювання процесів, що протікають на ньому, відстеження механізмів його функціонування.

Отже, домінуючою рисою в аналізі ринку праці повинна виступати його сутність як функціональної підсистеми ринкової економіки в цілому, а потім характеризувати його відмінні риси в порівнянні з іншими видами ринків [3, с. 30].

Як вважає О. В. Чернявська, основними складовими ринку робочої сили є попит, пропозиція і ціна співвідношення яких і визначає його кон'юнктуру [4, с. 10].

Попит на робочу силу – це суспільна платоспроможна потреба в робочій силі. Він визначається обсягом і структурою суспільного виробництва, рівнем продуктивності праці, кон'юнктурою ринків капіталу, товарів та послуг, ціною робочої сили, а також правовими нормами, що регламентують її використання, та іншими умовами.

Пропозиція робочої сили є контингент працездатного населення, що пропонує роботодавцю свою здатність до праці в обмін на фонд життєвих благ [5, с. 64].

Вона формується під впливом багатьох чинників, а саме: наявна демографічна ситуація, стан системи оплати праці, ефективність існуючої системи і перепідготовки кадрів, форма і характер праці, ймовірне вивільнення робочої сили та ін. [4, с. 10].

Поведінка учасників ринку праці обумовлюється станом попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці, ціною робочої сили в даний момент, а також умовами досконалої конкуренції. Зміна стану кожного з цих факторів призводить до зміни інших, оскільки вони за своєю економічною сутністю є взаємозалежними, що доведено неокласичною економічною теорією [6, с. 64].

Механізм функціонування ринку праці базується на дії закону попиту та пропозиції. Найбільш яскраво й чітко взаємозв'язок між попитом і пропозицією можна виразити за допомогою побудови класичної моделі ринку праці, тобто імітації реально діючого механізму його функціонування.

Розглянемо механізм взаємодії попиту та пропозиції за допомогою графічного методу, вперше в економічній теорії використаного англійським вченим А. Маршаллом.

Узагальнююча класична модель ринку праці така: попит на працю має графічну форму кривої (КЛ) з від'ємним кутом нахилу, що означає зростання його абсолютного значення при падінні ціни на робочу силу і навпаки. Пропозиція зображується кривою (МН) з додатнім кутом нахилу, тобто збільшення пропозиції робочої сили зумовлюється зростанням заробітної плати. Точка перетину цих кривих (А) дає значення рівноважного рівня заробітної плати, при якому попит і пропозиція урівноважуються і досягається повна зайнятість. У протилежному разі можливе безробіття або дефіцит працівників (рис. 2).

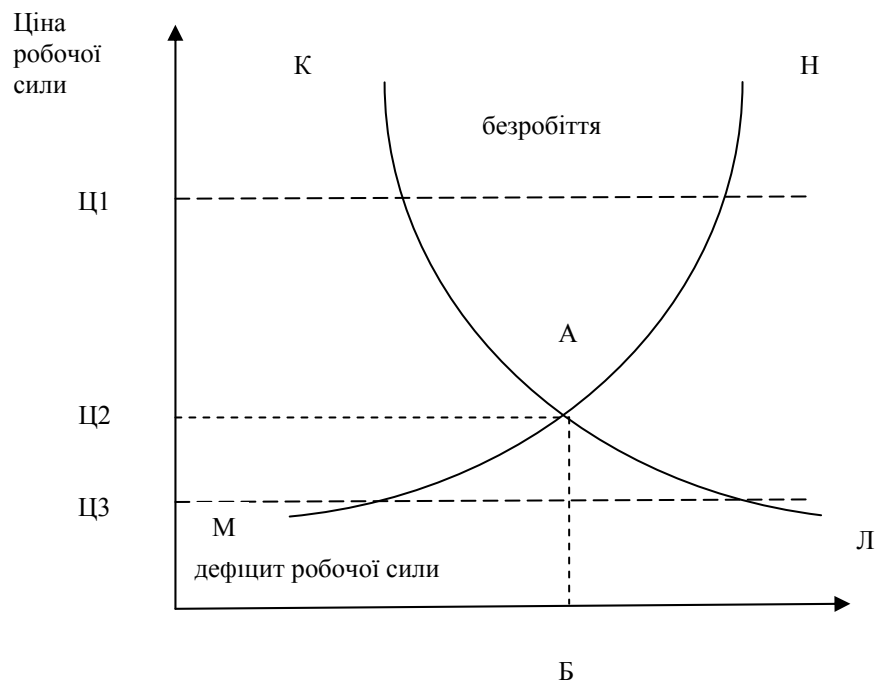

Рис. 2. Попит, пропозиція, рівноважні ціни та обсяг зайнятості робочої сили.

Повна зайнятість або трудорівноважна ситуація можливі скоріш в теоретичному плані, оскільки передбачається збіг попиту і пропозиції, відповідність їх за обсягом і структурою. Такий баланс досягається важко і є нестабільним у часі. Частіше спостерігаються трудонадлишкова та трудонедостатня ситуації. Так, при переважанні пропозиції над попитом ціна робочої сили знижується, скорочується зайнятість, з'являються безробітні, при зворотній ситуації – відчуваються дефіцит робочої сили, зростають її ціна та зайнятість [4, с. 10].

В короткотерміновому плані при фіксованих обсягах капіталу, інших виробничих ресурсів та переминою величиною робочої сили попит на неї визначається, насамперед, з розміру граничного продукту праці – ПП чи граничної продуктивності праці – ПР, а саме, за умови доцільності збільшення обсягу виробництва при залученні та використанні додаткової одиниці праці.

Графічно ця залежність описується кривою ПП, що підпорядкована дії закону спадаючого граничного продукту (рис. 3).

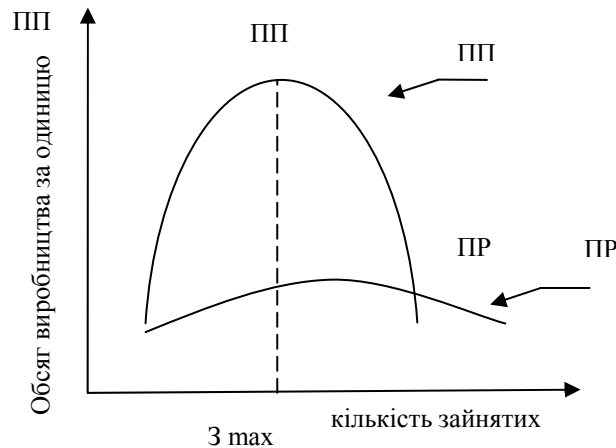

Рис. 3. Формування попиту на робочу силу та зайнятості залежно від розміру граничного продукту праці.

$$PP = \Delta P / \Delta Z,$$

де ΔP – збільшення обсягу виробництва;
 ΔZ – додатково залучені працівники.

Як видно з графіка, граничний продукт праці зростає за рахунок збільшення числа зайнятих, їх спеціалізації, кращої розстановки, організації виробництва і досягає свого максимального значення в точці ПП max. Потім падає через нестачу капіталу, інших ресурсів виробництва, а також багатьох інших чинників. Аналогічна залежність простежується і за іншим показником – середнім фізичним продуктом праці, або продуктивністю праці (ПР), що дорівнює фізичному обсягу виробництва (П) в розрахунку на одиницю праці (З).

$$PR = P / Z$$

Ця крива теж підпорядкована названому вище закону, але поводить себе плавніше. При умові, що $PR < PP$ – зайнятість (З) зростає, при $PR > PP$ – падає, а при $PR = PP$ досягає свого найвищого рівня (PR_{max}).

Важливим показником – критерієм, що впливає на обсяг зайнятості населення, є граничний доход від продукту праці (ПД). Він вимірюється величиною грошових надходжень від продажу продукції, створеного додатково залученою робочою силою (ΔD) і описується формулою:

$$PD = \Delta D / \Delta Z.$$

Звідси витікає, що доход залежить не лише від кількості залучених у виробництво працівників, а й від їх заробітної плати, що впливає на отримуваний доход. В даному разі доцільно наймати таку кількість робочої сили, сукупні затрати на яку не перевищували закон «прибуток максимілізуючої зайнятості» дію якого графічно зображено на рис 4. Як видно з графіка, крива попиту на робочу силу (ПД) має від'ємний кут нахилу, що свідчить про обернену залежність між обсягом залучених у виробництво трудових ресурсів і розміром їх сукупної заробітної плати. Фірмам властиве прагнення до зниження заробітної плати (рух донизу). Але цей процес безмежний. У точці ПД max досягається рівновага між затратами і виручкою ($\Pi_{2Z_2} = PD_{max}$), тобто найбільший за розміром граничний доход і найвища зайнятість, що потім спадають, у результаті чого подальше залучення працівників у виробництво при існуючій технології, організації трудових відносин, обсязі капіталу, ринкових цінах на товари, робочу силу стає економічно недоцільним, збитковим. Воно можливе за умови підвищення доходу фірми за рахунок зниження рівня заробітної плати, удосконалення структури, технології виробництва, якості товарів додаткових капітальних вкладень тощо.

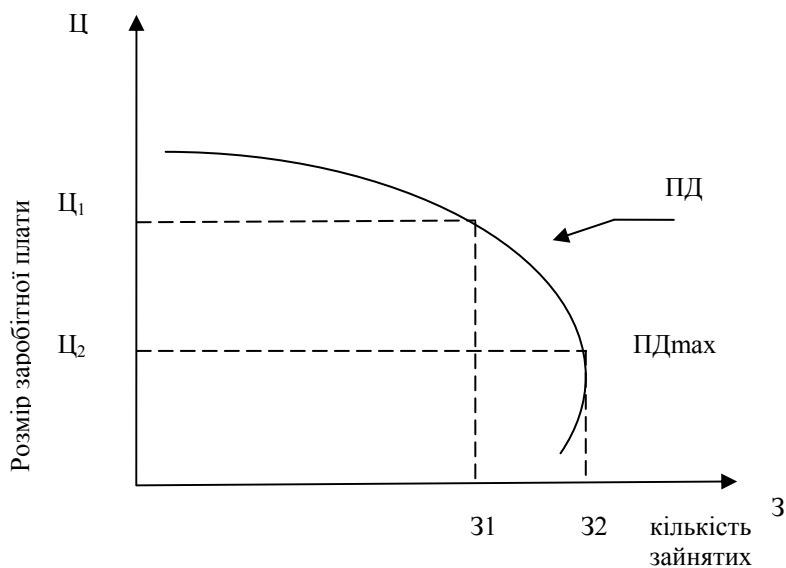

Рис. 4. Формування попиту на робочу силу та зайнятості залежно від розміру заробітної плати.

Попит аграрного сектора економіки на робочу силу (T) формується аналогічно наведеним вище закономірностям. Він складається із попитом на неї всіх сільськогосподарських підприємств, господарств, організацій, окремих товаровиробників і є їх сумою:

$$T = T_k + T_d + T_f + T_o + T_i,$$

де k – колективні,

d – державні,

f – фермерські,

o – особисті підсобні,

i – інші господарства, підприємства, організації.

Дія закону попиту і пропозиції на ринку праці багато в чому визначається особливостями товару «робоча сила».

На думку А. Д. Чикуркова, на противагу іншим товарам його пропозиція не може скорочуватись і очікувати чергового підйому ціни [4, с. 11–14].

Формування ринкового механізму господарювання неминує веде і до необхідності формування ринкової обґрунтованої системи розподілу робочої сили. У даний час український ринок праці не збалансований, про що свідчить серйозний дисбаланс, у першу чергу з боку попиту. Криза в економіці, закриття великих промислових підприємств ведуть до безробіття й одночасно до необхідності широкомасштабної перекваліфікації значної частини робочої сили. Особливо важко йдуть ці процеси через слабку мобільність робочої сили – міграція залишається великою проблемою [3, с. 42].

Висновки. Аграрний ринок праці – це середовище взаємодії продавця і покупця робочої сили, які на основі дії правових та економічних

важелів досягають згоди, що підтверджується укладанням відповідних угод. На етапі становлення ринкових відносин ринок праці є одним з головних елементів ринкової системи, який вирізняється специфічними ознаками та особливостями функціонування в аграрній сфері. Останні представлені сезонністю, здрибненням та деіндустріалізацією аграрного виробництва, низькою територіальною та професійною мобільністю селян, зниженням престижності аграрної праці та не високою її оплатою, погіршенням соціально-економічних умов праці та відпочинку на селі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернявська О. В. Регіональні аспекти та регулювання ринку праці України : монографія / О. В. Чернявська – Ч. 2. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 148 с.
2. Чорна І. О. Соціально-економічний розвиток села: нариси формування та перспективи : монографія / І. О. Чорна ; [за ред. Д. М. Ядранського]. – Запоріжжя : КПУ. – 2011. – 186 с.
3. Гриньова В. М. Ринок праці: теоретико-методологічні засади та напрями розвитку : монографія / В. М. Гриньова, В. В. Самойленко. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 168 с.
4. Чикуркова А. Д. Проблеми формування і використання робочої сили в аграрному секторі / А. Д. Чикуркова. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 260 с.
5. Дядик Т. В. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / Т. В. Дядик. – Полтава : ФОРМ Говоров С. В., 2008. – 344 с.
6. Міненко В. Л. Державне регулювання ринку праці в умовах глобалізації економіки: теорія практика : монографія / В. Л. Міненко. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 204 с.

БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА: МІСЦЕ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНОЮ УСТАНОВОЮ ТА ПРІОРИТЕТИ ПОСИЛЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто бюджетно-фінансову безпеку установи як рівень її фінансової захищеності та створення необхідних передумов її стійкого зростання. Запропоновано загальну схему процесу організації бюджетно-фінансової безпеки.

Ключові слова: бюджетно-фінансова безпека, бюджетна установа, суб'єкт господарювання.

Рассмотрена бюджетно-финансовая безопасность учреждения как уровень ее финансовой защищенности и создание необходимых предпосылок ее устойчивого роста. Предложена общая схема процесса организации бюджетно-финансовой безопасности.

Ключевые слова: бюджетно-финансовая безопасность, бюджетная организация, предприятие.

We consider the budget and financial security agencies as the level of financial security and create the necessary preconditions of sustainable growth. The general scheme of the process of budgetary and financial security.

Key words: Budget and financial security, public organizations that entity.

Постановка проблеми. В умовах сучасної економіки, що характеризується швидкими змінами умов і факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування бюджетної установи, загрозами її фінансовим інтересам з боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем фінансових ризиків, важливим завданням щодо забезпечення життєздатності суб'єкта господарювання є гарантування бюджетно-фінансової безпеки установи.

Аналіз останніх наукових досліджень. Трансформаційний перехід економіки України водночас, по-перше, істотно ускладнює умови господарювання і, по-друге, сприяє зростанню конкуренції між суб'єктами господарювання, що може погіршувати їхній фінансовий стан і тим паче – призводити до банкрутства. Тому на порядок денний постає проблема гарантування в сучасних умовах бюджетно-фінансової безпеки бюджетних установ шляхом запровадження відповідного механізму управління. Вивчення проблеми засвідчує, що на цей процес істотно впливає фінансове забезпечення на рівні національної економіки.

В Україні і за кордоном цією проблемою займалися О. І. Барановський, В. В. Бурцев, О. Д. Василик, М. Ю. Дмитрієва, М. М. Єрмошенко, Я. А. Жаліло, Н. П. Капустін, О. Ф. Новикова, Є. А. Олейніков, Г. А. Пастернак-Таранушенко та інші. Вирішенню окремих аспектів фінансового забезпечення на рівні суб'єктів господарювання приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як О. В. Ареф'єва, І. О. Бланк, А. Е. Воронкова, С. М. Ілляшенко, Г. В. Задорожний, Г. В. Козаченко, Л. А. Костирко, В. П. Пономаєв, О. О. Терещенко, В. В. Шликов та інші.

Метою статті є визначення і обґрунтування основних складових бюджетно-фінансової безпеки та з'ясування основних критеріїв безпечного фінансового стану установи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «бюджетно-фінансова безпека» як самостійний об'єкт управління відносно нове. Його комплексно і досить детально розглядають сучасні дослідники на макrorівні в системі більш загальних категорій – «національній безпеці» або «економічній безпеці країни». На рівні суб'єктів господарювання комплексне дослідження суті поняття «бюджетно-фінансова безпека» як самостійного об'єкта управління в сучасній літературі вивчено ще не достатньо та ідентифікується здебільшого звичайно лише як один з елементів економічної безпеки.

Так С. Ф. Покропивний вважає, що серед функціональних складових (фінансова, інтелектуальна й кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, бюджетна) економічної безпеки саме фінансова складова вважається провідною й вирішальною, оскільки за сучасних умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи [1]. Л. Г. Мельник визначає бюджетно-фінансову безпеку як внутрішньовиробничу складову економічної безпеки. У фінансовому менеджменті за достатньо глибоких досліджень окремих елементів економічної безпеки фінансова безпека установи, що пов'язана із забезпеченням його фінансової стійкості, нейтралізацією фінансових ризиків, у самостійний об'єкт управління також не виділена [2]. На сьогодні необхідним є комплексний підхід до уточнення методології бюджетно-фінансової безпеки уста-

нови, що забезпечує захист її фінансових інтересів у процесі розвитку, обумовлює її виокремлення в загальній системі управління установою. Тому виникає необхідність докладного розгляду змісту поняття «бюджетно-фінансова безпека установи», виявлення найбільш характерних її особливостей.

Поняття «бюджетно-фінансова безпека установи» є синтезованим, інтегруючим у собі важливі характеристики категорій «економічна безпека» та «фінанси установи», які досить детально розглядаються в сучасній літературі, що дає змогу використовувати їх теоретичну основу і методологічний апарат під час дослідження важливих змістовних характеристик поняття «бюджетно-фінансова безпека установи» як об'єкта управління.

Так, І. А. Бланк виділяє такі істотні характеристики поняття «бюджетно-фінансова безпека установи»: 1) як основа елемента системи її економічної безпеки; 2) як базове значення рівня і структури фінансового потенціалу установи в забезпеченні цілей її економічного розвитку. Ця роль визначається тим, що фінансова діяльність дає змогу реалізувати економічну стратегію установи; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю установи, мають стабільний характер, тобто здійснюються постійно; фінансова діяльність відіграє велику роль в забезпеченні стабілізації економічного розвитку бюджетної установи загалом.

Крім цього, на нашу думку, бюджетно-фінансова безпека є системою кількісних і якісних параметрів фінансового стану установи, що в комплексі відображає рівень її фінансової захищеності. У цій характеристиці поняття «бюджетно-фінансової безпеки установи» можна виділити такі складові: бюджетно-фінансова безпека установи виражає визначений аспект її фінансового стану, що відображає той чи інший рівень її фінансової захищеності; фінансовий стан установи, що характеризує її бюджетно-фінансову безпеку, відображається визначеною сукупністю параметрів; параметри системи бюджетно-фінансової безпеки установи потребують чіткої якісної і кількісної детермінації.

Як відомо, об'єктом фінансового забезпечення є сформована система пріоритетних збалансованих фінансових інтересів установи, що потребують захисту в процесі її фінансової діяльності. Обґрунтовуючи цю характеристику поняття бюджетно-фінансової безпеки установи, варто приділити особливу увагу на такі основні моменти: в системі бюджетно-фінансової безпеки установи розглядаються тільки пріоритетні фінансові інтереси, що відіграють найважливішу роль в забезпеченні її розвитку; система

пріоритетних фінансових інтересів повинна охоплювати не тільки поточні, але й довготермінові їх види; пріоритетні фінансові інтереси установи в системі її фінансової безпеки повинні бути збалансовані з інтересами інших суб'єктів її фінансових відносин. Основою формування бюджетно-фінансової безпеки установи є ідентифікована система реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру її фінансовим інтересам.

Розглядаючи цю характеристику, потрібно акцентувати увагу на таких основних положеннях: у системі бюджетно-фінансової безпеки установи ідентифікуються не тільки реальні, а й потенційні загрози; поняття бюджетно-фінансової безпеки охоплює захист її пріоритетних інтересів від загроз не тільки зовнішнього, а й внутрішнього характеру; загрози фінансовим інтересам установи генеруються дією не всієї сукупності факторів, що впливають на здійснення її фінансової діяльності, а лише окремих, які деструктивно впливають і потребують ідентифікації; серед усіх ідентифікованих загроз особливу увагу в системі фінансового забезпечення установи акцентує на найбільш небезпечних випадках.

Система бюджетно-фінансової безпеки установи припускає диференційований рівень кількісних і якісних параметрів захищеності фінансових інтересів, адекватних її фінансовій філософії. Отже, бюджетно-фінансова безпека установи є системою, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій її розвитку, які формують захищеність її фінансових інтересів.

Водночас, розглядаючи бюджетно-фінансову безпеку установи як стабільну систему, треба приділити увагу на такі основні моменти: стабільність системи бюджетно-фінансової безпеки установи розглядається як її динамічна характеристика; стабільність системи бюджетно-фінансової безпеки установи не має абсолютного характеру; на окремих етапах свого розвитку система бюджетно-фінансової безпеки установи може змінюватися, виходячи на новий рівень параметрів своєї стабільності. Важливою цільовою спрямованістю системи бюджетно-фінансової безпеки установи є створення необхідних фінансових передумов стійкого зростання установи в поточному і перспективному періодах.

Таким чином, бюджетно-фінансова безпека є універсальною категорією, що характеризує захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Бюджетно-фінансова безпека установи відображає за-

хищеність її діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на її діяльності. Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентоспроможність і фінансову стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Вартий уваги і ресурсно-функціональний підхід, у рамках якого бюджетно-фінансову безпеку установи розглядають як такий стан бюджетних фінансових ресурсів і можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам). Дещо по-іншому можна сформулювати визначення бюджетно-фінансової безпеки установи, якщо скористатись підходом, що зреалізований під час обґрунтування суті національної безпеки у ст. 8 ЗУ «Про основи національної безпеки України», як захищеність життєво важливих інтересів підприємства, забезпечення його сталого розвитку, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз економічним інтересам [5].

Дослідження бюджетно-фінансової безпеки суб'єктів господарювання на сьогодні є доволі проблемним. Наукових розробок у цій галузі і знань практично немає. Значно більше уваги приділяється вивченню економічної безпеки установи загалом. Необхідність постійного дотримання бюджетно-фінансової безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень бюджетно-фінансової безпеки установи залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і буде спроможним уникнути можливі загрози і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Тому важливо зауважити, що джерелами негативних впливів на бюджетно-фінансову безпеку установи можуть бути

- 1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій,);
- 2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури, наукові відкриття та технологічні розробки, тощо).

Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на бюджетно-фінансову безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні

впливи, які виникають не з волі конкретної установи чи його працівників. Суб'єктивні впливи спостерігаються внаслідок неефективної роботи установи загалом або окремих його працівників.

Таким чином, головна мета бюджетно-фінансової безпеки установи полягає в тому, щоб гарантувати її стабільне та максимально ефективне функціонування тепер і достатній потенціал розвитку в майбутньому. Тому до основних функціональних цілей бюджетно-фінансової безпеки віднесемо: забезпечення високої фінансової ефективності роботи; підтримку фінансової стійкості та незалежності бюджетної установи. Головна та функціональні цілі зумовлюють формування необхідних структурованих елементів і загальної схеми організації бюджетно-фінансової безпеки. Загальна схема процесу організації бюджетно-фінансової безпеки охоплює такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно: 1) формування необхідних бюджетних ресурсів; 2) загальностратегічне прогнозування та планування бюджетно-фінансової безпеки; 3) стратегічне планування фінансово-господарської діяльності установи; 4) загально-тактичне планування бюджетно-фінансової безпеки; 5) тактичне планування фінансово-господарської діяльності установи; 6) оперативне управління фінансово-господарською діяльністю установи; 7) здійснення функціонального аналізу рівня бюджетно-фінансової безпеки; 8) загальне оцінювання досягнутого рівня бюджетно-фінансової безпеки.

Висновки. За результатами узагальнення теоретичних основ суті поняття «бюджетно-фінансова безпека установи», виявивши найбільш характерні її особливості, доцільно стверджувати, що це результат облікової політики установи зі забезпечення належного рівня бюджетно-фінансової безпеки, який відображається кількісним та якісним детермінованим характеристикам фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність пріоритетних фінансових інтересів установи від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якої визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови бюджетно-фінансової підтримки стійкого зростання в поточному і перспективному періодах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Економіка підприємства / за ред. С. Ф. Покропівного. – [вид. 2-е, перероб. та доп.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2001. – 528 с.
2. Економіка підприємства / за ред. Л. Г. Мельника. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 648 с.

3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Вид-во «Ельга» ; «Ника-Центр», 2009. – 784 с.
4. Лысенко Ю. Г. Корпоративное управление крупным промышленным комплексом / Ю. Г. Лысенко, В. Н. Андриенко, Т. Ю. Беликова. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2010. – 327 с.
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» – 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zeda.zakon.ua>.

УДК 330.131.7

Стефаненко М. М.

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто необхідність і перспективи формування стратегії фінансової безпеки України в умовах глобалізації. Проаналізовано нормативно-правову базу, що регламентує основні напрями національної безпеки, і запропоновано посилити її в частині забезпечення фінансової безпеки.

Ключові слова: національні інтереси, фінансова безпека, стратегія фінансової безпеки.

В статье рассмотрена необходимость и перспективы формирования стратегии финансовой безопасности Украины в условиях глобализации. Проанализированы нормативно-правовую базу, регламентирующую основные направления национальной безопасности, и предложено усилить ее в части обеспечения финансовой безопасности.

Ключевые слова: национальные интересы, финансовая безопасность, стратегия финансовой безопасности.

In the article a necessity and prospects of forming of strategy of financial safety of Ukraine in the conditions of globalization are considered. A normative-legal base for regulation of basic directions of national safety is analyzed. It is offered to strengthen this base in the part of providing of financial safety.

Key words: national interests, financial safety, strategy of financial safety.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки та світової економічної кризи забезпечення фінансової безпеки України набуває першочергового значення. Адже світовий економічний простір є цілісною глобальною системою, у якій фінансові системи країн є складовими єдиного механізму, у результаті чого змінюється співвідношення впливу ендегенних й екзогенних чинників на характер розвитку окремих національних економічних систем. Така ситуація, з одного боку, може сприяти розвитку економіки України, а з іншого – бути загрозою для національних інтересів як в економічному, так і в політичному аспекті, бо існує ризик намагання розвинутих країн підпорядкувати економіку менш розвинутих держав своїм інтересам. Залежність національної економіки від розвитку світового господарства й глобалізаційних процесів зумовлює необхідність оцінки, прогнозування та попередження як внутрішніх, так і зовнішніх загроз фінансовій безпеці з урахуванням трансформації національних економік в єдину світогосподарську систему, що розвивається за своїми законами.

Аналіз досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили такі вчені, як Л. Абалкін, О. Барановський, А. Градов, Б. Губін, Е. Іванов, А. Колосов, О. Ладок, В. Павлов, А. Сухоруков та інші.

Метою статті є розкриття інституційної основи стратегії фінансової безпеки України.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день науковцями досліджено чимало аспектів цієї складної проблематики, а дослідження й далі тривають, українським важливим є законодавче забезпечення фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання. У зв'язку із цим, необхідним є дослідження основних нормативно-правових актів, що регламентують забезпечення фінансової безпеки в контексті національних інтересів України з метою розроблення шляхів її посилення та вдосконалення.

Серед основних причин виникнення зовнішніх загроз фінансовій безпеці України, на нашу думку, слід виділити такі як стрімка транснаціоналізація економічних зв'язків; постійне збільшення маси капіталів, висока мобільність яких створює напружену ситуацію; автономізація субдержавних суб'єктів (транснаціональних корпорацій), що мають у своєму розпорядженні значну фінансову владу, їх вплив на господарські комплекси окремих країн; високий рівень мобільності та взаємозв'язку фінансових ринків на базі новітніх інформаційних технологій; різноманіття фінансових інструментів і високий ступінь їх динамізму; безпрецедентне взаємопроникнення внутрішньої й зовнішньої політики держав, які все більше й більше залежать від

світових фінансів; посилення конкуренції між державами в економічній та інших сферах, використання могутніми структурами стратегій завоювання світового економічного простору; надмірна залежність національних економік (зокрема, бюджетного сектора) від іноземного короткострокового спекулятивного капіталу, що робить їх фінансові системи надзвичайно вразливими; глобальне наростання нестійкості світової фінансової системи, виникнення загрозливих кризових тенденцій, нездатність сучасних фінансових інститутів (зокрема міжнародних) ефективно їх контролювати.

За таких умов проблему фінансової безпеки України важко переоцінити. Тому в сучасних умовах особливо актуальним є наукове обґрунтування розробки та втілення в життя державної стратегії фінансової безпеки. Ключовими елементами інституційної бази, яка регламентує основні напрями забезпечення національної безпеки України, виступають такі правові акти [1–7]: Конституція України; Закон України «Про основи національної безпеки України»;

Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України»; Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України»; Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки»; Указ Президента України «Про Стратегію подолання бідності»; Указ Президента України «Питання Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2015 роки».

Так, Конституцією України визначено основні засади забезпечення національної, державної, економічної, інформаційної, екологічної та особистої безпеки людини. Водночас, як свідчить аналіз статей Конституції, в Основному Законі України поняття фінансової безпеки безпосередньо не згадується (табл. 1).

Таблиця 1.

Конституційні основи окремих складових національної безпеки.

Складава національної безпеки	Стаття	Зміст конституційного положення
Громадська безпека, Економічна безпека	Стаття 13	Захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальна спрямованість економіки.
Державна безпека Економічна безпека Інформаційна безпека	Стаття 17	Захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки.
Громадська безпека	Стаття 41	Захист прав володіння, користування і розпорядження власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.
Державна безпека Економічна безпека Продовольча безпека	Стаття 42	Захист прав здійснення підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, прав споживачів щодо якості й безпечності продукції та всіх видів послуг і робіт.
Державна безпека Економічна безпека Продовольча безпека	Стаття 42	Захист прав здійснення підприємської діяльності, яка не заборонена законом, прав споживачів щодо якості й безпечності продукції та всіх видів послуг і робіт.
Економічна безпека	Стаття 56	Захист прав на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

Серед складових національної безпеки, згаданих у Конституції, саме економічний та інформаційний аспекти, на нашу думку, найбільш тісно пов'язані з фінансовою безпекою держави. Це зумовлено тим, що фінанси виступають формою руху інформації про економічний потенціал окремих осіб і суспільства в цілому, а вартісні показники – мірою цього потенціалу [1].

Однак потрібно мати на увазі й можливість виникнення та циркуляції дезінформації в економічній системі, що призводить до спотвореного бачення її потенціалу й, відповідно, хибних управлінських рішень. Як відомо, дезінформація може виникати як у результаті помилок,

так і умисних дій. Вона існує у формі нереальних планів, недостовірних звітів, спотворених маніпулюваннями цін, хибних теорій тощо. Недостовірні сигнали можуть надходити з підприємств, державних органів, фінансових і товарних ринків, від засобів масової інформації та окремих індивідів. Тому рівень позитивного чи негативного впливу фінансів на економіку залежить, у першу чергу, від якості інформаційного забезпечення фінансового механізму.

Важливо також усвідомлювати, що один неадекватний сигнал здатний породити подальшу дезінформацію. Наприклад, установивши надто високі ставки податків, які не враховують

реальні можливості їх платників, держава змушує суб'єктів господарювання переходити в сектор тіньової економіки. Це призводить до спотворення статистичної інформації, якою користуються державні органи. У результаті їм стає важче приймати правильні управлінські рішення. Тобто якщо управлінська система продукує дезінформацію на виході, то внаслідок зворотного зв'язку вона отримує дезінформацію й на вході. Виникає замкнене порочне коло. Певний критичний рівень дезінформації здатний знищити управлінську систему. Це стосується як окремих підприємств, так і цілих держав.

Фінансові ресурси як грошове вираження джерел формування засобів (можливостей) суб'єктів господарювання виступають посередницькою ланкою між зміною інформаційних ресурсів у результаті управлінської діяльності та зміною матеріальних ресурсів суспільства в результаті виконання прийнятих управлінських рішень. Хоча зміни в матеріальній базі можуть відбуватись і без проведення відповідних фінансових операцій, фінанси, однак, забезпечують вищий рівень організації таких змін. У першу чергу, це стосується можливостей мобілізації різноманітних ресурсів на вирішення певних проблем. Зміни у фінансових і матеріальних ресурсах, у свою чергу, ведуть до змін в інформаційних ресурсах. Таким чином, формується цикл взаємопов'язаних змін.

Тому цілком правильно та своєчасно серед основною спрямованістю державної політики Закон України «Про основи національної безпеки України» [2] вказує такі напрями:

- удосконалення антимонопольної політики; створення ефективного механізму державного регулювання природних монополій;
- подолання «тінізації» економіки через реформування податкової системи, оздоровлення фінансово-кредитної сфери та припинення відпливу капіталів за кордон, зменшення позабанківського обігу грошової маси;
- забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, внутрішньої й зовнішньої захищеності національної валюти, її стабільності, захисту інтересів вкладників, фінансового ринку;
- здійснення виваженої політики внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Також цим Законом визначено об'єкти національної безпеки, принципи забезпечення національної безпеки, пріоритети національних інтересів, загрози національним інтересам і національній безпеці України, основні напрями державної політики з питань національної безпеки. Обумовлено, що національна безпека України забезпечується шляхом проведення ви-

важеної державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм. Аналіз інших правових актів, що мають досить тісне відношення до питання стратегії фінансової безпеки України, засвідчив таке.

У Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» визначено функції цього координаційного органу, згідно з якими він розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, що належать до сфери національної безпеки й оборони, і подає пропозиції Президенту України щодо проекту Закону України про Державний бюджет України за статтями, пов'язаними із забезпеченням національної безпеки й оборони України [3, ст. 386].

В Указі Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» окреслено принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Головною метою Стратегії задекларовано забезпечення такого рівня національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини й громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави в сучасному світі.

Як відзначено Стратегією національної безпеки України, складний стан економічної безпеки зумовлений впливом таких чинників [4]:

- нестійкістю економічного зростання та його надмірною залежністю від зовнішніх чинників;
- збереженням структурних деформацій у національній економіці, неефективністю використання матеріальних ресурсів;
- відсутністю сприятливих умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці;
- недосконалістю податкової системи, низькою ефективністю адміністрування податків і контролю за використанням бюджетних асигнувань;
- низьким рівнем конкурентності та монополізацією окремих галузей промисловості, а також недосконалістю механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортової продукції, неефективністю боротьби з контрабандою;
- надмірною залежністю від імпорту енергетичних ресурсів, недиверсифікованістю джерел енергопостачання;
- монополізацією іноземним капіталом певних стратегічно важливих галузей національної економіки;

- нерозвиненістю національної інноваційної системи та некерованим відтоком за межі держави інтелектуальних і трудових ресурсів;
- високим рівнем тінізації економіки, зумовленим, зокрема, поширенням тіньової зайнятості, розповсюдженням напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізацією економічних відносин.

Відповідно до розпоряджень Президента України № 72/2001-рп. від 21.12.2001 р. та № 385/2002-рп. від 8.11.2002 р. було розроблено Стратегію економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки «Шляхом європейської інтеграції», згідно з якою визначено такі основні завдання [5]:

- забезпечення сталого економічного зростання та прискорення подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на одну особу між Україною й державами-членами Євросоюзу;
- забезпечення надійних передумов скорочення розриву в рівні та якості життєвих стандартів з країнами ЄС;
- поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС в енергетичній сфері, співробітництво в розвитку транспортно-комунікаційних мереж, в інформаційній сфері та сфері високих технологій;
- опанування інноваційної моделі структурної перебудови та зростання, реалізація якої покликана забезпечити підвищення конкурентоспроможності української економіки;
- адаптація законодавства України, національної системи права до законодавства та права Європейського Союзу.

Варто відзначити, що в питанні вибору моделі вітчизняної системи господарювання існує певна неузгодженість між Конституцією України, стаття 13 якої визначає соціальну спрямованість економіки, і Стратегію економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 роки, яка орієнтована на інноваційну модель.

Указ Президента України «Питання Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України» від 7 травня 2001 року, яким затверджено Положення про Міжвідомчу комісію з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України, визначає такі основні її завдання [6]:

- оцінку та прогнозування розвитку ситуації у фінансовій і грошово-кредитній сферах, внесення пропозицій щодо комплексного розв'язання проблем забезпечення фінансової безпеки України;
- виявлення та оцінку загроз фінансовій безпеці України, тенденцій їх виникнення при фо-

рмуванні фінансової та грошово-кредитної політики держави;

- вивчення стану державного регулювання фінансових ринків, тенденцій їх розвитку та внесення пропозицій і рекомендацій щодо поліпшення ситуації в цій сфері;
- аналіз діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо додержання ними інтересів національної безпеки у фінансовій і грошово-кредитній сферах, внесення відповідних пропозицій і рекомендацій;
- вивчення та внесення пропозицій щодо використання досвіду розвинутих країн у забезпеченні фінансової безпеки й подоланні тіньової економіки.

Як показав проведений аналіз, у нормативно-правових актах, що регламентують основні напрями національної безпеки, аспекти забезпечення фінансової безпеки висвітлені недостатньо. Адже питання забезпечення фінансової безпеки в більшості законодавчих актів відсутні повністю, а в інших згадуються лише побіжно або надто загально й поверхнево. Позитивно, з точки зору глибини опрацювання проблеми, виділяється на цьому фоні Концепція розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2015 роки, розроблена Державним комітетом фінансового моніторингу України та затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України. На відповідний період було визначено такі напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму [7]:

- запобігання виникненню передумов для легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму;
- запобігання використанню слабких сторін фінансової системи з метою легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму;
- удосконалення механізму регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу;
- підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів;
- створення ефективної системи взаємодії між відповідними органами виконавчої влади;
- підвищення кваліфікаційного рівня спеціалістів і рівня їх технічного забезпечення;
- формування в населення усвідомлення необхідності запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму.

Відповідно до напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму автори цієї

Концепції окреслили досить детальний перелік конкретних заходів. Окрім того, Кабінет Міністрів України щорічно затверджує програму або план заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Водночас Концепція не охоплює весь спектр проблем фінансової безпеки держави. Як справедливо зазначає відомий італійський експерт із міжнародних фінансів Фульчері Бруні Рочча, фінанси – це канал проникнення, що дозволяє контролювати ззовні країну-боржника. Зовнішній контроль може швидко поширитися на всі сторони економічного, а потім й соціального життя. Так набувають рис нові форми васалітету та колоніалізму. Адже якщо в міжнародних відносинах заборонено застосування військових потужностей, то використання фінансових потужностей зумовлює таке ж насильницьке проникнення в країну-суперницю. У зв'язку із цим необхідним є посилення вітчизняної законодавчої бази нормативно-правовими актами, які б регламентували забезпечення фінансової безпеки, а саме – було б чітко визначено об'єкти та суб'єкти забезпечення фінансової безпеки, внутрішні та зовнішні загрози, критерії, на основі яких можна було б робити висновки про дотримання всіма державними органами, а також недержавними господарськими суб'єктами вимог фінансової безпеки України.

Висновки. Фінансова безпека держави – основна умова її здатності здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів. Вирішення цієї проблеми полягає в досягненні та підтримці здатності державних органів

- забезпечувати стійкість економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи й основних фінансово-економічних показників;
- нейтралізувати вплив світових фінансових криз і навмисних дій низки офіційних і тіньових структур на національну економічну й соціально-політичну систему;
- запобігати великомасштабному витоку капіталів за кордон, «втечі капіталу» з реального сектора економіки; запобігати конфліктам між інститутами різних рівнів з приводу розподілу й використання ресурсів національної бюджетної системи;
- найбільш оптимально для економіки країни залучати й використовувати кошти іноземних запозичень;
- запобігати злочинам та адміністративним правопорушенням у фінансових правозвідносинах, зокрема, відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Усе перераховане також можна сформулювати як деякі завдання (їх повний перелік досить широкий), які повинні вирішувати органи державної влади й управління з метою забезпечення безпечного та ефективного функціонування не тільки елементів фінансової системи держави, але й усіх взаємозв'язаних із нею ланок державного управління.

Першочерговим економіко-правовим актом, який необхідно розробити із цією метою, має бути Стратегія фінансової безпеки України. У ній необхідно чітко окреслити такі напрями: визначення геофінансових зон впливу України; ідентифікацію критеріїв і параметрів (кількісних та якісних граничних значень) фінансової системи України, що задовольняють вимоги фінансової безпеки на відповідному етапі розвитку держави; розроблення механізмів і заходів виявлення загроз фінансовій безпеці України та характеристику сфер локалізації цих загроз; установлення основних суб'єктів загроз, механізмів їх функціонування, критеріїв впливу на фінансову систему; розроблення методології прогнозування, виявлення та попередження виникнення чинників, що зумовлюють появу загроз фінансовій безпеці країни; визначення об'єктів, предметів, параметрів контролю за забезпеченням фінансової безпеки України; організацію адекватної системи органів забезпечення фінансової безпеки.

Ми вважаємо, що провідна роль у розробці Стратегії фінансової безпеки України та в координації реалізації положень цього документа має належати національному підрозділу фінансової розвідки – Державному комітетові фінансового моніторингу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon>.
2. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 5 березня 1998 року № 183/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. О національній безпеці України: Указ Президента України від 12.02.2007 р. за № 105/2007 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 11.
4. Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» від 28 квітня 2004 року № 493/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?reg>.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Б. М. Данилишин та ін.]. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

6. Указ Президента України «Питання Міжвідомчої комісії з питань фінансової безпеки при Раді національної безпеки і оборони України» від 7 травня 2001 року № 294/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U294_01.html.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму на 2005–2015 роки» від 3 серпня 2005 р. № 315-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi#re>.

УДК 338.24:69

Мандражи З. Р., Карабаш Э. У.

РЕСУРСНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ФАКТОР ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРОИТЕЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

У статті запропонована методичний підхід оцінки та визначення конкурентоспроможності будівельних підприємств на основі аналізу ресурсного потенціалу підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ресурсний потенціал, еталонна модель, резерви, стратегія.

В статье предложен методический подход к оценке и определению конкурентоспособности строительных предприятий на основе анализа ресурсного потенциала предприятия.

Ключевые слова: конкурентоспособность, ресурсный потенциал, эталонная модель, резервы, стратегия.

This paper proposes a methodical approach to evaluating and determining the competitiveness of construction companies on the basis of analysis of the resource potential of the enterprise.

Key words: competitiveness, resource potential, the reference model, reserves strategy.

Постановка проблеми. Проблема конкурентоспособности в рыночной экономике носит универсальный, всеобщий характер. В условиях глобализации конкурентоспособность приобретает новые аспекты, характеризующиеся масштабностью, динамичностью и остротой, поэтому ее анализ и оценка являются объективной необходимостью устойчивого развития предприятия.

Одной из ключевых проблем строительных предприятий в условиях конкуренции является обеспечение необходимого уровня ресурсного потенциала, структура и производственные характеристики которого отвечали бы необходимым требованиям в условиях быстрого научно-технического развития. По мере развития деловой деятельности владельцы и менеджеры предприятий стремятся к постоянному укреплению своего потенциала, а главное – к обеспечению количественного и качественного превосходства над соперниками в объеме и составе собственных возможностей ведения дел, обусловленных этим потенциалом. Поэтому потенциал субъектов предпринимательского бизнеса следует всегда рассматривать как необходимую предпосылку успешной конкуренции независимо от предмета и содержания деловой деятельности.

Авторы учебника «Стратегический менеджмент» А. Томпсон и А. Стрикленд относят отдельные элементы ресурсного потенциала

компании к числу ключевых факторов успеха этой компании, которые, по их мнению, являются определяющими для успеха предприятия в конкурентной борьбе в долгосрочном плане [1].

Поэтому одним из эффективных подходов к оценке конкурентоспособности предприятия является ее оценка через совокупный потенциал развития. Этот подход позволяет объективно оценивать текущее состояние предприятия, прогнозировать его дальнейшее развитие, а также формировать управляющие воздействия для корректировки курса предприятия.

Анализ последних публикаций. Проблематичность оценки конкурентоспособности усугубляется невозможностью во многих случаях законным способом получить достоверную информацию о различных аспектах производственно-хозяйственной деятельности конкурентов. Однако анализ литературы в данной области позволил сделать вывод, что на сегодняшний день существует ряд методик в области оценки конкурентоспособности предприятия.

Так, в статье Р. Х. Хасанова «Методика оценки конкурентоспособности предприятия» предлагается методика, основанная на концепции ценностной цепи М. Портера [2].

Сахненко И. В. предложена методика оценки конкурентоспособности предприятий, основанная на определении групповых и единичных показателей конкурентоспособности [3].

Однако проблема ресурсного потенциала как фактора оценки конкурентоспособности строительного предприятия недостаточно изучена. Методика, предложенная Е. А. Яичниковым, и основанная на анализе количества и объема заказов на производство работ, полученных в результате тендерных торгов дает ограниченную оценку деятельности организаций, поскольку не учитывает производственные возможности строительных организаций [4].

Таким образом, существующие разработки главным образом носят фрагментарный характер, рекомендуя использовать для оценки конкурентоспособности предприятия отдельные параметры.

Целью данного **исследования** является разработка методики оценки конкурентоспособности строительного предприятия через ресурсный потенциал, что в свою очередь позволит объективно оценивать текущее состояние предприятия, прогнозировать его дальнейшее развитие, а также разрабатывать предложения по совершенствованию системы управления ресурсным потенциалом строительного предприятия.

Изложение основного материала. Конкурентоспособность предприятия определяется ее потенциалом. Поэтому одной из ключевых проблем строительных предприятий в условиях конкурентной среды является обеспечение необходимого уровня ресурсного потенциала, структура и производственные характеристики которого должны отвечать требованиям экономики.

Само понятие «потенциал» (от лат. «potentia» – «сила») не ново и активно используется в различных науках, в том числе экономике. Несмотря на множество авторских трактовок, практически все они сводятся к тому, что «потенциал» – это комплексное понятие, связанное с эффективностью использования доступных в данный момент, а также скрытых ресурсов предприятия для решения какой-либо оперативной, тактической или стратегической задачи.

Ресурсный потенциал строительного предприятия – это совокупность накопленных ресурсов хозяйствующего субъекта, характеризующих возможности системы по осуществлению целенаправленной деятельности с учетом влияния факторов внутренней и внешней среды. По мнению Е. В. Драгуновой и Т. А. Финк, состав ресурсного потенциала строительного предприятия представляет собой совокупность имущественного, финансового, кадрового, организационно-технического потенциалов, а также потенциал внешней среды, который оказывает существенное влияние на общий потенциал предприятия [5].

Исследователи подчёркивают, что компоненты потенциала должны рассматриваться не в отдельности, а с учетом взаимосвязи между ними как частями единой системы, а ресурсы оцениваться не только количественно, но и качественно, с учетом рациональности их использования.

Оценка экономической конкурентоспособности ресурсного потенциала строительного предприятия состоит из трех этапов.

Первый этап начинается со сбора финансово-экономической информации о состоянии строительного предприятия. Определяются основные цели предприятия, его исходные и конечные характеристики финансово-хозяйственной деятельности.

Второй этап заключается в расчете фактического уровня конкурентоспособности предприятия через составляющие ресурсного потенциала. Для этого был выбран комплекс показателей для каждой категории составляющих потенциала, а также в соответствии с весомостью определены взвешенные баллы по данным показателям.

Третий этап, заключительный, позволяет выполнить такие мероприятия:

- проанализировать уровень использования ресурсного потенциала исследуемых строительных предприятий;
- оценить эффективность сложившейся системы управления ресурсным потенциалом предприятия;
- разработать реальную стратегию повышения конкурентоспособности строительных предприятий.

На основе выходной информации о разных аспектах деятельности объектов оценки – строительных предприятий ОАО «Стройкомплекс», Консоль, ООО «Южстрой» – возможно оценить уровень конкурентоспособности каждого предприятия при помощи метода баллов. Применение этого метода позволяет не только определить основных конкурентов и место в конкурентной борьбе предприятия, которое оценивается (по критерию максимума набранных баллов), но и количественно оценить отставание от ближайшего конкурентоспособного предприятия. Как оценочные ключевые показатели используем коэффициенты, которые описывают отдельные составляющие потенциала предприятия (табл. 1).

Максимальное количество баллов по каждому оценочному относительному показателю должно быть равно 10. Далее необходимо выявить наилучшие значения по каждому показателю и присвоить им 10 баллов и пересчитать значения оставшихся соответственно.

Таблица 1.

Результаты расчета оценочных показателей конкурентоспособности ресурсного потенциала.

Составляющие ресурсного потенциала и соответствующие показатели конкурентоспособности	Значения показателей		
	ОАО «Стройкомплекс»	Консоль	ООО «Южстрой»
1. Имущественный потенциал:			
Фондоотдача	3,36	4,2	2,8
Рентабельность совокупного капитала	0,2	0,12	0,09
Доля основных средств в активах	0,46	0,44	0,51
2. Финансовый потенциал:			
Коэффициент текущей ликвидности	4,23	3,88	3,22
Коэффициент платежеспособности	4,4	3,95	4,6
Коэффициент финансовой устойчивости	5,02	6,5	4,28
3. Кадровый потенциал:			
Уровень производительности труда	0,91	0,86	0,88
Уровень текучести кадров	9,58	10,64	8,09
4. Организационно-технический потенциал:			
Фондовооруженность	0,15	0,23	0,10
Коэффициент частоты травматизма	0,48	0,55	0,43
Коэффициент ритмичности	0,98	0,95	0,96

Интегральный показатель конкурентоспособности строительного предприятия находится как средневзвешенная частных стандартизированных показателей. Результаты расчётов, при-

веденные в табл. 2, свидетельствуют о том, что уровень конкурентоспособности исследованных предприятий характеризуется незначительными колебаниями вокруг его среднего значения.

Таблица 2.

Расчет влияния отдельных составляющих ресурсного потенциала предприятий на их конкурентоспособность.

Показатель	Значение показателя			Баллы по оценочному показателю			весомость	Взвешенные баллы			
	ОАО «Стройкомплекс»	Консоль	ООО «Южстрой»	ОАО «Стройкомплекс»	Консоль	ООО «Южстрой»		ОАО «Стройкомплекс»	Консоль	ООО «Южстрой»	
Имущественный потенциал	Фондоотдача	3,36	4,2	2,8	8	10	6,7	0,3	2,4	3	2,01
	Рентабельность совокупного капитала	0,2	0,12	0,09	10	6	4,5	0,3	3	1,8	1,35
	Доля основных средств в активах	0,46	0,44	0,51	9	8,6	10	0,3	2,7	2,58	3
Средневзвешенный показатель имущественного потенциала									8,1	7,38	6,36
Финансовый потенциал	Коэффициент текущей ликвидности	4,23	3,88	3,22	10	9	7,6	0,4	4		3,04
	Коэффициент платежеспособности	4,4	3,95	4,6	9,6	8,6	10	0,4	3,84	3,44	4
	Коэффициент финансовой устойчивости	5,02	6,5	4,28	7,7	10	6,6	0,4	3,08	4	2,64
Средневзвешенный показатель финансового потенциала									10,92	11,04	9,68
Кадровый потенциал	Производительность труда	0,91	0,86	0,88	10	9,5	9,7	0,2	2	1,9	1,94
	Уровень текучести кадров	9,58	10,64	8,09	9	10	7,6	0,2	1,8	2	1,52
Средневзвешенный показатель кадрового потенциала									3,8	3,9	3,46
Организационно-технический потенциал	Фондовооруженность	0,15	0,23	0,10	6,5	10	4,3	0,1	0,65	1	0,43
	Коэффициент частоты травматизма	0,48	0,55	0,43	8,7	10	7,8	0,1	0,87	1	0,78
	Коэффициент ритмичности	0,98	0,95	0,96	10	9,7	9,8	0,1	1	0,97	0,98
Средневзвешенный показатель организационно-технического потенциала									2,45	2,97	2,19
Интегральный показатель конкурентоспособности									25,27	25,29	21,69

Наиболее сильную позицию в конкурентной борьбе занимает предприятие Консоль, отстающую – предприятие ООО «Южстрой». Для самого предприятия данный анализ позволит дать количественную и качественную оценку состояния составляющих ресурсного потенциала, а также определить конкурентоспособность предприятия на определенную дату.

Данные предприятия нуждаются в проведении мероприятий по управленческой корректировке ресурсного потенциала, т. к. ни одно из них не набрало максимального значения интегрированных оценочных показателей.

Выводы. Оценка конкурентоспособности, построенная на основе анализа ресурсного потенциала предприятия, позволяет проанализировать уровень использования ресурсного потенциала исследуемых строительных предприятий; выявить резервы и потери ресурсного потенциала строительных предприятий; оценить эффективность сложившейся системы управления ресурсным потенциалом предприятия; разработать стратегию повышения конкурентоспособности для убыточной категории составляющих ресурсного потенциала строительных предприятий.

В связи с вышесказанным нахождение новых способов повышения привлекательности и активности строительного предприятия на основе эффективного управления их ресурсным потенциалом является приоритетным направлением дальнейших разработок в данной области.

ЛИТЕРАТУРА

1. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – М. : Вильямс, 2003. – 236 с.
2. Хасанов Р. Х. Методика оценки конкурентоспособности предприятия / Р. Х. Хасанов // Современная конкуренция. – 2009. – № 4. – С. 99–105.
3. Сахненко И. В. Методика оценки конкурентоспособности предприятий / И. В. Сахненко // Вісник Міжнародного слов'янського університету. – 2007. – № 1. – С. 25–28.
4. Яичников Е. А. Оценка конкурентоспособности строительной фирмы / Е. А. Яичников // Экономика строительства. – М. : Изд-во Московского государственного строительного университета, 1997. – 367 с.
5. Драгунова Е. В. Оценка конкурентоспособности коммерческих предприятий / Е. В. Драгунова, Т. А. Финк // Сборник научных трудов НГТУ. – 2009. – № 4(58). – С. 79–84.

УДК 351.711:332.83

Чалий І. Г.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ СХЕМ ДОВІРЧОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ В СИСТЕМІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Встановлено особливості визначення ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління майном в системі житлового будівництва, проаналізовано існуючі схеми інвестування в нерухомість на ринку первинного житла, запропоновано алгоритм проектування інтегрального рейтингу надійності забудовника при застосуванні механізмів довірчого управління, систематизовано фінансові показники оцінки управителів ФФБ (ФОН), удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення учасників схем довірчого управління майном в житловому будівництві.

Ключові слова: довірче управління майном в житловому будівництві, функціонування системи фондів фінансування будівництва і фондів операцій з нерухомістю, інформаційно-аналітична система ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління.

Установлено особенности определения ключевых показателей оценки участников схем доверительного управления имуществом в системе жилищного строительства, проанализированы существующие схемы инвестирования в недвижимость на рынке первичного жилья, предложено алгоритм проектирования интегрального рейтинга надежности застройщика при применении механизмов доверительного управления, систематизировано финансовые показатели оценки управляющих ФФС (ФОН), усовершенствовано информационно-аналитическое обеспечение участников схем доверительного управления имуществом в жилищном строительстве.

Ключевые слова: доверительное управление имуществом в жилищном строительстве, функционирование системы фондов финансирования строительства и фондов операций с недвижимостью, информационно-аналитическая система ключевых показателей оценки деятельности участников схем доверительного управления.

On the base of conceptually-methodical generalization of the trusting property management in housing building the concepts of the information and analytical providing of trusting property management are developed in the system of housing building, which includes the analysis of the existent charts of investing in the real estate at the market of primary habitation, the algorithm of planning of the integral rating of reliability of the developer, the financial indexes of estimation of managers of the funds of building financing and funds of operations with the real estate. The information and analytical providing of participants of charts of trusting property management in housing building is improved.

Key words: *trusting property management in housing building, functioning of the system of funds of building financing and funds of operations with the real estate, information and analytical system of key indexes of estimation of activity of participants of charts of trusting management.*

Постановка проблеми. З метою створення умов для реалізації конституційного права кожного громадянина України на житло, поліпшення забезпечення громадян житлом основною метою регуляторних заходів, спрямованих на розвиток системи фінансування житлового будівництва України, має бути перетворення її на потужний механізм мобілізації тимчасово вільних грошових коштів громадян і підприємств та їх трансформації в інвестиційні ресурси.

З початку 2006 року, до статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» було внесено зміни, які суттєво обмежили джерела фінансування житлового будівництва. При цьому значно зросла зацікавленість забудовників у використанні ресурсів фондів фінансування будівництва (ФФБ), механізм діяльності яких врегульований Законом «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» (Закон про управління майном в будівництві), найголовнішою особливістю якого є той факт, що відносини між учасниками будівництва ґрунтуються на принципах довірчої власності.

Інститут довірчої власності є новим для національної нормативної системи, а українські компанії не мають значного практичного досвіду в реалізації проектів, що передбачають залучення коштів за договорами довірчого управління. Тому дослідження проблем функціонування схем довірчого управління майном в житловому будівництві є надзвичайно актуальним.

Аналіз літератури. Теоретико-методологічним базисом дослідження є праці закордонних та вітчизняних науковців і фахівців у різних сферах:

- дослідження ринку житла як елементу системи управління містом, принципів його формування та функціонування, перспектив розвитку ринку житла у тісному взаємозв'язку з розвитком будівельної галузі та ринку ріелтєрських послуг (Ю. Манцевича [1], Г. Онищука [2]);
- розробки державної стратегії розвитку сфери житлового будівництва та інвестиційного забезпечення розвитку будівельного комплексу

(А. Беркути [3], О. Кухленка [4], В. Любарова [5]);

- дослідження впливу економічних механізмів та факторів на процес відтворення житла (О. Бичкова [3], А. Крушевського [6], Р. Тяна [7], Л. Шутенка [8]);
- діяльності управителів ФФБ (ФОН) (В. Онищенко [9]);
- оцінки ефективності використання ресурсів будівельного потенціалу підприємств та прийняття стратегічних рішень (А. Ачкасова [10], О. Тищенко [11], В. Торкатюка [8], С. Ушацького [12]);
- управління інвестиційним процесом та інноваційною діяльністю у будівництві (П. Бубенка [13], А. Воробйова [14]).

Мета статті – дослідження формування системи ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління майном в системі житлового будівництва.

Виклад основного матеріалу. Дослідження особливостей використання механізмів довірчого управління в системі житлового будівництва дозволило сформулювати інформаційно-аналітичну систему ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління за такими структурними елементами: варіативна оцінка забудовником існуючих схем інвестування в нерухомість на ринку первинного житла; інтегральний показник надійності забудовника; фінансові показники оцінки управителів фондів фінансування будівництва та фондів операцій з нерухомістю (ФОН).

Перший структурний елемент системи – варіативна оцінка забудовником існуючих схем інвестування в нерухомість на ринку первинного житла – подано у вигляді SWOT-аналізу (табл. 1) за юридичною, маркетинговою, фінансовою та регуляторною складовими застосування емісії цільових облігацій та залучення коштів фондів фінансування будівництва при виборі джерел фінансування зведення об'єкту забудовником.

Проведений SWOT-аналіз дозволяє забудовнику обґрунтувати доцільність вибору механізму фінансування будівництва житла.

Таблиця 1.

Вибір джерел фінансування зведення об'єкту забудовником.

Емісія цільових облігацій				Залучення коштів фонду фінансування будівництва			
Сили	Слабкості	Можливості	Загрози	Сили	Слабкості	Можливості	Загрози
<p>Юридична: легітимність схеми; звичність цільових облігацій для фінансових установ (банки, інститути спільного інвестування);</p> <p>Маркетингова: безпосередній зв'язок зі споживачем – власником облігацій (відсутність посередника); звичність цільових облігацій для громадян;</p> <p>Фінансова: невисокі ризики фіскальної невизначеності; відсутність обов'язку дострокового викупу облігацій</p>	<p>Маркетингова: незручність схеми для клієнтів-юридичних осіб, що купують облігації з виплатою премії (сума премії не входить до вартості квартири в податковому обліку покупця);</p> <p>Фінансова: значні накладні витрати при емісії (реєстрація випуску, послуги рейтингування цінних паперів, аудит, держмити, юридичні послуги тощо) можуть складати біля 1% суми емісії; придбання професійних послуг при розміщенні цінних паперів (якщо емітент скористається відповідними послугами); можливість використання облігаційного випуску для фінансування лише одного об'єкту.</p>	<p>Юридична: можливість забудовника залишити об'єкт за собою, і погасити зобов'язання перед інвесторами грошовими коштами;</p> <p>Фінансова: значні можливості податкової оптимізації.</p>	<p>Юридична: правова невизначеність у питанні прямої реєстрації прав власності на нерухомість відразу на власника облігації;</p> <p>Регуляторна: можливість втручання в діяльність та додаткового контролю з боку ДКЦПФР.</p>	<p>Юридична: легітимність схеми; зрозумілість схеми для фінансових установ (банки, інститути спільного інвестування);</p> <p>Фінансова: невисокі ризики фіскальної невизначеності.</p>	<p>Юридична: незбалансованість прав та обов'язків, що покладені на забудовника, який функціонує в системі ФФБ;</p> <p>Маркетингова: неможливість безпосередніх відносин з інвесторами; незвичність ФФБ-схеми для громадян;</p> <p>Фінансова: необхідність утримання посередника – сплата винагороди управителю.</p>	<p>Маркетингова: можливість надання інвесторам інформації про значні законодавчі гарантії їхніх прав (контроль за діяльністю забудовника з боку управителя ФФБ, можливість дострокового розірвання договору тощо);</p> <p>Маркетингова: використання потенціалу управителя ФФБ для додаткового залучення інвесторів (реклама, експлуатація бренду тощо)</p>	<p>Фінансова: можливість одностороннього розірвання договору інвестором, та надання відповідного відшкодування;</p> <p>Регуляторна: можливість втручання в діяльність та додаткового контролю з боку управителя ФФБ.</p>

Примітка: достовірність визначених показників доведено за допомогою коефіцієнту конкордації, який знаходить в межах від 0,7 до 0,9.

Важливою складовою запропонованої системи є надійність забудовника, яку визначено як спроможність забудовника зберігати у часі у встановлених межах значення всіх параметрів, необхідних для виконання договірних умов в заданих режимах і умовах застосування із забезпеченням необхідної якості об'єктів будівництва.

Узагальнене значення інтегрального показника надійності забудовника (КН) розраховано як сума оцінок показників з урахуванням значущості кожної компоненти, отриманої експертним шляхом з використанням методу Делфі:

$$КН = w_{бр} \times K_{бр} + w_{фп} \times K_{фп} + w_{пд} \times K_{пд} + w_{бд} \times K_{бд} + w_{бз} \times K_{бз} + w_{бп} \times K_{бп},$$

де $w_{бр}$, $w_{фп}$, $w_{пд}$, $w_{бд}$, $w_{бз}$, $w_{бп}$ – вагові коефіцієнти відповідних показників: бізнес-репутації забудовника ($K_{бр}$), фінансового потенціалу забудовника ($K_{фп}$), прозорості діяльності забудовника ($K_{пд}$), бізнес-досвіду забудовника ($K_{бд}$), бізнес-зв'язків забудовника ($K_{бз}$), бізнес-практики забудовника ($K_{бп}$).

Для запропонованої ознакової множини розраховані значення еталонних критеріїв і шкали стандартизації показників другого ступеню деталізації. У результаті статистичного

опрацювання даних опитування отримані вагові коефіцієнти кожної компоненти інтегрального показника надійності забудовника. Опитування було проведене серед 18 управителів ФФБ, представників Київського, Харківського, Одеського і Полтавського регіонів.

Отримані розрахунки свідчать, що найбільш значущою компонентою інтегрального рейтингу надійності забудовника є «Фінансовий потенціал забудовника» (39,9%), за ним «Прозорість діяльності забудовника» (16%), «Бізнес-репутація забудовника» (13,6%), «Бізнес-досвід забудовника» (13,1%), «Бізнес-практика забудовника» (9,9%), «Бізнес-зв'язки забудовника» (8,1%).

Третій структурний елемент – фінансові показники оцінки управителів фондів фінансування будівництва (ФФС) та фондів операцій з нерухомістю (ФОН) – систематизовано за даними, що регулюються Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» № 978 та Держфінпослуг з визначенням алгоритму розрахунку та нормативного значення показників.

Ключові показники оцінки забудовника-учасника ФФБ (ФОН) проекту подано у вигляді стратегічної карти (рис. 2), побудованої у форматі збалансованої системи показників за компонентами адаптованими до схем довірчого управління майном в житловому будівництві (інновації, розвиток, навчання; внутрішні господарські процеси, інвестори – довірителі, фінансова складова), що дозволяє візуально за допомогою причинно-наслідкового ланцюжка цілей визначити стратегію забудовника щодо залучення інвестицій із застосуванням схем довірчого управління майном.

Сформована модель інформаційно-аналітичної системи ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління інтегрує зазначені структурні елементи з визначенням інформаційних потоків інвестора-довірителя, забудовника та управителя, руху грошових коштів і переміщення прав власності на нерухомість (рис. 3).

Запропонована система забезпечує процес визначення, вимірювання, аналізу, підготовки, інтерпретації та надання інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих рішень учасниками схем довірчого управління (інвесторами, забудовниками, управителями ФФС та ФОН) щодо доцільності участі і забезпечення контролю житлового будівництва із використанням механізмів довірчого управління коштами.

Таким чином, в результаті проведення дослідження вирішено важливе науково-практичне завдання теоретико-методичного обґрунту-

вання та розробки практичних рекомендацій щодо інформаційно-аналітичного забезпечення довірчого управління майном в системі житлового будівництва.

У ході проведення дослідження отримано такі теоретичні і практичні результати.

1. На основі систематизації поглядів українських та закордонних правників на історичні витоки трасту та розгляду розвитку управительських відносин в Україні проаналізовано зв'язок сучасного законодавчого втілення інституту довірчого управління з його зарубіжними першоджерелами та національними нормативними традиціями. Зазначена систематизація дає підстави для висновку про те, що інститут довірчого управління, запроваджений в національну правову систему, не є досконалим, та наразі може характеризуватися як доволі суперечливе явище.

2. У результаті проведеного дослідження особливостей управління майном в сфері житлового будівництва з визначенням прав і обов'язків учасників системи функціонування ФФБ (ФОН) систематизовано проблеми існуючої нормативно-правової неврегульованості процесів створення фінансово-кредитних механізмів в житловому будівництві, а саме узагальнено підходи до визначення дозвільних властивостей категорії «збудовник»; систематизовано проблеми договірних стосунків між забудовником і управителем; визначено індикатори «цільового використання» у договорі між забудовником та управителем; досліджено природний конфлікт інтересів щодо визначення ризиків реалізації проекту, що виникає під час укладання договорів між забудовниками та управителями.

3. Інформаційно-аналітичне забезпечення учасників схем довірчого управління майном в житловому будівництві характеризується існуванням комплексних інформаційних потоків, що впливають на прийняття управлінських рішень забудовниками, управителями та довірителями. Оптимізація цих потоків з одночасним підсиленням їхньої аналітичної складової дозволяє підвищити прозорість інвестування та ефективність будівництва.

4. Надійність забудовника – учасника схем довірчого управління майном розглядається як важливий показник сформованого інформаційно-аналітичного забезпечення механізмів довірчого управління. Згідно з проведеним експертним аналізом найбільш впливовими компонентами інтегрального показника надійності забудовника є фінансовий потенціал забудовника, прозорість діяльності забудовника, бізнес-репутація забудовника, бізнес-досвід забудовника.

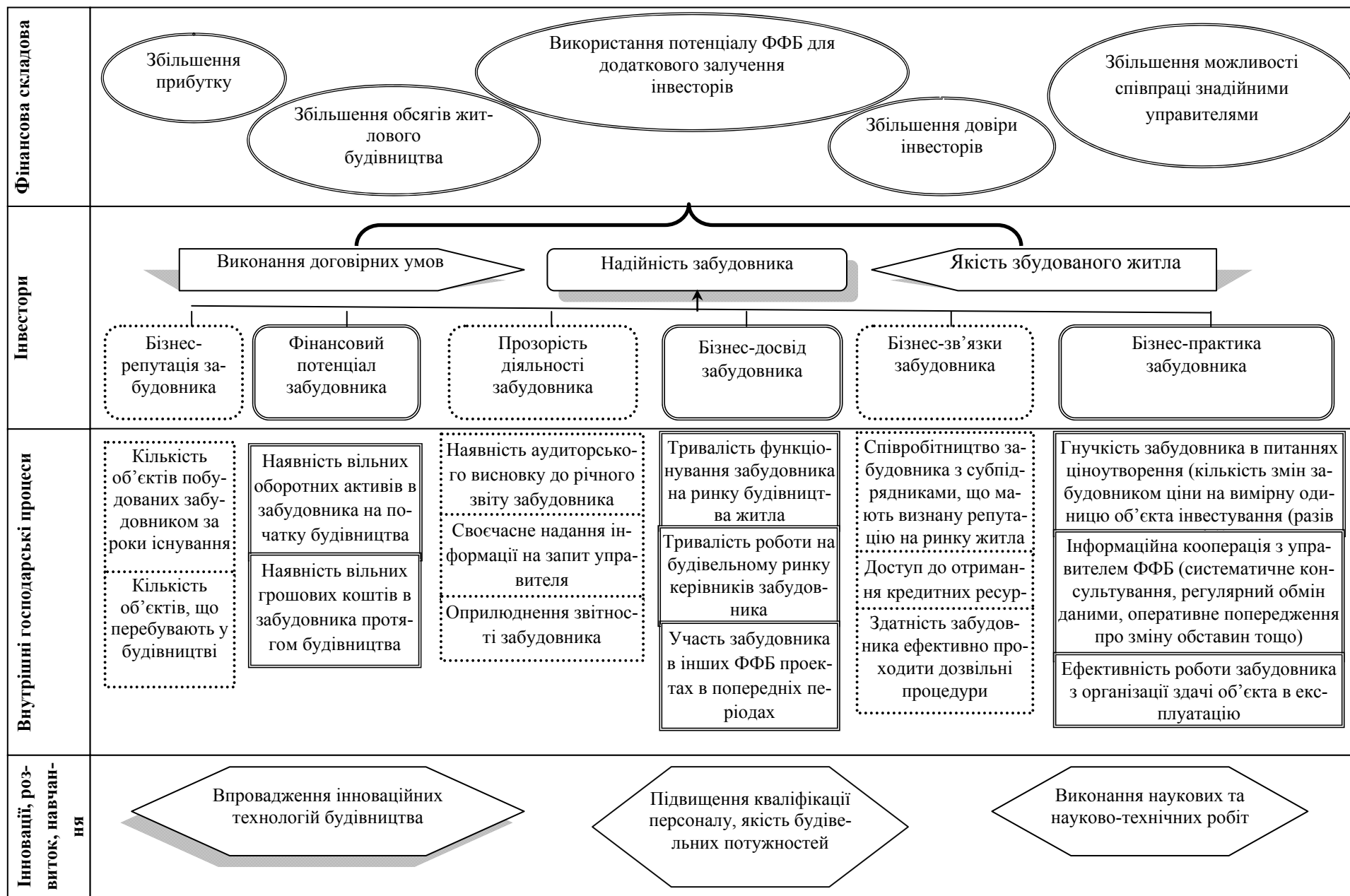

Рис. 2. Стратегічна карта ключових показників оцінки і моніторингу забудовника-учасника ФФБ проекту.

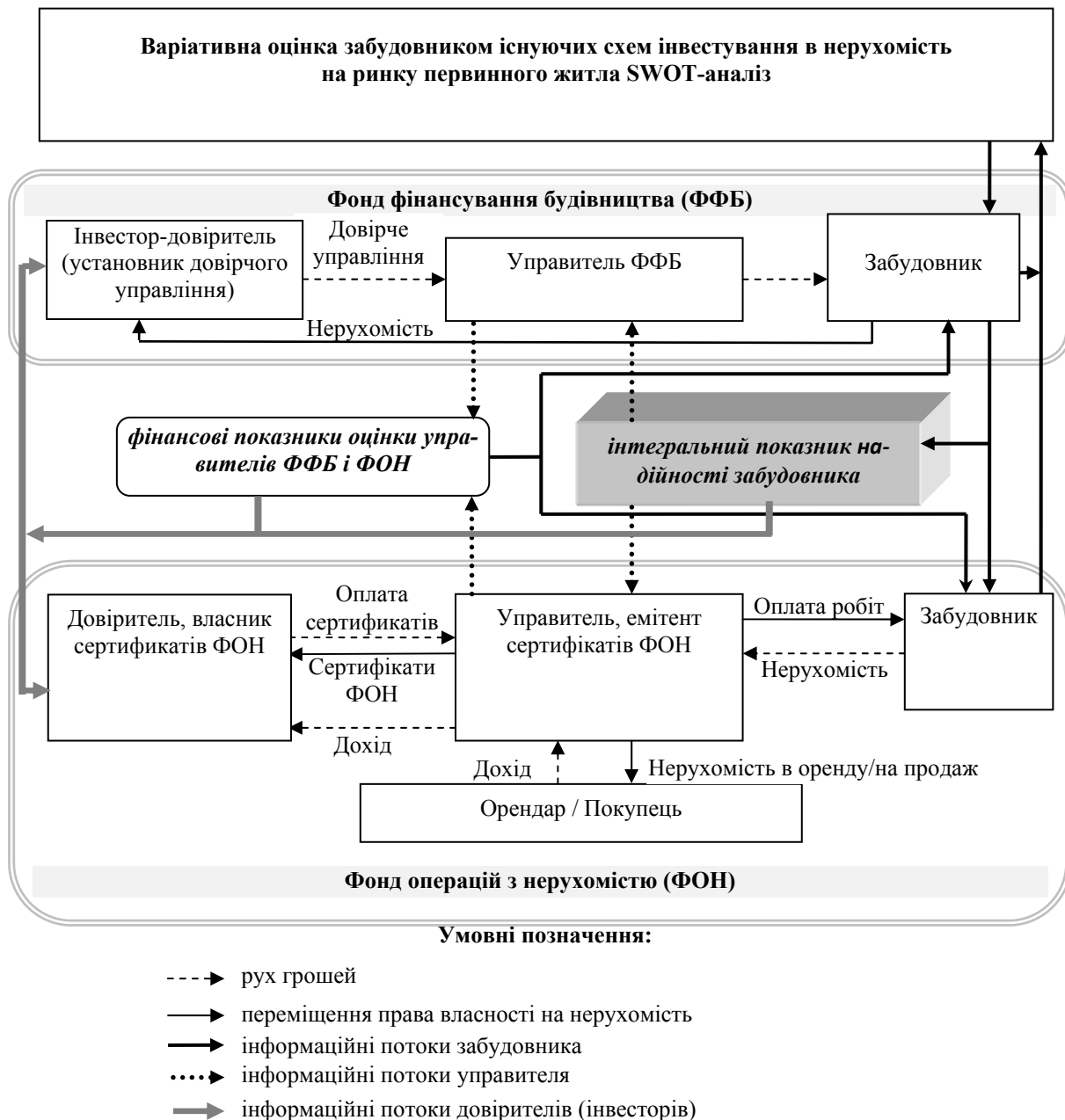

Рис. 3. Модель інформаційно-аналітичної системи ключових показників оцінки діяльності учасників схем довірчого управління.

5. Удосконалено стратегічне управління процесом залучення інвестицій забудовником із використанням коштів ФФБ шляхом розробки та графічного представлення стратегічної карти ключових показників оцінки стратегічних рішень забудовником, що дозволяє цілеспрямовано конкретизувати вимоги інвесторів-довірителів за найбільш впливовими за розрахунками автора чинниками інтегрального показника надійності забудовника та координувати ресурси забудовника для використання потенціалу ФФБ для додаткового залучення інвесторів.

6. Ефективність застосування схем довірчого управління майном в системі житлового будівництва залежить від якісного інформаційно-аналітичного забезпечення їх учасників та іден-

тифікації ключових показників для оцінювання альтернатив при виборі механізму фінансування будівництва об'єкту. Застосування запропонованої моделі дозволяє комплексно оцінити параметри діяльності всіх учасників системи довірчого управління коштами в будівництві житла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ачкасов А. Е. Некоторые аспекты управления строительным производством / А. Е. Ачкасов // Вестник ХНУ. Проблемы стабилизации и экономического развития : сб. научн. трудов. – Харьков : Основа, 1998. – № 404. – С. 67–72.
2. Беркута А. В. Реформування ціноутворення у будівництві: завдання, напрями, проблеми / А. В. Беркута // Економіка України. – 2002. – № 2. – С. 4–9.

3. Бичков О. П. Економічні механізми та фактори відтворення житла в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.03 «Економіка будівництва» / О. П. Бичков. – К., 2005. – 20 с.
4. Бубенко П. Т. Регіональні аспекти інноваційного розвитку / Павло Трохимович Бубенко. – Харьков : НТУ «ХПГ», 2002. – 315 с.
5. Воробйов А. В. Державне управління інвестиційною діяльністю в будівництві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / А. В. Воробйов. – Запоріжжя, 2007. – 20 с.
6. Крушевський А. В. Системний підхід у вивченні економічної ефективності інвестицій / А. В. Крушевський // Будівельне виробництво : зб. наук. пр. – К. : НДІБВ, 2001. – Вип. 42. – С. 72–74.
7. Кухленко О. І. Будівельний комплекс України в умовах нової інвестиційної політики / О. І. Кухленко // Економіка України. – 1996. – № 12. – С. 35–41.
8. Любаров В. М. Державна політика щодо стратегії розвитку галузі (на прикладі підприємств будівельних матеріалів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / В. М. Любаров. – К., 2000. – 19 с.
9. Манцевич Ю. Про можливість обвалу ринку житла в Україні / Ю. Манцевич // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 81–87.
10. Онищенко В. О. Вплив облікових інтерпретацій на діяльність управителів фондів операцій з нерухомістю / В. О. Онищенко, Т. В. Момот // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – К. : Техника, 2008. – Вып. 85. – С. 217–223.
11. Онищук Г. І. Ринок житла – елемент системи управління містом. Принципи його формування та функціонування / Г. І. Онищук // Схід. Серія: економіка. – 2002. – № 1. – С. 31–33.
12. Тищенко А. Н. Оценка эффективности использования ресурсов строительного потенциала предприятия / А. Тищенко, О. Головки // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – К. : Техника, 2003. – Вып. 48. – С. 10–48.
13. Тянь Р. Б. Проблемы стоимости строительных объектов / Р. Тянь, В. Залуниин // Управление строительными проектами: сборник научных трудов. – Днепропетровск : ПГАСА, 1997. – Вып. 2. – С. 73–76.
14. Фінансово-будівельні групи: нові учасники інвестиційного процесу : монографія / [С. А. Ушацький, Г. В. Лагутін, В. О. Поколенко, А. В. Шпаков]. – К. : КНУБА, 2003. – 111 с.
15. Основные направления совершенствования стратегического управления на строительных предприятиях / [Л. Н. Шутенко, В. И. Торкатюк, Н. П. Пан, Н. М. Золотова, С. В. Бутник] // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – К. : Техника, 2003. – Вып. 51. – С. 29–56.

УДК 502.62.03

Чекмарева Т. М., Коцюба М. П.

РОЛЬ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ УКРАИНЫ И ИХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ

Приведені результати аналізу підходів до сучасної оцінки соціально-економічної ефективності природних територій, що особливо охороняються (ПТОО) в Україні. Крім того, визначено значення ПТОО у функціонуванні «екологічного каркаса», а також встановлено соціально-економічне значення ПТОО.

Ключові слова: природні території, що особливо охороняються, соціально-економічна ефективність, економічна оцінка природних ресурсів, економічний розрахунок, кадастр природно-заповідного фонду.

Приведены результаты анализа подходов к современной оценке социально-экономической эффективности ООПТ в Украине. Кроме того, определено значение ООПТ в функционировании «экологического каркаса», а также установлено социально-экономическое значение ООПТ.

Ключевые слова: особо охраняемые природные территории, социально-экономическая эффективность, экономическая оценка природных ресурсов, экономический расчет, кадастр природно-заповедного фонда.

The results of analysis of approaches for modern estimation of socio-economic efficiency of especially guarded natural territories (EGNT) in Ukraine. In addition, the value of EGNT is certain in functioning of «ecological framework», and also the socio-economic value of EGNT has been set.

Key words: especially guarded natural territories, socio-economic efficiency, economic evaluation of natural resources, economic calculation cadastre of the naturally-protected fund.

Постановка проблеми. В настоящее время отмечается существенное превышение техногенного давления на биосферу, даже по сравне-

нию с прошлым веком. Очевидно, что каждое последующее поколение живет в условиях и по правилам, написанным человечеством сегодня.

В этой связи немалое значение имеют новые открытия и изобретения. Однако, что же они означают для каждого из нас?

В 2015 году солнечная энергия может впервые стать дешевле энергии, добываемой из нефти и газа, что определит дальнейшее развитие энергетики. Металлов и других полезных ископаемых хватит совсем ненадолго, например, серебра – на 29 лет, олова – на 40 лет, урана – на 59 лет. Ухудшение экологии привело к тому, что только для остановки прироста углекислого газа в атмосфере каждый житель России должен сажать в год 545 деревьев.

Анализ литературы. Существуют публикации целого ряда ученых: Полякова А. Ф., Давыденко В. А., Белявского Г. О., Арсенюка С. Ю. и других, которые посвящены изучению роли и состояния растительного покрова в Украине. Как известно, растительность является важнейшим компонентом биосферы и имеет огромное значение как для ее нормального функционирования, так и для обеспечения жизнедеятельности человеческого общества. Доминирующим по площади и фитомассе типом растительности в стране, как и на всем земном шаре, являются леса. Преобладают они и на природно-заповедных территориях. Однако значительные площади лесов в той или иной степени охраняются и за пределами объектов природно-заповедного фонда [1–3].

Безусловно, особо охраняемые природные территории (ООПТ) являясь специфическим видом природопользования нуждается в экономической оценке своих ресурсов. Изучением данной проблемы занимались такие ученые, как Андриенко Т. Н., Плюта П. Г., Прядко Е. Н., Каракуциев Г. Н., Авилова К. В. и другие. В своих публикациях они акцентируют внимание на том, что на сегодняшний день в стране существует достаточно большое количество разнообразных подходов к экономической оценке природных ресурсов. Однако, к сожалению, сложно выделить единый [4–7].

Целью исследования является определение роли особо охраняемых природных территорий в «экологическом каркасе» Украины, а также анализ существующих подходов к оценке социально-экономической эффективности ООПТ в стране.

Изложение основного материала. Естественная растительность на территории Украины сохранилась на 19 млн. га и насчитывает свыше 25 тыс. видов растений. Наиболее богатый видовой состав растительности отмечается в Украинских Карпатах – более 2 тыс. видов и Крымских горах – 2,3 тыс. видов. Несмотря на значительное видоизменение растительности,

вследствие хозяйственной деятельности человека, флора Украины характеризуется большим разнообразием. Из 300–350 тыс. видов высших растений Земли на территории страны насчитывается более 25 тыс. Имеют значение и другие виды растительности: луговая, водно-болотная и т. д. Однако роль природно-заповедных территорий достаточно многогранна.

Все ООПТ являются ядром «экологического каркаса» природных регионов. Их наличие обеспечивает экоравновесие, а также возможность обмена семенными зачатками и миграции животных. Как известно, «экологический каркас» состоит из площадных (эталонных) элементов, которые выполняют роль ядер и линейно вытянутых элементов, осуществляющих функцию биокоридоров, т. е. формируется единая взаимосвязанная, функционирующая как одно целое сеть.

Необходимость создания такой сети вызвана интенсивным, продолжительным использованием земель (распашка, застройка, добыча полезных ископаемых и т. д.), их окультуриванием, что привело к уменьшению биоразнообразия, снижению саморегулирующей и самостабилизирующей способности ландшафта. Большую роль в этой связи играет лесная растительность (защита от суховеев, эрозии, заморозков, высоких температур, половодий). Кроме того, наличие природной растительности, ее размещение, состав, степень антропогенной трансформации является одним из основных параметров при составлении комплексных схем охраны природы определенных регионов [4].

Сеть природно-заповедных территорий ООПТ является своеобразным показателем природных систем, который помогает оценивать их экоравновесие. При сравнительно небольшом количестве сохранившейся природной растительности в Украине необходимо контролировать ее состояние, не допускать необратимых изменений, при которых экосистемы не смогут восстановиться. Искусственное восстановление экосистем, в свою очередь, связано со значительными затратами и требует времени для формирования. Кроме того, оно приводит к созданию упрощенных и обедненных сообществ, которые не выполняют функций охраны генофонда и ценофонда.

Необходимо отметить, что все вышеперечисленные и охарактеризованные элементы довольно эффективны по отдельности, но, работая как единый взаимосвязанный и взаимодействующий механизм, они поднимают на качественно новый, более эффективный уровень решение проблем, связанных с укреплением стабильности геосистем, их устойчивого развития.

Для эффективного управления территорией необходимо создание взаимосвязанного комплекса, каждый элемент которого должен дополнять друг друга с целью оптимизации биоферного экоравновесия.

Возникновение и развитие ООПТ говорит о признании их социально-экономической роли. Это подтверждается совершенно конкретными цифрами. Так, общение с природой увеличивает производительность труда и продолжительность продуктивной работы людей. Результаты исследований показали, что только воскресный отдых в лесах зеленой зоны приводит к повышению среднегодовой производительности труда на 3%.

При оценке социальных функций ООПТ значимость живого леса оценивается значительно выше, чем стоимость древесины. Полезность живого леса в Германии составляет 53 млрд. евро, а стоимость древесной продукции – 17 млрд. евро. При этом водоохранная роль 1 га леса в 2,8 раз выше, чем стоимость получаемой древесины. А оценка лесов, произведенная Х. Пабстом, включала все социальные их функции, в том числе водорегулирующие, очищающие и рекреационные. В результате расчетов, социальная оценка леса оказалась в 280 раз выше стоимости древесины.

Роль поля и почвозащитных полос обычно учитывается по приросту урожая и повышению доходности полей. В степных районах лесные полосы, занимающие всего 3% территории, повышают урожайность на 20–50%, особенно в неблагоприятные годы, а в комплексе с противоэрозионными мероприятиями дают повышение производительности в 2–2,5 раза.

В районах, подверженных воздействию пыльных бурь, потери зерна на защищенных лесополосами участках в 9 раз меньше, чем при отсутствии защиты. Затраты на создание лесополос из тополя окупаются уже на пятый-шестой год. Суммарный чистый доход увеличивается ежегодно вместе с ростом деревьев.

Рекреационные оценки ООПТ различны в зависимости от применяемых методов расчета и полноты учета всех факторов. По официальным американским данным рекреационное использование лесов дает прибыль в 46 долл. на 1 долл. затрат. По экономической эффективности превышает любую промышленную отрасль, кроме электроники. В системе национальных парков доходы в 60 раз превышают расходы на них.

Перечисленные данные наводят на мысль о необходимости изменить подход к оценке использования земель. В частности, лесное хозяйство следовало бы переориентировать с тради-

ционного получения древесины как основного продукта на извлечение социальной пользы. Бесплатность землепользования, много лет определявшая бесхозяйственное отношение к земле в нашей стране, способствовала расточительному, нерациональному использованию ценнейшего ресурса.

Переход к рыночным отношениям в сфере природопользования связан с формированием экономического механизма, призванного соединить интересы экономики и рационального использования природных ресурсов.

Основные проблемы при оценке природных ресурсов возникают из-за отсутствия общепринятой методологии экономических оценок ресурсов и процессов ресурсопотребления, и слабости соответствующей правовой и нормативно-методической базы. Это не позволяет учитывать и отражать природные ресурсы в составе национального богатства страны, наряду со стоимостью основных производственных средств, зданий и сооружений. В этой связи главная задача состоит в разработке общей концепции экономической (стоимостной) оценки природных ресурсов, которая позволила бы выработать единую систему показателей оценки разнообразных природообразующих компонентов, оптимальных, с точки зрения, согласования интересов экономики и природопользования.

В настоящее время в экономической науке получили развитие нижеперечисленные основные подходы социально-экономической оценки природных ресурсов для их отражения в структуре национального богатства (по рыночной стоимости).

1. *Подход по экономической оценке природных ресурсов на основе такс возмещения ущерба.* Данный подход предполагает экономическую оценку природных ресурсов (преимущественно биологических) и отдельных их видов на основе такс (нормативов) возмещения ущерба, убытков и потерь, связанных с нарушением режимов природопользования, незаконного изъятия природных ресурсов из экосистемы, нарушением природоохранных норм и правил, законодательства в области охраны окружающей среды и т. д.

Достаточно достоверные данные о стоимостных оценках биологических природных ресурсов могут быть получены на основе такс для исчисления взыскания за ущерб, причиненный незаконной добычей или уничтожением объектов животного и растительного мира, т. е. на основе прямого ущерба ресурсам.

2. *Подход по оценке ресурса на основе его рыночной стоимости,* которая определяется результатами аукционов, торгов; на основе готов-

ности населения платить за пользование (рекреационные цели, повышение образования и экологической культуры и т. п.) определенными природными ресурсами и территорией и др.

Данный подход получил достаточно широкое развитие в последнее время за рубежом, в связи с рекреационным использованием территорий национальных природных парков.

3. *Кадастровый подход* к оценке природных ресурсов базируется на совокупности информации о конкретном виде природного ресурса, включая характеристики его количества (запасов), возраста, качественного состава и структуры, местоположения и множества иных показателей (индикаторов). Кадастровый метод обеспечивает детализированную оценку природных ресурсов [5; 6].

Необходимо отметить, что оценка природных ресурсов ООПТ и их объектов может быть рассмотрена с точки зрения сохранения богатства и генетического разнообразия мировой фауны.

Таким образом, методы практической охраны невозможны без денежной оценки большинства редких видов, адекватной их ценности для общества в настоящее время.

Экономическая оценка указанных территорий определяется как сумма оценок отдельных составляющих.

1. Оценка редких и исчезающих видов животных может производиться двумя способами:

- *методом аналоговых продаж*, который основан на учете цен на объекты животного мира, отнесенные к редким и исчезающим, складывающихся на нелегальных рынках торговли животными; результаты оценки данным методом могут быть использованы в качестве предварительных показателей при установлении нормативных параметров стоимости животных того или иного вида;
- *методом восстановительной (воспроизводительной) стоимости*, который основан на определении затрат, которые бы пришлось понести обществу, чтобы полностью возместить исчезновение этих ресурсов; при таком подходе применяется принцип условного замещения одних ресурсов (естественных) другими (искусственными); оценка их производится на основе дисконтированных затрат на искусственное разведение или содержание в неволе.

2. Оценка лечебно-оздоровительных и рекреационных ресурсов может осуществляться на основе готовности населения платить за восстановление здоровья, трудоспособности путем отдыха на лоне природы или во время туристической поездки. При этом готовность населения

платить за отдых может перекрыть все расходы по благоустройству территории, связанные с отдыхом. В этом случае, экономическая оценка указанных земель может производиться, исходя из рентного дохода, получаемого в результате использования данной территории:

$$R_0 = R_1 \times D,$$

где R_0 – рентный доход, получаемый в результате использования территории в морально-этических, курортных и лечебно-оздоровительных целях, грн./год;

R_1 – среднегодовой рентный доход, получаемый территорией от одного человеко-дня организованного отдыха (лечения), грн./чел.-день;

D – годовое количество человеко-дней организованного отдыха (лечения) на данной территории [5–7].

В последнее время получили развитие оценки природных ресурсов через «косвенную стоимость использования» – или через определение эффекта от лесонасаждения и сохранения растительного покрова (углеродный кредит). Такой подход может найти применение при регулировании глобального использования природных ресурсов и управления выбросами парниковых газов на основе продажи квот на загрязнение. В данном случае, используется экономическая интерпретация понятия «ассимиляционный потенциал окружающей среды».

Безусловно, для эколога любой вид живого бесценен, особенно редкий или исчезающий. Однако экономика оперирует лишь конкретными величинами, поэтому в практике необходимо сопоставить расходы на спасение исчезающего вида с его потенциальной стоимостью.

Исходя из теории поддержания экологического равновесия, требуется определенное число видов, чтобы экосистема сохраняла надежность в работе. Согласно «Правилу 10%», смещение энергетических показателей более чем на 10–20% от существующей нормы считается недопустимым.

Если допустить, что все виды живого имеют равное энергетико-функциональное значение для биосферы Земли, то потеря пятой части видов будет означать потерю экологического равновесия.

Учитывая, что производительные силы общества тесным образом связаны с природным балансом, можно условно принять, что оценочная сумма равна мировому национальному продукту. В этом случае, средняя условная оценка одного вида живого составит около 11 млн. долл.

Для объективной экономической оценки ООПТ необходимо учитывать следующие факторы.

1. Ущерб, наносимые естественным экосистемам, накапливаются, и система выходит из состояния равновесия задолго до достижения критической точки. Это значит, что фактическая оценка вида значительно выше любой расчетной.
2. Значимость ООПТ возрастает с увеличением степени освоенности местности. При этом, чем дальше от оптимума соотношение естественных и освоенных площадей, тем выше ценность ООПТ.
3. Как бы ни была велика экономическая оценка ООПТ, она не идет ни в какое сравнение с эколого-регулирующим и социальным их значением.

Важным средством улучшения деятельности ООПТ, рационального использования и повышения значения и уровня охраны заповедного природного фонда является система его учета и экономической оценки, т. е. кадастр.

Однако на сегодняшний день кадастр заповедного природного фонда является одним из наименее разработанных. Степень изученности заповедников Украины весьма неравномерна.

К числу наиболее хорошо обследованных и детально изученных заповедников, которые могут представить сведения о кадастре своих природных фондов, относится «Аскания-Нова». Несмотря на то, что в различных публикациях, «Летописях природы», отчетах содержится множество сведений о природе заповедников, объединение и использование всех этих материалов довольно затруднительно.

Кадастр заповедного природного фонда должен быть государственным документом, составленным по единому, четко разработанному плану. При этом учитывается, что он дает социально-экономическую и экологическую оценку заповедной природы.

Организация работ по составлению такого кадастра как общегосударственного документа имеет большое значение для решения региональных и биосферных экологических проблем.

Таким образом, роль природно-заповедных территорий достаточно многогранна. Все особо охраняемые природные территории являются ядром «экологического каркаса» природных регионов. Их наличие обеспечивает экоравновесие, а также возможность обмена семенными зачатками и миграции животных.

Для эффективного управления особо охраняемых природных территорий необходимо создание взаимосвязанного комплекса, каждый элемент которого должен дополнять друг друга. Возникновение и развитие ООПТ говорит о

признании их социально-экономической роли.

Основные проблемы при оценке природных ресурсов возникают из-за отсутствия общепринятой методологии экономических оценок ресурсов и процессов ресурсопотребления и слабости соответствующей правовой и нормативно-методической базы. Это не позволяет учитывать и отражать природные ресурсы в составе национального богатства страны, наряду со стоимостью основных производственных средств, зданий и сооружений.

В этой связи главная задача состоит в разработке общей концепции экономической (стоимостной) оценки природных ресурсов, которая позволила бы выработать единую систему показателей оценки разнообразных природообразующих компонентов, оптимальных, с точки зрения, согласования интересов экономики и природопользования.

Важным средством улучшения деятельности особо охраняемых природных территорий, рационального использования и повышения значения и уровня охраны заповедного природного фонда является система его учета и экономической оценки, т. е. кадастр.

ЛИТЕРАТУРА

1. Поляков А. Ф. Водорегулирующая роль горных лесов Карпат и Крыма и пути оптимизации при антропогенном воздействии / А. Ф. Поляков. – Симферополь : Основы, 2003. – 220 с.
2. Давиденко В. А. Ландшафтна екологія : навчальний посібник / В. А. Давиденко, Г. О. Білявський, С. Ю. Арсенюк. – К. : Лібра, 2007. – 280 с.
3. Ларина Т. Г. Природно-антропогенный комплекс заказника «Байдарский» / Т. Г. Ларина. – Симферополь : Н. Оріанда, 2008. – 56 с.
4. Андриенко Т. Н. Социально-экологическая значимость природно-заповедных территорий Украины / Т. Н. Андриенко, П. Г. Плюта, Е. Н. Прядко, Г. Н. Каракуциев. – К. : Наукова думка, 1991. – 160 с.
5. Авилова К. В. Проблемы и эффекты сопряженного развития природных и техногенных систем: научный и прикладной аспекты / К. В. Авилова // Экология и устойчивое развитие города. Материалы III международной конференции по программе «Экополис». – М. : РАНН, 2000. – С. 120–122.
6. Бринчук М. М. Экологическое право : учебник для высших юридических учебных заведений (право окружающей среды) / М. М. Бринчук. – М. : Юрист, 1998. – 688 с.
7. Князева В. П. Экология. Основы реставрации / В. П. Князева. – М. : Архитектура-С, 2005. – 400 с.

МОТИВАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

У статті розглянута мотивація економічної активності населення в аграрному секторі економіки, а також вивчені її передумови і причини мотиваційної кризи.

Ключові слова: мотивація, економічна активність населення, аграрний сектор економіки.

В статье рассмотрена мотивация экономической активности населения в аграрном секторе экономики, а также изучены ее предпосылки и причины мотивационного кризиса.

Ключевые слова: мотивация, экономическая активность населения, аграрный сектор экономики.

The article deals with the motivation of economic activity in the agricultural sector of economy, its conditions and causes of motivational crisis.

Key words: motivation, the economic activity, the agricultural sector of economy.

Постановка проблемы. Мотивация экономической активности населения является важным атрибутом ускорения роста и осуществления экономических трансформаций в условиях усиления мировых интеграционных процессов. Усиление мотивационных основ с целью повышения экономической активности сельского населения, производительности трудовой деятельности напрямую связано с решением научных и прикладных задач, в частности формированием эффективной системы стимулов, реформированием оплаты труда в государстве, реализацией действенной политики доходов. Это требует применения качественно новых подходов к формированию мотивационных механизмов и путей усовершенствования государственной политики рынка труда, от совершенства и гибкости организационно-экономического механизма во многом будет зависеть эффективность функционирования трудового потенциала в аграрном секторе экономики.

Анализ литературы. Среди факторов аграрного производства решающее значение принадлежит трудовой деятельности человека. В свою очередь уровень эффективности труда зависит от полноты использования фактора мотивации к ней. Изучению этого вопроса посвящены труды многих украинских ученых: Д. П. Богини, О. А. Бугуцкого, В. В. Витвицкого [1], В. С. Диесперова [2], А. М. Колота, М. И. Малика, П. Т. Саблука, Л. П. Червинской, О. Г. Шпикуляка [3], В. В. Юрчишина [4] и др.

Целью статьи является изучение мотивации экономической активности населения в аграрном секторе экономики.

Изложение основного материала. Мотивация экономической активности сельского населения, формирующаяся на макроуровне, отражает интересы всех субъектов рынка труда: работодателей – в части их стимулирования к

повышению результативности хозяйственной деятельности, роста ее доходности, содействие социальному партнерству; наемных работников – к профессиональному и служебному росту, улучшению материального благосостояния; безработных – к поиску подходящего рабочего места, повышению квалификационно-образовательного уровня. С точки зрения обеспечения экономической активности населения целесообразно различать внутреннюю и внешнюю мотивации. Внутренняя мотивация побуждает работников к продуктивной деятельности и формируется за счет действующей системы оплаты труда, микроклимата в коллективе, степени комфортности условий труда, возможностей профессиональной самореализации. Среди внешних мотиваторов выделяют среднеотраслевой уровень заработной платы, специфику трудоустройства и занятости в аграрном секторе экономики, квалификационные требования, социальные трансферты.

По мнению Чемякиной С. С., мотивационный механизм в аграрном секторе экономики можно представить как процесс комплексного, материального, духовного и социального воздействия на занятое в трудовом процессе сельское население с целью ориентации его на повышение экономической активности, способствующее повышению производительности и качества труда. В отличие от других отраслей экономики, реализация такого механизма в аграрном секторе экономики связана с факторами природного, технологического и техногенного характера, что неизбежно снижает роль совокупности мотивов [5, с. 364].

Формирование современного мотивационного механизма экономической активности сельского населения должно предусматривать объективное выявление первопричин недостаточно высокой заинтересованности квалифици-

рованных работников в легальной занятости, в официальном секторе экономики; содействие развитию новых прогрессивных форм трудовой деятельности сельского населения; уменьшение чрезмерной территориально-отраслевой дифференциации доходов номинальной и заработной платы сельского населения; определение перспективных направлений и путей обеспечения высокопроизводительной занятости населения на новых мотивационных началах.

Предпосылками эффективной мотивации экономической активности населения являются:

- предоставление равных возможностей для всех субъектов рынка труда по формированию, реализации и развитию трудового потенциала;
- согласование уровня оплаты труда с его результатами на основе нормирования труда и внедрения адекватных инструментов оценки производительности труда;
- создание надлежащих условий для социальной защиты, безопасности труда и благосостояния экономически активного сельского населения, в том числе социально уязвимых категорий;
- обеспечение качества и доступности высшего и профессионально-технического образования, создание соответствующих условий для переквалификации экономически активного сельского населения;
- развитие социального партнерства, повышение роли отраслевых и территориальных соглашений в регулировании социально-трудовых отношений в аграрном секторе экономики [6, с. 67].

Мотивационные основы экономической активности сельского населения формируются на уровне первичных субъектов хозяйствования и представлены следующими формами:

- заработная плата с доплатами и премиями включительно;
- участие в прибылях;
- льготы работникам (получение жилья, в том числе на условиях льготного кредитования; полная или частичная оплата транспортных расходов, предоставление беспроцентных ссуд; страхование здоровья за счет предприятия);
- нематериальные льготы и привилегии работникам (право на гибкий график работы, предоставление дополнительных отпусков; досрочный выход на пенсию и т. д.);
- оплата образовательных услуг, повышение квалификации, перспектива карьерного роста;
- моральное поощрение и формирование прозрачной социальной атмосферы.

Как отмечают Т. А. Заяц и В. Л. Жаховская, несмотря на положительные структурно-динамические сдвиги в национальной экономике (макроэкономическая стабилизация, прозрачность нормативно-правового поля, расширения сферы занятости населения), длительное время сохраняются признаки мотивационного кризиса, обусловленного следующими причинами:

- во-первых, для значительной части трудоспособного населения трудовая деятельность в сфере официальной экономики сочетается с нерегламентированной;
- во-вторых, в случаях утраты работниками профессионального интереса к трудовой деятельности, которая перестала быть эффективным средством удовлетворения материальных и духовных потребностей, по сути, происходит отчуждение от трудового процесса;
- в-третьих, на трудовую мотивацию негативно влияет низкая дифференциация заработной платы в зависимости от квалификации работника, а поэтому ее преодоление должно рассматриваться как необходимое условие для утверждения принципиально новых мотивационных основ;
- в-четвертых, достаточно низкий уровень социальной защищенности сельского населения и предоставляемых государством социальных гарантий свидетельствует и о соответствующем уровне реализации социальных потребностей, интересов работника [6, с. 68].

Одним из важных элементов современного мотивационного механизма экономической активности сельского населения является удовлетворенность санитарно-гигиеническими условиями труда. Трансформация форм собственности почти не изменила сложившиеся в предыдущие годы условия труда на большинстве предприятий в аграрном секторе экономики.

На фоне современного невысокого уровня жизни подавляющего большинства сельского населения, источником массового отчуждения работников от производительного труда становится низкая стоимость рабочей силы, препятствующая полной реализации ее потенциальных возможностей в процессе трудовой деятельности и повышению конкурентоспособности. Одновременно со снижением мотивации при отсутствии адекватного вознаграждения за труд происходит снижение производительности труда, сокращение объемов производства, ухудшение трудовой дисциплины, замедление темпов развития экономики в целом. Признаки таких разрушительных процессов негативно сказываются на трудовой ментальности сельского насе-

ления на государственном и региональном уровнях. Основным элементом системы стимулирования экономической активности сельского населения является заработная плата, которая выполняет основную – стимулирующую функцию относительно высокопроизводительного труда только в том случае, когда между результатами трудовой деятельности и вознаграждением установлена тесная зависимость, что позволяет существенно влиять на производительность в аграрном секторе экономики.

По мнению Петренко Н. О., по мере повышения материального благосостояния работников, необходимо обязательно обращать внимание на условия и содержание труда, мотивация должна осуществляться комплексно, а именно – включать материальную и моральную стороны. Применение комплексного подхода к мотивации работников в аграрном секторе экономики, который состоит в моральном поощрении и обеспечении эквивалентной выполненной работы оплаты труда, способствует созданию условий для оптимизации и повышения эффективности механизма мотивации [7, с. 134].

Трансформация социально-экономической среды изменяет трудовой менталитет сельского населения в определенном направлении: способствует приближению к трудовому сознанию рыночного типа с ориентацией на постоянный рост конкурентоспособности рабочей силы. Имущественное расслоение является объективным процессом, обусловленным как формированием рыночной системы, в которой работник рассчитывает на результаты собственной трудовой деятельности, так и различиями между работниками в уровне образования, профессиональной подготовки, трудовой активности и т.п. Одновременно этот процесс находится под значительным влиянием осуществляемой социально-экономической политики, которая должна управлять им и удерживать в социально приемлемых пределах.

Как отмечает В. М. Мороз, необходимо повышать уровень конкурентоспособности трудовых ресурсов, в контексте развития их качественной составляющей (уровень образования, состояние здоровья, социально-психологическое состояние и т. д.) с целью развития трудовых возможностей работника, то есть чем больше трудовой потенциал работника, тем больше вероятность возникновения желания его использования [8, с. 99].

Мотивационная составляющая является одним из эффективных элементов современной государственной социально-экономической политики, которая формируется под влиянием трансформации отношений собственности, ме-

ханизма распределения денежных доходов сельского населения и социальных гарантий со стороны государства в целях стимулирования экономической активности сельского населения и достижения их соответствия общественно необходимым потребностям. Важно обеспечить наращивание потенциала экономической активности сельского населения в пользу продуктивной занятости, ограничения застойной безработицы на основе совершенствования механизмов управления социально-экономическими процессами, начиная с отдельного рабочего места в аграрном секторе экономики и заканчивая органами власти.

Выводы. Формирование эффективной системы мотивации экономической активности сельского населения, ориентированной на экономический рост, должно предусматривать реализацию трудовой активности трудоспособного сельского населения; оплату труда наемного работника, занятого выполнением работы даже самой низкой сложности, на уровне, который бы был достаточным для нормального воспроизводства его рабочей силы; высокую конкурентоспособность рабочей силы, ее заинтересованность в повышении профессионально-квалификационного уровня и достижении более весомых результатов труда; мобилизацию всех факторов роста производительности и эффективности труда. В этой связи необходимо усилить социальную ответственность работодателей по созданию социально привлекательных рабочих мест с достаточно высокой заработной платой и социальным пакетом (система поощрения высоких результатов трудовой деятельности, коллективный отдых, оплата питания и т. п.).

Учитывая современные проблемы формирования мотивационного механизма производительной трудовой деятельности сельского населения, целесообразно на государственном уровне определить оптимальные соотношения между разными направлениями, формами и системами оплаты труда и ее стимулирования. Вместе со своевременной индексацией заработной платы это не только будет укреплять социальные гарантии в оплате труда, но и постепенно позволит восстановить необходимую основу для поддержки научно обоснованных и экономически целесообразных соотношений в оплате труда различной сложности в аграрном секторе экономики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вітвіцький В. В. Система виміру соціально-економічних і трудових відносин на підприємствах АПК / В. В. Вітвіцький // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 85–90.

2. Дієсперов В. С. Продуктивність сільськогосподарської праці : монографія / В. С. Дієсперов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2006. – 274 с.
3. Шпикуляк О. Г. Мотивація формування людського та соціального капіталу в аграрній сфері / О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 135–141.
4. Юрчишин В. В. До проблеми майбутнього вітчизняного села і селянства / В. В. Юрчишин // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 3. – С. 61–64.
5. Чемякина С. С. Мотивационный механизм в сфере управления агроэкономическими системами / С. С. Чемякина // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 2(30). – С. 364–366.
6. Заяць Т. А. Національний ринок праці та його молодіжний сегмент : методологія, практика, перспективи розвитку / Т. А. Заяць, В. Л. Жаховська. – К. : Фенікс, 2008. – 312 с.
7. Петренко Н. О. Формування ефективної системи мотивації праці в аграрних підприємствах / Н. О. Петренко // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 129–134.
8. Мороз В. М. Ефективність функціонування мотиваційного механізму стимулювання трудової активності населення / В. М. Мороз // Економіка та держава. – 2011. – № 4. – С. 96–99.